

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK VE KENT: NESNELERARASI BİR ESTETİK KARŞILAŞMA

DOKTORA TEZİ

Halide İrem ERKAN KAYA

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

MART 2025

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK VE KENT: NESNELERARASI BİR ESTETİK KARŞILAŞMA

DOKTORA TEZİ

**Halide İrem ERKAN KAYA
(502152015)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Belkıs ULUOĞLU

MART 2025

ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY ★ GRADUATE SCHOOL

**ARCHITECTURE AND THE CITY: AN INTEROBJECTIVE AESTHETIC
ENCOUNTER**

Ph.D. THESIS

**Halide İrem ERKAN KAYA
(502152015)**

Department of Architecture

Architectural Design Programme

Thesis Advisor: Prof. Dr. Belkıs ULUOĞLU

MARCH 2025

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502152015 numaralı Doktora Öğrencisi Halide İrem ERKAN KAYA, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “MİMARLIK VE KENT: NESNELERARASI BİR ESTETİK KARŞILAŞMA” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Belkıs ULUOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Oğuz HAŞLAÇOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Semra AYDINLI
Özyeğin Üniversitesi

Prof. Dr. Pelin DURSUN ÇEBİ
İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sema SERİM
Erciyes Üniversitesi

Teslim Tarihi : 8 Ocak 2025
Savunma Tarihi : 5 Mart 2025

Kızım Umay'a,

ÖNSÖZ

Bu uzun, yorucu ve dönüştürücü sürecin her aşamasında yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen kişilere teşekkür etmek benim için bir borçtur.

Öncelikle, bu süreç boyunca yardım ve desteklerini esirgemeyerek sabır gösterdiği ve değerli görüşlerini sunduğu için tez danışmanım Prof. Dr. Belkıs ULUOĞLU'na içtenlikle teşekkür ederim. Değerli yorumları, önerileri ve eleştirileriyle çalışmanın gelişmesinde katkıları olan tez izleme jürisi hocalarım Prof. Dr. Semra AYDINLI ve Doç. Dr. Oğuz HAŞLAKOĞLU'na teşekkür ederim. Tezin savunma jürisinde yer alan Prof. Dr. Pelin DURSUN ÇEBİ ve Dr. Öğr. Üyesi Sema SERİM'e teze olan katkılarından ve yapıcı eleştirilerinden dolayı teşekkür ederim.

Bugüne kadar ki bütün çalışmalarım süresince beni daima destekleyen, cesaretlendiren ve yanımda olan annem, babam ve ablalarımın teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte kaybettiğimiz, adını taşımaktan onur ve gurur duyduğum canım anneanneme her zaman yanımda ve kalbimde olduğu için teşekkür ederim.

Son olarak bu zorlu süreçte hayatımı anlamlandıran ve beni kendimle yeniden tanıştıran kızım Umay KAYA'ya ve sabırla beni destekleyen, her koşulda yanımda olan yol arkadaşım sevgili eşim Mehmet Fatih KAYA'ya sonsuz teşekkürler.

Ocak 2025

Halide İrem ERKAN KAYA
(Y. Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
KISALTMALAR.....	xiii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xv
ŞEKİL LİSTESİ	xvii
ÖZET	xix
SUMMARY	xxiii
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Sorunsalı	1
1.2 Kapsam ve Yöntem	3
2. MİMARLIĞIN SINIRLARININ KENT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	7
2.1 Mimarlık Etkinliğini Tanımlama Aracı Olarak Sınır	7
2.2 Mimarlık Bilgi Alanı: Sınırlanmıştan Sınırsıza Aradalık Hali	9
2.3 Mimarlık Literatürü İçinden Kentle Kurulan İlişki.....	10
2.3.1 Kenti kuran parametreler üzerinden kentle ilişkilenecek: Mimarlığın sınırlarının bulanıklaşması	11
2.3.1.1 Toplumsal süreç üretimi olarak kent ve mimarlık ilişkisi	12
2.3.1.2 Sosyo-ekonomik bir olgu olarak kent ve mimarlık ilişkisi.....	15
2.3.1.3 Kamusal alan olarak kent ve mimarlık	18
2.3.1.4 Kimlik, kültür ve tüketim alanı olarak kent ve mimarlık ilişkisi	20
2.3.1.5 Bir dil olarak okunan kent ve mimarlık ilişkisi.....	22
2.3.1.6 Algılanan – deneyimlenen – yorumlanan kent ve mimarlık ilişkisi... ..	24
2.3.2 Mimarlık perspektifinden kent: Mimarlık özgül alanı ve kent ilişkisi.....	29
2.4 Mimarlığın Sınır Aşımı	38
3. TEORİK ÇERÇEVENİN OLUŞTURULMASI.....	43
3.1 Nesne Yönelimli Ontoloji’de Nesne Teorisi	45
3.1.1 Nesnenin altını ve üstünü kazma	47
3.1.2 NYO’da özerk nesne anlayışı ve ilişkisellik	49
3.2 NYO’da Dolaylı İlişkiler	50
3.3 NYO’da Estetik Karşılaşma	55
3.4 Nesneye Geri Dönüş: Nesne Olarak Mimarlık ve Kent	58
3.4.1 NYO perspektifinden altı kazılan kent.....	59
3.4.2 NYO perspektifinden üstü kazılan mimarlık	64
3.5 Teorik Çerçevenin Değerlendirilmesi	67
4. MODEL VE YÖNTEM	71
4.1 Estetik Karşılaşma ve Bileşenleri	71
4.2 Çalışmanın Yöntemi ve Sınırları.....	75

5. MİMARLIK İÇERİSİNDEN YAZILMIŞ KENT METİNLERİ: BİR ESTETİK KARŞILAŞMA ALANI.....	81
5.1 Metinlerin Belirlenmesi	81
5.2 Metinlerin Çözümlemesi	83
5.2.1 The city of artificial excavation – Peter Eisenman	83
5.2.2 Bigness or the problem of large – Rem Koolhaas	86
5.2.3 The reversible city: Exhibition(ism), chorality, and tenderness in Manhattan and Venice – Teresa Stoppani.....	89
5.2.4 The Japanese city and inner space – Fumihiko Maki	96
5.3 Bulgular	100
6. SONUÇ	105
KAYNAKLAR	111
ÖZGEÇMİŞ	117

KISALTMALAR

AAT	: Aktör-Ağ teorisi
CIAM	: Congrès Internationaux d'Architecture Moderne
DNe	: Duyusal Nesne
DNi	: Duyusal Nitelik
GNe	: Gerçek Nesne
GNi	: Gerçek Nitelik
NYO	: Nesne Yönelimli Ontoloji

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 5.1 : 19.Yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar uzanan zaman diliminde, mimarlık literatürü içinden üretilmiş kent metinleri.....	82
Çizelge 5.2 : “The city of artificial excavation” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi.....	84
Çizelge 5.3 : “Bigness, or the problem of large” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi.....	87
Çizelge 5.4 : “The reversible city: Exhibition(ism), chorality, and tenderness in Manhattan and Venice” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi- Manhattan.....	90
Çizelge 5.5 : “The reversible city: Exhibition(ism), chorality, and tenderness in Manhattan and Venice” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi – Venedik	93
Çizelge 5.6 : “The Japanese city and inner space” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi.....	97

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1 : Husserl'in düşüncesinden hareketle kurulan D.Ne-D.Ni ve D.Ne-G.Ni gerilimi.....	52
Şekil 3.2 : Harman'ın dörtlü diyagramı.....	54
Şekil 3.3 : Harman'ın nesneler ve nitelikler arasında kurulan dörtlü diyagramı ve estetik karşılaşma eksenini (Harman, 2020, s.82).....	56
Şekil 3.4 : G.Ne-D.Ni karşılaşması, estetik karşılaşma gerçekleşirken G.Ne'nin yerini diğer bir G.Ne ben olana bırakması (Harman, 2020, s.85).	58
Şekil 3.5 : Ebenezer Howard'ın Bahçe Kent modeline ait çizimler (Url-1).....	61
Şekil 3.6 : Frank Lyod Wrgiht'ın Broadacre Kent'ine ait görseller (Url-2).	62
Şekil 3.7 : Le Corbusier'nin kentin büyük bir parçasını yok sayarak yerine öneri olarak geliştirdiği kent planlarına dair görseller. a) Ville Contemporaine (1922) çizimi (Url-3), b) Plan Voisin (1925) maketi (Url-4) ve c) La Ville Radieuse (1935) çizimi (Url-5).	63
Şekil 3. 8 : Ludwig Karl Hilberseimer'ın Hochhausstadt (1924) projesine ait görseller (Url-6).....	63
Şekil 3. 9 : Siedlungen örnekleri (a) Westhausen (Url-7), (b) Römerstadt Siedlungen (Url-8) Görselleri ve (c) Riedhof Siedlungene ait çizim (Url-9).	65
Şekil 4.1 : Kente ait duyuşal niteliklerin mimarlık gerçek nesnesi ile arasında yaşanan estetik karşılaşma	77
Şekil 4.2 : Mimarlık nesnesine ait duyuşal niteliklerin kent gerçek nesnesi ile arasında yaşanan estetik karşılaşma	78

MİMARLIK VE KENT: NESNELERARASI BİR ESTETİK KARŞILAŞMA

ÖZET

Bu tez, mimarlık ve kent arasındaki ilişkinin ağırlıklı olarak kent merkezli bir perspektiften ele alındığını ve bu yaklaşımın, mimarlığın kentsel bağlamdaki özgül yapısını sorgulayan bir sorunsal oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Kentin karmaşık ve çok katmanlı ilişki ağlarına dayanan bu perspektif, mimarlık ve kent arasındaki karşılıklı etkileşimlerin potansiyelini yeterince sergileyememekte ve mimarlığın disiplinler bir alan olarak boşluğunu artırmaktadır.

Mimarlık doğası gereği ilişkiseldir ve bu özelliğini hem kendi iç dinamikleri hem de kültürel ve fiziksel çevreyle olan etkileşimleri aracılığıyla gösterir. Mimarlığın ilişkiyel yapısı kentte, aralarındaki ilişkinin dinamiği çerçevesinde her zamankinden daha belirgindir. Mimarlık, kentte her zaman kendi özelliklerinin ötesine geçen, kenti karakterize eden parametrelerin oluşturduğu katmanlı ve karmaşık ilişkiler ağı aracılığıyla işlemektedir.

Çağdaş akademik ve entelektüel tartışmalar, statik varlık tanımlarından ziyade dinamik bağlantılara ve süreçlere odaklanan bir ilişkiyel yaklaşımı benimsemektedir. Bu perspektife göre, varlıklar yalnızca birbirleriyle olan ilişkiler bağlamında anlam kazanmaktadır ve dünya, bu ilişkilerin toplamından oluşan bir sistem olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımla birlikte, mimarlık üretiminin meşruiyeti, kent bağlamında kenti oluşturan parametrelerle kurduğu ilişkiler doğrultusunda ele alınmakta ve değerlendirilmekte; bu da mimarlığın sınırlarının bulanıklaşmasına neden olmaktadır. Böyle bir bakış açısının, mimarlık disiplininin kendi özgül alanını zayıflattığı ve onun bağımsız bir bilgi ve pratik alanı olarak varlığını sürdürmesini zorlaştırdığı ileri sürülmektedir.

Bu çalışma, mimarlık disiplininin özerk bir bilgi ve pratik alanı olarak varlığını sürdürebilme kapasitesini ve bu bağlamda disiplinin, kentsel bağlam ve çevresel faktörlerle kurduğu etkileşimler yoluyla kendini nasıl yeniden tanımlayabileceğini incelemektedir. Tez çalışması mimarlığın kendi sınırlarının ötesine geçerek başka bilgi ve etki alanlarıyla kurduğu ilişkiler aracılığıyla bir "sınır aşımı" gerçekleştirme potansiyelini sorgulamaktadır. Bu bağlamda, mimarlığın ve kentin karşılıklı etkileşimlerinin işleyiş mekanizmalarını çözümlemeyi ve bu dinamik ilişkilerin disiplinler sınırların dönüşümüne olan etkisini değerlendirmeyi hedeflemiştir. Çalışma, mimarlığın sınırlarının yeniden yapılandırılması ve tanımlanması süreciyle nasıl dönüştüğüne dair kapsamlı bir inceleme sunmaktadır.

Mimarlık ile kent arasındaki karşılıklı etkileşim, her iki olgunun birbirini nasıl dönüştürdüğünü ve bu süreçte nasıl evrildiğini anlamaya yönelik zengin bir araştırma alanı sunmaktadır. Bu çalışma, mimarlık nesnesinin bir büyük nesne olarak kent ile nasıl bir karşılaşma yaşadığını ve bu karşılaşmalar sırasında mimarlığın rolünün nasıl tanımlandığını irdelemektedir. Çalışmanın temel amacı, mimarlık ve kent arasındaki karşılıklı ilişkiyi yeniden ele alarak, kenti mimarlık bağlamında düşünmeye olanak sağlayacak teorik bir çerçeve geliştirmektir. Bu bağlamda, Graham Harman'ın Nesne

Yönelimli Ontolojisi (NYO) ve özellikle nesnelerarası ilişkilerde gerçekleşen bilişsel bir etkinlik olarak tanımladığı estetik karşılaşma kavramı, mimarlık ve kent arasındaki ilişkiyi çözümlemek için bir teorik model olarak ele alınmıştır. Harman'ın özerk nesne anlayışı temel alınarak, mimarlık ve kentin bağımsız varlık alanları içinde sahip oldukları nitelikler üzerinden aralarında gerçekleşen etkileşimlere odaklanılmıştır. Burada "nesne" terimi, günlük kullanımdaki fiziksel, katı ve cansız olgulara yapılan bir atıftan ziyade, ilişkilerinden ve bileşenlerinden bağımsız olarak kendi başına özerk bir yapı olarak tanımlanmıştır. Bu teorik çerçeve, mimarlık disiplininin özerk alanlarda sahip olduğu özgün nitelikler aracılığıyla kentle nasıl bir etkileşim kurduğunu ve bu etkileşimlerin mimarlık sınırlarının nasıl yeniden şekillendiğini anlamaya olanak sağlamıştır. Çalışma, mimarlığın, kentin karmaşık yapısını ve çok katmanlı ilişkilerini ele alırken, bu karşılaşmalar yoluyla disipliner sınırlarını nasıl genişletebildiğini ve bu süreçte kenti kuran temel parametrelerden biri olarak nasıl varlık gösterebildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Mimarlık literatüründe kenti ele alan metinler, bilişsel bir sürecin ürünü olarak değerlendirilmiş ve estetik karşılaşmanın kendisi olarak tanımlanmıştır. Estetik karşılaşmanın ayrılmaz parçası olan estetik seyirci, duyuşsal niteliklerinin gerçek nesneye aktarılırken devreye giren diğer bir gerçek nesne olarak metnin yazarının kendisi olarak tanımlanmıştır. Bu durumda metnin yazarı asla yok olmayan gerçek nesne olarak, daima erişimden geri çekilen diğer gerçek nesnesin yerini doldururken, ona tayin edilmiş duyuşsal nitelikleri desteklediği düşüncesiyle hareket edilmiştir.

Metinler aracılığıyla estetik karşılaşmaların çözümlenmesi ve anlamlandırılması amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, metinlerden anlam çıkarma sürecinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Peter Eisenman'ın *The City of Artificial Excavation* serisinde yer alan 1983 tarihli metni, Rem Koolhaas'ın 1995 tarihli "Bigness or The Problem of Large" başlıklı çalışması, Fumihiko Maki'nin 1978 tarihli "The Japanese City and Inner Space" adlı yazısı ve Teresa Stoppini'nin 2006 tarihli "The Reversible City: Exhibition(ism), Choralıty, and Tenderness in Manhattan and Venice" başlıklı metni estetik karşılaşma örnekleri olarak ele alınmıştır.

Estetik karşılaşma olarak seçilmiş bu metinler çözümlenirken öncelikle duyuşsal nitelikler ortaya çıkarılmıştır. Duyuşsal nitelikler iki farklı şekilde ele alınmıştır. İlk olarak kentin bir duyuşsal nesne olarak kabul edilmesi ikinci olarak da metnin içeriği doğrultusunda, mimarlık nesnesinin duyuşsal bir nesne olarak ele alındığı nitelikler ele alınmıştır. Ayrıca bu metinler, mimarlık ve kent arasındaki ilişkiyi, her iki olgunun niteliklerini tanımlayan bir bağlamda ele alarak, birbirleri üzerindeki etkilerini çözümleme amacı taşımaktadır. Estetik karşılaşmalar, mimarlık ve kentin, niteliklerini koruyarak nasıl etkileşimde bulunduğunu ve bu sürecin mimari sınırları nasıl şekillendirdiğini anlamaya yönelik bir araç sunmuştur. Bu çözümlerler, mimarlığın kentin çok katmanlı ve karmaşık yapısı içinde nasıl bir varlık gösterebileceğini, aynı zamanda mimarlık disiplininin özgün nitelikleriyle kenti kuran ve şekillendiren parametrelerden biri olarak nasıl yeniden değerlendirilebileceğini ortaya koymuştur.

Bu tez çalışmasının sonucunda, kenti tanımlayan niteliklerin mimarlık bağlamında yeniden ele alınması ve bu bağlamda bir tasarım stratejisine dönüştürülmesiyle, mimarlık disiplini, kentsel bağlamdaki varlığını yeniden tanımlama ve dönüştürme kapasitesine sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu çalışma, mimarlık ve kentin karşılıklı etkileşimlerini hem disiplinin özgün sınırlarını genişletmek hem de kenti

kuran temel parametrelerin bir parçası olarak mimarlığın rolünü yeniden tanımlamak amacıyla teorik bir zemin sunmuştur.

ARCHITECTURE AND THE CITY: AN INTEROBJECTIVE AESTHETIC ENCOUNTER

SUMMARY

This thesis highlights that the relationship between architecture and the city has predominantly been approached from a city-centric perspective, creating a problematic framework that questions the distinctive nature of architecture within the urban context. This perspective, rooted in the complex and multilayered network of relationships defining the city, fails to adequately capture the potential of mutual interactions between architecture and the city, further deepening the void of architecture as a distinct disciplinary domain.

Architecture is inherently relational, demonstrating this quality both through its internal dynamics and its interactions with cultural and physical environments. The relational character of architecture is particularly pronounced in the urban context, where the dynamics of its connections with the city are ever more evident. In this setting, architecture operates through a multilayered and complex network of relationships that extend beyond its intrinsic characteristics and are shaped by the parameters defining the city.

Contemporary academic and intellectual discussions prioritize a relational approach, focusing on dynamic connections and processes rather than static definitions of entities. Within this framework, entities derive their meaning solely through their interrelations, and the world is conceptualized as a system constituted by the totality of these relationships. Consequently, the legitimacy of architectural production is assessed in relation to its connections with the parameters that structure the city. This relational focus, however, often leads to the blurring of architecture's distinctive boundaries, undermining its status as a specialized field. Such a perspective is argued to weaken architecture's unique disciplinary domain, challenging its ability to sustain its identity as an autonomous field of knowledge and practice.

This study examines the capacity of the architectural discipline to sustain its existence as an autonomous domain of knowledge and practice and explores how the discipline can redefine itself through its interactions with the urban context and environmental factors. The research investigates the potential of architecture to achieve a "transgression of boundaries" by establishing connections with other domains of knowledge and influence beyond its conventional limits. In this context, the study aims to analyze the mechanisms underlying the mutual interactions between architecture and the city and to evaluate the impact of these dynamic relationships on the transformation of disciplinary boundaries. It provides a comprehensive examination of how the restructuring and redefinition of architectural boundaries lead to disciplinary evolution.

The reciprocal interaction between architecture and the city offers a rich area of inquiry into how these two entities transform and evolve through their relationship. This study explores how the architectural object encounters the city as a larger object and

investigates how the role of architecture is defined during these encounters. The primary objective of the research is to reexamine the mutual relationship between architecture and the city and to develop a theoretical framework that facilitates thinking about the city within the context of architecture.

To this end, Graham Harman's Object-Oriented Ontology (OOO) and, specifically, the concept of aesthetic encounter—defined as a cognitive event occurring within inter-object relationships—are employed as the theoretical model to analyze the relationship between architecture and the city. Building upon Harman's notion of autonomous objects, the study focuses on the interactions that occur between architecture and the city as independent entities, emphasizing their inherent qualities. Here, the term "object" is not limited to its conventional reference to physical, rigid, or inanimate entities but is instead defined as an autonomous structure independent of its relations and components.

This theoretical framework enables an understanding of how architecture, through its distinctive qualities as an autonomous discipline, engages with the city and how these engagements reshape architectural boundaries. The study aims to reveal how architecture, while addressing the complex and multilayered structure of the city, can expand its disciplinary boundaries through these encounters and establish itself as one of the fundamental parameters shaping the city.

In architectural literature, texts that address the city have been evaluated as products of a cognitive process and defined as instances of aesthetic encounter. The aesthetic spectator, an integral part of the aesthetic encounter, is described as another real object—the author of the text—who intervenes by transferring sensory qualities to the real object. In this context, the author of the text, considered as an ever-present real object, fills the role of the other real object that remains perpetually withdrawn from direct access, while supporting the sensual qualities assigned to it. To analyze and interpret these aesthetic encounters through texts, qualitative research methods, specifically content analysis, have been employed. Content analysis plays a critical role in deriving meaning from texts.

In this regard, several works have been identified as examples of aesthetic encounters, including Peter Eisenman's 1983 text from *The City of Artificial Excavation* series on Berlin, Rem Koolhaas's 1995 study titled "Bigness or The Problem of Large," Fumihiko Maki's 1978 work "The Japanese City and Inner Space," and Teresa Stoppani's 2006 essay "The Reversible City: Exhibition(ism), Chorality, and Tenderness in Manhattan and Venice."

In analyzing these texts as aesthetic encounters, the sensory qualities were first identified. These sensory qualities were approached in two distinct ways: first, by considering the city as a sensual object, and second, by examining the architectural object as a sensual entity in accordance with the content of the text. Additionally, these texts aim to explore the relationship between architecture and the city by framing the attributes of both entities and analyzing their mutual influences. Aesthetic encounters have provided a lens for understanding how architecture and the city interact while preserving their autonomous qualities, as well as how these interactions shape architectural boundaries.

These analyses reveal how architecture can assert its presence within the multi-layered and complex structure of the city and how the architectural discipline can be re-evaluated as one of the key parameters shaping and constructing the city through its unique qualities.

As a result of this thesis, it has been demonstrated that reinterpreting the qualities that define the city within an architectural context and transforming these qualities into a design strategy enable the architectural discipline to redefine and reassert its existence within the urban context. Furthermore, this study offers a theoretical framework aimed at redefining the role of architecture in both expanding the discipline's boundaries and contributing as a foundational parameter in shaping the city through reciprocal interactions between architecture and the urban environment.

1. GİRİŞ

1.1 Tezin Sorunsalı

Mimarlık ve kent, özgöl varlık alanlarına sahip olmalarına karşın, birbirleriyle kesişen ve etkileşim içinde olan karmaşık bir ilişki ağı oluşturlar. Aralarındaki dinamik ilişki mimarlık ve kentin birbirlerini karşılıklı olarak şekillendirdiği ancak bu etkileşimin her iki alanı da tamamen tanımlayamadığını ortaya koyan diyalektik bir süreci ifade eder. Mimarlık nesnesi kentin fiziksel gerçekliğinin bir bileşeni olarak işlev görse de kent, mimarlığın sınırları içinde tanımlanamayacak kadar geniş etki alanına sahiptir. Bunun yanında mimarlık, kentin yapılı çevresini tanımlamanın ötesinde, kentsel çevrenin değişen yapısına dair bir söylem de üretir. Ayrıca kentler mimari nesneler için tanımlayıcı bağlamlar sağlar ve bu bağlamlar değiştikçe onları oluşturan nesneler de değişir. Zaman ve mekânın farklı noktalarında üretilen mimarlık nesnelerinin bir araya gelmesiyle, kentler eş zamansız bir değişim süreci içerisinde biçimlenir. Ancak mimarlık ve kent arasındaki ilişkide yaşamı şekillendiren süreçler, kurallar ve değerler sistemi gibi maddi olmayan bileşenler fiziksel gerçeklikle birlikte işler. Kentlerin tarihi, etik değerleri, yasaları, sosyal değerleri ve kültürel yapıları gibi unsurlarla etkileşimde bulunan mimarlık nesnesi bu karşılaşmalar neticesinde kendi etik, politik ve sosyal boyutlarını sorgular. Bu nedenle, kentler mimarlık nesnesinin hem biçim ve mekâna ait niteliklerini hem de estetik, işlevsel ve etik niteliklerini ve bu niteliklerin birbirleriyle olan ilişkilerini sergileyen bir sahne haline gelir. Bu sahne hem mimari nesnelerin hem de kentsel dokunun karşılıklı etkileşim ve dönüşümünü destekler ve şekillendirir. Bu karşılıklı etkileşim, mimarlık ve kentin birbirlerini nasıl etkilediğini ve birlikte nasıl evrildiklerini anlamamızı sağlayan bir araştırma alanı sunar. Tez çalışması bu araştırma alanını oluşturan mimarlık ve kent ilişkisinin kendisine odaklanır ve bu ilişkide yer alan mimarlığın sınırlarını sorunsallaştırır.

Kent ile arasındaki ilişkide, bir disiplin olarak mimarlık hem sınırlanır hem de eylem ve düşüncesini gerçekleştirme fırsatı bulur. Kent mimarlığın kendisini gerçekleştirebilmesi için kaynaktır. Kendisi gerçekleştirmekten kasıt istek ve arzularının itici gücüyle erişilmek istenilendir ki mimarlık kendisini orada tanımlar.

Ancak aynı zamanda yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm politikaları, rant ve sermaye odaklı anlayış gibi ekonominin tetiklediği sebeplerle şekillenen kent için mimarlık ürünü bir metaya dönüşür. Böyle bir kentsel ortamda mimarlığın kendini tanımladığı alanda varlık göstermesi ise kesintiye uğrar. Yine de mimarlık nesnesi, her zaman idealist bir zeminde var olan yüce bir nesne değildir; tersine, ekonomik, politik ve toplumsal ilişki ağlarının içinde biçimlenir, bu yapılarla hem çatışır hem de onlarla var olur. Mimarlık, sermaye ilişkilerinin dışında değil, çoğu zaman tam da onların içinde, çelişkili ama üretken bir biçimde kendini gerçekleştirir.

Mimarlık, özünde ilişkisel nitelik taşır; bu, hem iç yapısal düzenlemeleri ile biçim ve mekânın oluşumunu yönlendiren kurallar ve paradigmlar bağlamında, hem de yerleşim ve kullanım biçimleri ile kültürel ve fiziksel çevreyle kurduğu etkileşimler çerçevesinde kendini gösterir. Mimarlığın ilişkisel yapısı kentte, aralarındaki ilişkinin dinamiği çerçevesinde her zamankinden daha belirgindir. Mimarlık, kentte her zaman kendi özelliklerinin ötesine geçen, kenti karakterize eden parametrelerin oluşturduğu katmanlı ve karmaşık ilişkiler ağı aracılığıyla işlemektedir. Bu bağlamda mimarlık ve kent ilişkisi ağırlıklı olarak kent üzerinden okunurken, kentin katmanlı ve karmaşık ilişki ağlarıyla kurulu yapısı çözümlenmeye çalışılır. Kentleri karakterize eden sosyal, kültürel, ekonomik, politik parametrelerin mimarlık söylemine ve gündemine etkin bir şekilde dahil edildiği görülmektedir. Bu dahil olma hali sonucunda mimarlık kendisini ekonomik olgunun bir sonucu ve/ya bir birleşeni, sosyal ve kültürel süreçlerin bir aracı olarak konumlandırma eğilimi gösterir. Çağdaş kenti karakterize eden sorunlar ve sorular ışığında gerçekleşen tüm bu tartışmaların gerekliliği bir yana kentsel gerçekliğin mimarlığın söylemine ve gündemine etkin bir şekilde dahil edilirken kentteki mimarlığın disiplin olarak boşluğunun giderek arttığı düşünülmektedir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda geline nokta mimarlık, kent ile ilişkisi bağlamında özgül işyelişine yönelik ilgisini kaybetmiştir. Bunun sonucunda görülmektedir ki mimarlık teknolojik ilerlemelerin, küreselleşmenin, kapitalist ekonominin ve neoliberal politikaların bir sonucu ve uzantısı olarak varolur. Kent mimarlık tarafından sadece çözümlenmesi, tartışılması ve temsil edilmesi gereken karmaşık bir durum olarak çalışmalarının içine katıldığı sürece mimarlık ve kent arasındaki ilişkinin dinamik, karşılıklı etkileşimli varoluşundan kaynaklı potansiyelinin değerlendirilemediği düşünülmektedir. Dolayısıyla mimarlığın düşünsel ve fiziksel üretimini kentin bilgi

alanı üzerinden gerekçelendirmesi, kendi özgöl işleyişine yönelik ilgisinin azalmasına ve kentteki disiplin olarak boşluğunun artmasına neden olur.

Bu bakışla tez çalışması kenti anlamak ve kavramsallaştırmak adına üretilen bilgide eksik kaldığı düşünülen mimarlığın kendi özgöl alanı ile kentte nasıl var olduğuna dair bir sorunsallaştırma üzerine kuruludur. Mimarlığın kendinden kaynaklı varlığını kenti tanımlayan pek çok parametreden biri olarak görmek ve ilişki ağlarının içine dahil etmek mimarlık ve kent arasındaki ilişkide daha az belirgin ve daha az tartışılmış etkileşim biçimlerinden biridir. Ancak mimarlığın kısıtlı bir şekilde var olduğu kentte etkinliğini gerçekleştirmek ve disipliner boşluğu ile mücadele edebilmek için mimarlığın kendi nesnesi üzerine düşünmesini gerekmektedir. Bu düşünüş mimarlığın sınırlarına dair bir sorgulamayı gerektirir. Mimarlığın sınırlarının kent bağlamında sorgulanmasıyla kentteki rolünün tanımını genişleterek yeniden kuracağı düşünülmektedir. Dolayısıyla tez çalışması kentteki mimarlığın ilişkisel doğası üzerinden mimarlığın sınırlarına odaklanır.

Mimarlığın sınırlarının varlığına, ne olduğuna, özerk bir yapıya sahip olup olmadığına dair tartışmalar pek çok kez yapılmış olup, bu çalışmanın amacı söz konusu tartışmalara bir yenisini daha eklemek değildir. Önceki araştırmalar, mimarlığı tamamen özerk ve bağımsız bir yapı olarak tanımlamanın, disiplini kendi içine kapattığını göstermiştir. Buna karşılık, mimarlığın özerk olmadığı ve varlığını ilişkisel dinamikler üzerinden kurduğu görüşler ise, disiplinin özgöl alanını zayıflattığına işaret etmektedir. Bu çalışmada mimarlığın ilişkisel sınırlarının varlığı kabulüyle hareket edilerek aynı zamanda özgöl alanına sahip olduğu düşüncesiyle ilerler. Sınır aşımı mimarlığın ilişkisel yapısı içinde özgöl alanını nasıl tesis eder sorusuna karşı yapılmış bir sorunsallaştırmadır. Dolayısıyla kent mimarlığın sınır aşımını gerçekleştirdiği yerlerden biri olarak kabul edilir. Bu durumda kentteki mimarlığın sınır aşımını gerçekleştirme durumları incelenecektir.

1.2 Kapsam ve Yöntem

Mimarlık ve kent arasındaki ilişki, kentin mimarlık söylem ve pratiğine dahil olmaya başladığı erken yirminci yüzyıldan itibaren günümüze kadar değişerek süregelir. Bu süreklilikte mimarlık ve kent ilişkisi hem teorik olarak hem pratik olarak sorunsallaştırılmıştır. Tezin kapsamının belirlenmesi için öncelikle mimarlık disiplini içinde kent çalışmalarının nasıl ele alındığı incelenmiştir. Bir sonraki bölümde

detaylandırıldığı üzere, mimarlık literatürü içinden kent, dönemin eğilimi doğrultusunda kenti kuran parametreler üzerinden incelenmiştir. Bu çalışmalarda mimarlık ve kent ilişkisi ağırlıklı olarak kent üzerinden okunmuş olsa da çalışmanın amacı bu tartışmalara bir yenisini daha eklemek değildir. Bu çalışmanın amacı, mimarlık ve kentin özgül alanlarında birbirleriyle kurdukları ilişkilere odaklanmaktır. Dolayısıyla, literatürde sıkça incelenen ve genellikle ekonomik, toplumsal, politik, teknolojik ve kültürel parametreler aracılığıyla kentle kurulan ilişkileri içeren mimarlık ve kent ilişkisi bağlamı, mimarlığın sınırlarını dışsal bilgi alanı üzerine kaydırıldığı ve bulanıklaştırdığı gerçeğiyle bu çalışma kapsamında ele alınmamıştır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, mimarlık ve kentin karşılıklı ilişkisi üzerine kurulu yeni bir tartışma başlatarak kenti mimarlık bağlamında düşünmek için bir zemin oluşturmaktır. Bu doğrultuda Graham Harman'ın Nesne Yönelimli Ontolojisi'nde tanımlanan, nesnelerarası ilişkide gerçekleşen bilişsel bir etkinlik olarak estetik karşılaşma, mimarlık ve kent karşılaşmalarını çözümlemek için teorik model olarak temel alınır. Mimarlık nesnesinin bir büyük nesne olarak kentle, değişen ve dönüşen ilişkilerinde, yeniden ve yeniden nasıl karşılaştıkları ve bu karşılaşmalarda mimarlığın kentteki rolünün nasıl tanımlandığı sorusu bu çalışmanın etrafında geliştiği sorunsaldır. Harman'ın özerk nesne anlayışını takip ederek, mimarlık ve kentin bağımsız varlık alanları içinde, nitelikleri aracılığıyla aralarında gerçekleşen karşılaşmalara odaklanılmıştır. Mimarlık literatüründe yer alan ve kenti ele alan metinler bilişsel bir sürecin ürünü olup estetik karşılaşmanın kendisi olarak tanımlanmıştır. Metinler aracılığıyla estetik karşılaşmanın deşifre edilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizine başvurulmuştur.

Metinlerdeki estetik karşılaşmanın açığa çıkarılmasında izlenecek yöntem belirlendikten sonra metinlerin kapsam ve sınırlılıkları belirlenmiştir. Öncelikle modern mimarlık ve kent anlayışının başlangıcı olarak kabul edilen 19. Yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar olan tarih aralığında mimarlık içerisinde üretilmiş yazınsal materyaller incelenmiştir. Erken yirminci yüzyılda üretilmiş metinlere baktığımızda modern mimarlık anlayışının bölmeye ve işlevlere ayırmaya dayalı yaklaşımıyla birlikte kentin kendisine ait olmayan nitelikler ile tanımlanmış olduğunu görebiliriz. Dolayısıyla mimarlık ve kentin nitelikleri aracılığıyla birbirleriyle karşılaşması ve etkileşime girmesi söz konusu değildir. Bu bağlamda modern mimarlık anlayışıyla üretilmiş kent metinleri çalışmanın dışında tutulmuştur. Mimarlığın kenti

ele alırken o kenti tanımlayan nitelikleri ile anlama/okuma girişimi modern sonrası olarak adlandırılan 60'lı yıllar ile başlar. Kenti bu şekilde ele alınması mimarlık ve kent ilişkisi açısından önemli bir adımdır. Ancak bu bakışla üretilen metinlerde söz konusu tek taraflı olarak kenti anlamaya yöneliktir. Bu tek taraflı bakışı içeren metinler, ulaşmaya çalışılan mimarlık ve kentin karşılıklı ilişkisinin nasıl gerçekleştiğine dair bir veri sağlayamadığı düşüncesiyle çalışmaya dahil edilmemiştir. 1980'li yıllardan itibaren mimarlık, kentin karmaşık ve katmanlı yapısı içinde kendi varlığını sorgulayan bir yaklaşım benimser. Bu yaklaşımla üretilen yazınsal materyallerin içeriği kenti tanımlayan niteliklerin okuyarak-çözümленerek ortaya çıkarılması sonucu mimarlığın kendi nesnesinin kentteki pozisyonunu belirlemeye yönelik olmuştur. Bu bağlamda mimarlık ve kentin kendi varlıklarından kaynaklı niteliklerini bir biçimde buluşturan metinler çalışmaya dahil edilmiş ve estetik karşılaşmalar olarak tanımlanmıştır.

2. MİMARLIĞIN SINIRLARININ KENT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1 Mimarlık Etkinliğini Tanımlama Aracı Olarak Sınır

Mimarlığın tanımlanma ihtiyacı insanın düşünce yapısındaki değişimlere paralel olarak gerçekleşen gelişmelerle gündeme gelir. Tanımlamak ise bir kavram ya da nesnesin sınırlanması, belirlenmesi amacıyla çokanlamlılığı, anlam belirsizliğini, anlaşmazlığı ve karanlığı ortadan kaldırmaya yarar (Cevizci, 2003). Mimarlığın ne'liği üzerine kurulu tanımla(n)ma çabası, onun sınırları hakkında bir tartışma yürütmektir. "Mimarlık nedir?", "Ne yapabilir?" ve "Mimarlığı özgün kılan nedir?" gibi sorulara verilen cevaplar, bu sınırlar çerçevesinde şekillenir. Tez çalışması sınır kavramını mimarlığın etkinlik alanını tanımlama aracı olarak kavrar.

Başka bilgi alanlarına kıyasla tarihsel dönüm noktaları mimarlık bilgi alanını doğrudan dönüştürme potansiyeline sahiptir. Mimarlık bilgi alanı, içinde bulunduğu dönemin hâkim paradigmalarının, toplumsal ve ekonomik değişimlerin, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle dönüşür. Bilgi alanında yaşanan dönüşümlerle birlikte mimarlık her seferinde etkinlik alanının sınırlarını tanımlamaya çalışır (Uluoğlu, 2012, s.297). Ancak değişimin kaçınılmazlığı ile her seferinde koyduğu sınırları yeni ikame ettiği sınırlarla yer değiştirir. Bu döngüde mimarlık önce etkinliğini meşrulaştırabilmek için koyduğu sınırlara başvurur. Sonra kendini aşma itkisiyle o sınırları geçersiz kılar. “[B]ir sınır ortadan kalktığında, sınır simgesel olarak yüklemine ya da onu aşmanın gerektirdiği törenselliği yitirdiğinde, yerine hemen bir yenisi gelir. Çünkü, genellikle çok farklı tipte sınırlar üst üste çakışmış şekilde aynı alanda var olurlar” (Andreu, 1999, s.40). Mimarlığın sınır ile arasındaki bu çelişkili ilişki mimarlığın kendini sürekli aşma isteğiyle ilişkilidir. Her yeni durumsallık yeni bir sınır gereksinimini doğururken mevcut birtakım tanımların geçerliliklerini sorgulatar.

Sınırın bir bütünü oluşturan karşıtlıklarla kurulu yapısı düşünüldüğünde tanımlayarak sınırlandırmak mimarlığın sadece ne olduğunu değil ne olmadığına da içerir. Mimarlığın somut-soyut, pratik-teorik, inşai-düşünsel, madde-deneyim gibi

kavramlarla tanımlanan melez yapısı sınırın varoluşunda yatan dahil etme ve dışarıda bırakma ikiliğiyle karşılaştığında daha da pekişir. Nitekim sınır kavramı mimarlık tanımının kendisine doğrudan bağlıdır (Tschumi, 1996). Dolayısıyla mimarlık literatürü içerisinde mimarlığın ne olduğuna dair birçok tanımla karşılaşılması kaçınılmazdır.

Yukarıda değinilen sınır algısındaki ve niteliğindeki değişimle birlikte mimarlığın kendini tanımlarken sınır olgusu ile arasındaki ilişki de değişir. Tarihsel süreç içerisinde mimarlığın sınırlarına dair düşünsel yaklaşım, katı ve değişmez kurallar çerçevesinden uzaklaşarak, sınırları ortadan kaldırmaktan ziyade onları esnetip belirsizleştiren bir anlayış doğrultusunda evrilmiştir. Geçmişte mimarlık, belirli kurallar doğrultusunda tanımlanmış ve bu tanım, disiplinin sınırlarını kesin çizgilerle belirleyen bir çerçeveye oturtulmuştur. Bu yaklaşım, mimarlığın belirlenen sınırların ötesine geçtiği durumlarda kabul edilemez bir olgu olarak değerlendirilmesine yol açmış ve disiplinin kendisini bu sınırlar içinde kapatan bir anlayışa dayandırılmasına zemin hazırlamıştır. 1940 yılında Pevsner'in mimarlık olanın ne olduğuna dair görüşü, mimarlığın sınırlarının nasıl ele alındığı yönünde aydınlatıcıdır. Pevsner (1970), bir yapının mimari olarak değerlendirilebilmesi için yalnızca fiziksel bir mekan oluşturmanın ötesinde estetik bir boyuta sahip olması gerektiğini savunur. Ona göre, bisikletlerin altına bırakıldığı bir sundurma bir yapı olarak kabul edilirken, Lincoln Katedrali gibi bir eser mimari bir yapıt olarak değerlendirilir. İnsan hareketine olanak tanıyacak şekilde bir mekan tanımlayan her yapı mimari olarak nitelendirilebilir, ancak "mimarlık" terimi, estetik önceliklere dayalı olarak tasarlanmış yapılara özgü bir anlam taşır.

Bugün hangisinin mimarlık olduğunun sorgulaması gibi dışlayıcı ve(ya) kapsayıcı ayırım yapmak ve bunu net çizgilerle belirlemek kolay değildir. Mimarlık tanımların çokluğuyla birlikte gerekçeleri çoğaltarak her türlü mimari etkinliği meşrulaştırır. Bu durum mimarlığın sınırlarından bahsetmenin mümkün olmadığı gibi bir savla desteklendiğinde her şey mimarlıktır gibi ya da tam tersi görüşle desteklenen ortalıkta mimarlığa dair hiçbir şey yoktur gibi iki uç söylem üretir. Ancak bu durum mimarlığın kendini tanımlama ihtiyacına sekte vurmaz, her yeni eşikle birlikte “mimarlık nedir?” sorusuna yeni bir cevap verilir. Mimarlığın bitimsiz tanımlama ihtiyacıyla birlikte her gün bir yenisi daha üretilir. Bu bağlamda mimarlık yeniden tanımladığımız, daha önce

yapılmış tanımlamalardan geçerliliğinin kaldığını düşündüklerimizi alıp kalmadıklarının yerine yenilerini koyduğumuz gerçeğiyle sınırlanır.

2.2 Mimarlık Bilgi Alanı: Sınırlanmıştan Sınırsıza Aradalık Hali

Mimarlık bilgi alanı hem kendi özgül işleyişini oluşturan iç dinamiklerine hem de dışsal bilgi alanlarından gelen etkilere dayalı olarak temellenir ve bu etkileşimler doğrultusunda kendini tanımlar. Dışsal ile kastedilen mimarlığın ilişki içinde olduğu disiplinlere ait bilgi alanına işaret ederken, özgül işleyiş disiplinin varoluşsal sorunları bağlamında ortaya çıkan kendine içkinlik durumu olarak değerlendirilir. Teshumi (1996, s.137) mimarlığı tanımlamanın iki karşıt ucunu maksimalist ve minimalist olarak tarifler. Maksimalist olan, bütünüyle toplumsal, kültürel, siyasal ve programatik meselerle ilgilenirken, minimalist, üslup, teknik vb. alanlara odaklanır. Biraz daha açmak gerekirse kendine gönderme yapan bir mimarlık anlayışında mimarlığı tekil bir nesne, estetik, biçimsel, kendi kendine yeten ve ortaya çıktığı koşullara veya etkilere indirgenemez olmasıdır. Diğer görüş mimarlığı ekonomi, siyaset, toplum ve kültür nosyonu olarak anlar ve bu farklı güçlerin mimarlığın araçlarının, prosedürlerinin ve performanslarının çokluğunu ürettiğini öne sürer (Stanek ve Kaminer, 2007, s.1).

Mimarlık dönemsel eğilimler doğrultusunda bilgi kuramsal yapısını bu iki karşıt düşünce uçlarından birine yaslayarak sınırlarını belirler. Belirlenen sınırlar dahilinde söylemini ve pratiğini şekillendirir, kendini gerçekleştirir. Her iki temellendirici yaklaşımın kutuplaştırıcı etkisinden kaynaklı aşırılıklar, mimarlık faaliyetinin anlaşılması ve gerçekleştirilmesi bağlamında eksik kalmıştır. Mimarlığın yalnızca kendi içerisinden kurulan bir bakışla varlık bulacağına inanan görüş içkinliği kendinden menkullük olarak değerlendirerek, mimarlığı çevresini saran koşullardan bağımsız olarak ikame ettirme yanılgısına düşmektedir. Dolayısıyla mimarlığın yalnızca kendi edimleriyle varlık bulabileceğini savunmak, disiplinin olası açılımlarına engel teşkil eder. Bu görüşün karşı kutbu işe yarar, yalnızca hedefleri ve sonuçları bakımından kayda değer olan bilginin izinde anlam ararken, giderek aşırı pragmatizmin yol açtığı yararcı düşünce çıkmazına düşme riski taşımaktadır (Balamir ve Erkal, 1999). Mimarlığı özerk bir mecra olarak görmeyen ve dolayısıyla çevresini saran koşullar olmadan konuşulamayacağını savunan görüş mimarlığın kendi içsel meselelerinden çok daha “önemli” sorunlarla ilişkili olduğu kabulüyle hareket eder. Bugün biliyoruz ki mimarlığın içsel meseleleri ile kendisini saran dışsal koşullar

arasında net bir ayırmadan bahsedilemez. “Öyle ki, mesleği birarada tutan ve tarih içinde değişen sıva niteliğindeki etik, estetik ve teknik değerlerle, mesleğin içinde devindiği hukuki çerçeve (imar kuralları vb.) piyasa ortamı ve popüler yargılar birbirine karışmaktadır” (Bilgin & Karaören, 1994). Mimarlık bilgi alanının geniş kapsamının tanınmasına rağmen, dışsal ve içsel unsurlar üzerinden birbirini izleyen bir döngü içerisinde mimarlık söylemi ve pratiği şekillenmektedir. Bu bağlamda dışsal gerekçeler mimarlığın sınırlarını çözmeye belirsizleştirmeye, içsel referanslar sınırları sabitlemeye, kapatmaya meyleder olarak değerlendirilir.

2.3 Mimarlık Literatürü İçinden Kentle Kurulan İlişki

Mimarlık literatürüne bakıldığında kent çalışmaları, geniş ve derinlemesine bir araştırma sahasını kapsar. Kent olgusunun mimarlık disiplininde merkezi bir konuma sahip olması, kent olmadan bir mimarlık düşüncesi tasavvur etmenin geliştirilemeyeceği yönündeki algıyı güçlendirir. Bu yaygın kavrayış, her ne kadar geniş bir kabul görmüş olsa da kent ve mimarlık arasındaki ilişkinin varlığının incelenmesini zorlaştıran bir durum olarak da karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde kent içerisindeki mimarlığı anlamak ve yerini belirlemek amacıyla, bu ilişkinin mimarlık perspektifinden nasıl evrildiğine dair bir inceleme yapılması gerekmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, önerilen söylemleri ve projeleri birebir ele almak yerine, mimarlık ve kent arasındaki karşılıklı ilişkileri, bu iki alan arasındaki dinamiklerin sürekli değişim ve dönüşümüne bağlı olarak nasıl şekillendiğini çözümlemektir. Bu bağlamda, tezin teorik çerçevesinin oluşturulması için öncelikle mimarlık literatüründe kenti ele alan ve sorgulayan çalışmalar incelenmiştir. Belirlenen bu çalışmaların metodolojileri ve elde edilen bulgular, literatürün eleştirel bir değerlendirmesine tabi tutulmuştur. Literatür taraması, kent ve mimarlık arasındaki ilişkiyi farklı yönleriyle ele alan iki ana kategori altında organize edilmiştir: Birinci kategori, yaygın bir ele alış biçimi olarak farklı disiplinlerin kenti anlamak için geliştirdikleri düşünceler perspektifinden kent ile ilişkisini inceleyen çalışmalar; ikinci kategori ise, kentin mimarlık üzerindeki etkilerini ve bu etkileşimlerin mimarlık disiplini içinde nasıl ele alındığını sorgulayan çalışmalardır. Bu yapısal çerçeve, çalışmanın kent ve mimarlık arasındaki karmaşık ve katmanlı ilişkileri daha iyi anlamasına olanak tanırken, aynı zamanda mimarlık pratiğinin ve teorik yaklaşımlarının nasıl şekillendiğine dair derinlemesine bir bakış sağlamaktadır.

2.3.1 Kenti kuran parametreler üzerinden kentle ilişkilenmek: Mimarlığın sınırlarının bulanıklaşması

Kent, içinde bulunulan dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve teknolojik dönüşümlerinin günlük yaşam üzerindeki etkilerin en yoğun gözlemlendiği yer olarak karşımıza çıkar. Bu, kentin statik tanımlamalara direnç gösteren, değişimle sürekli biçimlenen bir olgu haline gelmesine neden olmaktadır. Kentin, sürekli değişen yeni gerçeklikleri kapsayacak biçimde kavranması, devam eden bir tartışma alanı olarak değerlendirilir. Bu alan, 19.yüzyıldan bu yana kenti anlamaya yönelik çabalarla öne çıkan birçok farklı disiplini etkinleştirir ve yeni bakış açılarının oluşturulmasını destekler. Bu süreçte, kentlerin çok katmanlı yapısı ve karmaşık dinamikleri, disiplinlerarası çalışmaların ve yeni teorik yaklaşımların geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Kent sosyologların, coğrafyacıların, antropologların bakış açısı ile çözümlendiği bir araştırma nesnesi konumundadır. Mimarlık disiplini ise kentle ilişkisini bu araştırmacıların kent üzerine geliştirdiği teoriler üzerinden kurmuştur.

Mimarlık ekonomiyle, toplumsal, ekolojik ve politik olanla doğrudan ilişkilidir. Bu yüzden ki tüm değişkenlerle birlikte kendini anlamak ve konumlandırmak için diğer disiplinlerin bilgi alanlarından yararlanır. Dolayısıyla disipline dahil edilen her yeni dışsal durum ile mimarlık bilgi alanının alışagelmiş bağlamsal ilişkileri kırılır. Değişimin her alanda kaçınılmaz olmasıyla birlikte bu durumun sürekli kendini yinelemesi ve bunu pek çok farklı alan üzerinden kurması mimarlığın sınırlarını belirsizleştiren bir durumdur.

Kentin çözümlenmesinde kullanılan kavramsal araçlar, değişen paradigmalarda birlikte farklılaşmaktadır. Bu bağlamda, aşağıda mimarlığın, kentin bilgisini üreten diğer disiplinlerden nasıl etkilendiği ve hangi teorik alt yapılar altında bu etkileşimin gerçekleştiği belirli başlıklar altında listelenmiştir. Bu başlıklar; toplumsal süreç üretimi olarak, sosyo-ekonomik bir olgu olarak, kamusal alan olarak, kimlik, kültür ve tüketim alanı olarak, bil dil olarak ve algılanan – deneyimlenen – yorumlanan kent ve mimarlık ilişkisi şeklinde ele alınan çalışmalar olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Her bir ilişkilene biçimi mimarlığın kenti anlama ve yorumlama sürecinde nasıl bir metodolojik çerçeve izlediğini ve hangi düşünürlerin teorilerinden yararlandığını içerecek şekilde detaylandırmaktadır. Bu sınıflandırma, mimarlık pratiğinin kentleri anlama ve yorumlama sürecinde uyguladığı çeşitli yaklaşımları ve bu yaklaşımların teorik dayanaklarını gözler önüne sermektedir.

2.3.1.1 Toplumsal süreç üretimi olarak kent ve mimarlık ilişkisi

18. yüzyıl itibariyle kentler, sanayi devriminin tetiklediği hızlı kentleşme, ekonomik değişimler ve toplumsal dönüşümlerle birlikte yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemin düşünürleri, kentleşme süreçlerinin ortaya çıkardığı yeni toplumsal dinamikleri ve modernleşmenin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bu bağlamda, kentler artık dinamik toplumsal süreçlerin ve mekânsal dönüşümlerin bir ürünü olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Kent çalışmalarında, kentle ilgili ilk kapsamlı farkındalığın 1890'larda Max Weber, Ferdinand Tönnies ve Georg Simmel gibi düşünürlerle başladığı düşünülmektedir (Dunleavy, 1982). Kenti toplumsal süreçler üzerinden anlamaya çalışan mimarlık alanı bu düşünürlerin geliştirdiği düşüncelere başvurur.

Georg Simmel, modern şehir yaşamının toplumsal etkilerini çözümleyerek kent sosyolojisi alanında önemli katkıları olan bir teorisyendir. Simmel'in yaklaşımı, demografik ya da coğrafi faktörlerden ziyade, kent yaşamının insan zihni üzerindeki etkilerine odaklanır. Simmel çalışmalarında bireylerin artan sosyal çeşitliliğe ve karmaşıklığa nasıl tepki verdiğini inceler. Simmel (2009) "The Metropolis and Mental Life" adlı yazısında şehir hayatında sürekli değişen uyarıcılar ve etkileşimlerle karşı karşıya kalan insanların duyuşal ve zihinsel kapasitelerinin nasıl etkilendiğini ve bireysel özgürlüğün yanı sıra yabancılaşmayı nasıl artırdığını tartışmıştır. Bu durum, insanların daha fazla bilişsel ve duygusal mesafe geliştirmelerine neden olur. Simmel'e (2009, s.318) göre, metropolde yaşayan insanlar sürekli gürültü, kalabalık ve sayısız uyarıcılarla karşı karşıya kaldıkları için kırsal kesimde yaşayan insanlara göre daha karmaşık bir zihinsel yapıya sahiptirler. Simmel (2009, s.321) metropolle doğrudan bağlantılı ruh halini "bezmişlik (blase)" olarak adlandırır, yani bir tür duygusal soğukluk veya duyarsızlık hali ki bu, sürekli bombardıman altındaki duyuların doğal bir savunma mekanizmasıdır. Heynen, Simmel'in metropol kavrayışının, bu olguyu kapitalist gelişmenin bir tahakküm aracı olarak anlayabilmemizi mümkün kılan bir zemin hazırladığını ileri sürmektedir (Heynen, 2011, s.186). Simmel, özellikle modern kent yaşamının birey üzerindeki psikolojik etkileri ile kentsel formun toplumsal davranışları biçimlendirme gücüne ilişkin analizleri nedeniyle, mimarlık ve kent çalışmaları literatüründe sıklıkla başvuru alan bir kaynak olmuştur.

Simmel'in modern toplumda paranın merkezi rolünü ve para ekonomisinin sosyal ilişkiler üzerindeki etkileri hakkındaki görüşleri mimarlık içinden değerlendirilir. Simmel'e (2009, s.318) göre metropol para ekonomisi için daima bir yeri olmuştur. "The Philosophy of Money" adlı çalışmasında paranın nasıl bir nesnelleştirme aracı olarak işlediğini, değerleri nesnel ve ölçülebilir bir biçime dönüştürerek, farklı nesne ve hizmetleri karşılaştırılabilir kıldığını inceler (Simmel, 2004).

Weber ise kentleri, özellikle batıdaki modern kapitalizmin gelişimiyle ilişkilendirerek ele almıştır. "The City" (2000) adlı çalışmasında, kentlerin Orta Çağ'dan modern çağa evrimini, ekonomik ve toplumsal yapılar açısından değerlendirmiştir. Weber, kentlerin pazar yerleri, hukuki ve idari yapıları gibi özelliklerini inceleyerek, bu özelliklerin nasıl bir toplumsal düzen ve otorite biçimi oluşturduğunu incelemiştir. Weber (2000), kentlerin toplumsal sınıflar, ekonomik ilişkiler ve hukuki düzenlemeler arasındaki ilişkileri şekillendirdiğine dikkat çeker. Her iki düşünür de kentleri ve kentsel yaşamı, modern dünyanın toplumsal ve ekonomik değişimlerini anlamak için bir mercekle kullanarak kullanmış ve kentleşme sürecinin bireyler üzerindeki etkilerini farklı yönleriyle ele almışlardır.

Tönnies, Simmel ve Weber ile aynı dönemde yaşamış olmasına rağmen, onların kent üzerine çalışmalarından farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Tönnies, özellikle "Gemeinschaft und Gesellschaft" (2020) adlı çalışmasıyla modernleşme sürecinde toplumsal yapıların nasıl değiştiğini iki temel kavram üzerinden ele alır: "Gemeinschaft" (Cemaat) ve "Gesellschaft" (Cemiyet). Tönnies'in yaklaşımı kentleşmenin toplumsal değişim üzerindeki etkilerini daha çok toplumsal yapıların dönüşümü üzerinedir. Simmel ve Weber daha çok kentleşmenin bireysel ve ekonomik yönlerine odaklanırken, Tönnies toplumsal ilişkilerin niteliğindeki değişimleri vurgular. Tönnies, kentleşme sürecini, toplumsal ilişkilerin daha kişisel ve organik formlarından, daha anonim ve kurumsal formlara doğru bir geçiş olarak görür. Bu bakış açıları, kent sosyolojisi ve modern toplumsal teorilerde farklı yönlerden ele alınarak, kentleşme sürecinin toplum üzerindeki çeşitli etkilerini açıklamak için kullanılmıştır.

Kenti sosyolojik açıdan ele alan bu çalışmaların mimarlık bilgi alanı içinde değerlendirilmesi ancak yirminci yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşir. Mimarlık alanının kentin kendine ait bir gerçekliğinin olduğu ve onun çözülmesi gerektiği yönündeki yaklaşım ile birlikte mümkün olmuştur. Kentlerin sadece fiziksel mekânlar

olmadığını, aynı zamanda sürekli evrilen toplumsal yapılar olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Yukarıdaki düşünürlerin çalışmalarını mimarlık içinden kenti anlamak için ele alan ilk isimlerden biri Manfredo Tafuri'dir. Tafuri (1999), Marksist düşüncesini metropol üzerinden tartıştığı çalışmalarında Simmel'in metropol yaşamı üzerine geliştirdiği gözlemlerine başvurur. Tafuri, Simmel'in izinden giderek metropol koşullarını ve bireyin yeni davranış biçimlerini inceler; bu çerçevede, "sinirsel uyarıların yoğunlaşması", "değişen imgelerin hızla kalabalıklaşması", "blasé tutum", ve "para ekonomisinin düzenlenişi ile nesnelerin metalaşması" gibi konuları ele alır (Tafuri, 1999).

Tafuri, Simmel'in metropol tezlerini avangard akımların ana sorunsallarını içerecek şekilde temel bir konumda görmüştür. Tafuri'ye göre, bu sorunlar metropolün yoğun sinirsel uyarılarını nasıl harekete geçireceği, metropolün şokunun nasıl yeni ve dinamik bir gelişim ilkesine dönüşeceği ve metropol deneyiminde sürekli bir 'değere aldırılmazlık'ın körüklediği acının nasıl dönüştürebileceği ile ilgilidir (Tafuri, 1976). Tafuri (1999), 20. yüzyıl başlarında avangard sanatçıların neredeyse tamamının metropoldeki hızlı ve uyarıcı yaşama karşı soğukkanlı ve cesur bir duruş sergilediğini belirtir. Böylece Tafuri Simmel'den referansla metropolde şok deneyimine katlanmak olarak açıkladığı avangard tanımını daha da güçlendirmiştir.

Mimarlığın kenti toplumsal ve mekânsal olarak kavramsallaştırırken en çok başvurduğu düşünürlerden biri de Henri Lefebvre'dir. Lefebvre'nin kente ilişkin tanımlarında mekânı vurgulaması sebebiyle mimarlığın ilgi alanına girerek hem kenti anlamak için aracı kılınmış hem de eğitim alanında temel bir kaynak olarak okutulmaya başlanmıştır. Henri Lefebvre, mekânın toplumsal üretimi, gündelik yaşam eleştirisi, kentleşme süreçleri, modernite, kapitalizm ve mekânsal pratikler üzerine düşünce üretir. Özellikle mekânın toplumsal, politik ve ekonomik boyutlarını vurgulayan Lefebvre, mekânın pasif bir arka plan değil, toplumsal ilişkilerin şekillendiği aktif bir üretim alanı olduğunu savunur.

Lefebvre'in "The Production of Space" adlı metni, mekânın nasıl bir sosyal ürün olarak anlaşılması gerektiğini teorize eder. Ona göre, mekân yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal süreçler ve güç ilişkileri tarafından üretilir. Lefebvre'e (2014) göre, mekân, üretim ilişkileri ve toplumsal yeniden üretim süreçlerini kapsar. Ona göre mekân, toplumsal koşulların bir ürünüdür ve her ekonomik yapı kendi özgün mekânsal

düzenlemelerini yaratır. Bu perspektiften, mekân üretiminin, yeni toplumsal ilişkilerin şekillenmesine katkıda bulunan süreçlerle iç içe olduğu kabul edilir.

"Gündelik Hayatın Eleştirisi" serisi ise modern toplumların günlük rutinlerinin, alışkanlıklarının ve mekânsal pratiklerinin kapitalist üretim süreçleri tarafından nasıl şekillendirildiğini irdlemiştir. Lefebvre'in ifadesiyle, gündelik yaşam bir üretimdir: Görünüşte farklı sistemler arasında köprüler kuran ve bunları biraraya getiren işlevler dizisinden meydana gelir (Lefebvre, 1987, s.9). Bu kavrayış, bireyi mekânla ilişkilendiren, olağanın içerisindeki sıradışını ortaya çıkaran bir bakış sağlar. Diğer bir deyişle, bu bağlamlar arasındaki ilişkileri ve bunların kapsamını kavramamıza imkân tanıyan bir zemin sunar. Bu platform üzerinde ele alınan gündelik yaşam pratikleri ve mimarlık arasındaki ilişki, geçmişi aydınlatır, kullanıcının mekân ile etkileşimini, mekânın toplumsal olarak üretilme sürecini ve bu süreçte gerçekleşen dönüşümleri inceler. Bu tür bir inceleme, mimarlık araştırmalarında odak noktasını anıtsal yapıdan sıradan olanın incelenmesine kaydırarak, mekânların oluşumunda etkili olan çeşitli aktörlerin fark edilmesine olanak sağlamış ve mimarlık disiplininde gündelik yaşamın karmaşıklığı ile mekânsal etkileşimlerin anlaşılması için yeni yöntemler sunmuştur. Mimarlık disiplini içerisinde üretilmiş pek çok lisansüstü tez, makale ve kitapta, Lefebvre'in teorileri temel bir referans kaynağı olarak ele alınmıştır. Öyle ki "Thinkers for Architects" serisinin kitaplarından biri, Lefebvre'yi ve düşüncelerini daha iyi kavrayabilmek amacıyla mimarlık tarihçisi Nathaniel Coleman (2014) tarafından yazılan "Lefebvre for Architects"dir. Kitap Henri Lefebvre'in yazılarının mimarlık, planlama ve kentsel tasarım teorisi ve pratiği açısından önemini anlatan bir kaynaktır.

2.3.1.2 Sosyo-ekonomik bir olgu olarak kent ve mimarlık ilişkisi

1960'lı yıllarda, dünya genelinde yükselen eleştirel muhalif hareketler, kent çalışmalarında da yeni bir eleştirel perspektifin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönemde, kapitalist sistemin eleştirisi temelinde, kentin yeniden anlamlandırılması ve yorumlanması yönünde önemli bir eğilim ortaya çıkmıştır. Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey gibi teorisyenlerin öncülük ettiği eleştirel kent teorisi, kentsel gelişmeyi ve kentsel gelişmenin evrelerini eleştirel bir bakış açısıyla kavramsallaştırmıştır. Eleştirel teori, kentsel gelişimi tekil ekonomik olaylar zinciri olarak değil, geniş sosyal, politik ve ekonomik bağlamlar içinde değerlendirilmesi gereken bir fenomen olarak yeniden tanımlamıştır. Kentleri ele alırken yaşanan bu

paradigma değişimi mimarlığın kentle olan ilişkisinde de dönüştürücü bir rol oynamış, kenti anlama ve yorumlama pratiğine etki etmiştir.

Kentleşme süreci, başlangıcından itibaren ve günümüzde de ekonomik yapılar tarafından önemli ölçüde şekillendirilmiştir. Özellikle metropol olarak nitelendirilen kentlerin karakterizasyonunda ekonomik faktörler, belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, kentlerin tanımı ve gelişimi üzerinde ekonomik unsurların etkisi, kentsel dinamiklerin ve yapıların anlaşılmasında önemlidir. Ekonomik yapı, kent formasyonlarının temelini oluştururken, kentleşme süreçlerindeki evrimsel değişimlerin de temel itici gücü olarak kabul edilmektedir.

Mimarlık disiplinin kenti ekonomik dinamik üzerinden ele aldığı pek çok çalışmada David Harvey ve Manuel Castells gibi düşünürlerin ne çıkan çalışmalarına başvurur. Bu perspektif, kentleşme sürecini emek-sermaye çatışmaları, sınıf mücadeleleri ve kapitalist ekonominin yapısal çelişkileri ekseninde ele alır. Kentler, bu yaklaşımda, sermayenin biriktiği ve yeniden retildeği mekânlar olarak tanımlanır. Bu düşünürler, kentin ekonomik dinamiklerini, kapitalist sistemin içindeki rollerini ve bu sistemle olan etkileşimlerini çözümleyerek, mimarlık alanına kentleri anlamak için teorik bir ereve sunarlar.

Harvey, kentsel süreçleri kapitalist üretim biçimleri ile ilişkilendirerek inceler. Harvey’e göre kent, kapitalizmin hem ürünü hem de üretim aracıdır. Harvey, kentlerin nasıl sürekli yeniden retildeğini ve kapitalist gelişmelerle nasıl şekillendiğini ortaya koyar. Özellikle kentleşmenin, sermayenin birikimi ve dağılımı üzerindeki etkilerini vurgular ve kentsel mekânın kapitalist çıkarlar tarafından nasıl şekillendirildiğini ele alır. Harvey, sermayenin mekansallaşması kavramını, sermayenin kentsel form ve mekân üzerindeki etkisini açıklamak için kullanmıştır. Sermayenin mekansallaşması, sermaye akışlarının kentlerin fiziksel yapısını ve sosyal dokusunu nasıl şekillendirdiğine dair derinlemesine bir bakış sunar ve kentlerin nasıl sermaye birikimi ve yeniden üretimi için merkezi alanlar haline geldiğini inceler (Harvey, 2016).

Harvey, Henri Lefebvre'nin çalışmalarından aldığı “kent hakkı” kavramını genişletmiş ve kentlerde yaşayan insanların kent mekanını şekillendirme ve kent kaynaklarından adil bir şekilde yararlanma haklarını vurgulamıştır. Kent hakkı ile Harvey, kent mekanının demokratik kontrolünü ve daha adil bir kentsel yaşamı talep etmeyi kasteder (Harvey, 2015). Harvey’in çalışmaları kentlerin ve kentsel formun kapitalist

Üretim süreçleriyle nasıl i içe geçtiğini ve bu süreçlerin kentsel yaşam üzerindeki etkilerini anlamak için bir ereve sunmaktadır.

Harvey kenti sermaye birikim süreciyle ilişkilendirirken Castells'in erken dönem eserlerindeki kent sorununa yaklaşımı emek gücünün yeniden üretimi ve kolektif tüketimdir. 1970'lerin sonlarında meydana gelen yapısal ekonomik krizler sonucunda, sanayi sektöründen inşaat ve yapılı evre alanlarına doğru bir kayış gözlemlenmiştir. Bu dönemde, kolektif tüketim mekânları metalaşma sürecine girmiştir. Bu evrim, işgücünün yeniden üretildiği yapıdan, sermayenin ve metalaşmış kentlerin yeniden üretilmeye başlandığı yeni bir yapıya dönüşümü simgeler. Castells'in "The Urban Question" (1977) metninde kent, toplumsal yeniden üretimin, emek gücünün yeniden üretiminin mekânsal birimi olarak tanımlanır.

Son dönem çalışmalarında ise 21. yüzyıl ile bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim ve kolektif tüketim yerlerinin sanal meknlara taşınması, sosyal ilişkilerdeki dönüşüm, sanayi toplumundan ağ toplumuna geçiş Castells'in yönünü iletişim ve teknoloji araştırmalarına çevirmesine neden olur. Castells'in etkili teorilerinden biri olan ağ toplumu kavramı, teknolojinin ve özellikle iletişim teknolojilerinin toplumsal yapılar üzerindeki dönüştürücü etkisini vurgular. Ağ toplumu, bilgi ve iletişim teknolojilerini merkeze alan bir yapı olarak kentsel mekân üzerinde önemli etkilere sahiptir (Castells, 2008). Bu kavram, mimarlık disiplininde, kentlerin küresel ağlar içerisinde nasıl bütünleşmiş bir parça haline geldiğini ve kentsel mekânın bu süreçler doğrultusunda nasıl yeniden şekillendirildiğine dair çözümlleme aracı olarak kullanılır. Castells'in ayrıca geliştirdiği ve mimarlık alanında geniş ölçüde değerlendirilen "The Space of Flows" kavramı, küresel ekonominin dinamikleri içindeki akışların ve ağ yapılarının kentsel mekânın yapılandırılmasındaki rolünü teorik olarak ele alır. Bu kavram, kentlerin yalnızca fiziksel yerler olmadığını; bilgi, sermaye, sosyal ilişkiler ve kültürel dinamiklerin kesişim noktaları olarak da işlev gördüğünü vurgular (Castells, 2008). Böylece güncel çalışmalarda kentlerin çok boyutlu karakteri ve ağ toplumu içindeki konumları, mimarlık ve kentsel planlama disiplinlerine yeni perspektifler sunar ve bu alanlarda stratejik yaklaşımların geliştirilmesine olanak tanır.

1990'larda, küreselleşme bağlamında şehirleri inceleyen ve bu çerçevede tanımlayan yeni bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşım John Friedmann ve Saskia Sassen gibi düşünürlerin öncülük ettiği çalışmalar aracılığıyla, kentleşme sürecini küreselleşme, dünya ekonomisinin piyasa dinamikleri ve teknolojik gelişmelerin etkileri altında

yeniden ele almayı ve analiz etmeyi hedeflemektedir. “Dünya şehri” terimini ilk olarak 1986 yılında John Friedmann kullanmıştır (1986). Birkaç yıl sonra, Saskia Sassen ise 1991 ve 2000 yıllarında bu süreci "küresel şehir" terimi ile açıklamaya çalışmıştır. "Dünya şehri" kavramı, geniş kapsamlı küreselleşme tartışmaları çerçevesinde geliştirilmiştir ve dünya şehirlerinin ortaya çıkışı, yeni bir küresel ekonomik yapılanmanın bir sonucu olarak ele alınmaktadır.

Saskia Sassen, kent üzerine geliştirdiği düşünceleriyle, özellikle küreselleşme ve onun kentler üzerindeki etkilerine odaklanmış bir sosyolog ve ekonomisttir. En bilinen eseri olan "The Global City" (1991), New York, Londra ve Tokyo gibi metropollerin dünya ekonomisindeki "komuta merkezleri" olarak nasıl işlev gördüğünü analiz eder. Bu çalışmada, Sassen küresel ekonominin bu kentlerdeki işlevlerini ve bu süreçlerin sosyal ve ekonomik yapı üzerindeki etkilerini inceler. Sassen, kentleri küresel ekonomik süreçlerin yoğunlaştığı ve etkileşimde bulunduğu dinamik yapılar olarak tanımlar. Bu bakış açısı, kent sosyolojisi ve küreselleşme teorilerine yeni bir perspektif getirmiş ve kentlerin, özellikle büyük metropollerin, küresel ekonomide oynadıkları kritik rolleri vurgulamıştır. Bu çalışmalarıyla Sassen, kentlerin global ekonomik sistem içerisindeki yerlerini ve bu mekânların sosyo-ekonomik dinamiklerini şekillendiren güç ilişkilerini ortaya koymuştur. Bu görüşleri, küresel şehirlerin ekonomik ve sosyal yapılarını anlamak için önemli bir teorik çerçeve sunmuştur.

2.3.1.3 Kamusal alan olarak kent ve mimarlık

Mimarlık çalışmalarında, kent olgusu genellikle kamusal alan, kamusal mekân ve kamu yapıları gibi kavramlar çerçevesinde ele alınmakta ve bu çalışmalar, kamusal alanın dönüşümü ve işlevselliği üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, kentsel mekânların kamusal yaşam üzerindeki etkilerini inceleyen sosyolog Jürgen Habermas, kamusal alan ile özel alan arasındaki ayrımı irdeleyen siyaset bilimci Hannah Arendt ve kentsel mekânın insan etkileşimlerindeki rolünü analiz eden Richard Sennett gibi düşünürlerin eserlerine sıklıkla başvurulduğu görülmektedir.

Hannah Arendt'in "İnsanlık Durumu" adlı kamusal ve özel alan kavramlarını tartıştığı eseri katılımcı demokrasi için temel bir kaynak olarak kabul edilir. Arendt (2000, s.65) yaşamın özel ve kamusal alanlar olarak ayrıştırılmasını antik Yunan kent-devleti üzerinden açıklar. Bu ayrım Arendt'in siyaset ve toplumsal yaşam üzerine düşüncelerinin temel taşlarını oluşturur. Arendt, özel alanı temel yaşamsal ihtiyaçların

karşılandığı ve ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü yer olarak tanımlar. Bu alan aynı zamanda aile yaşamının merkezi ve bireysel mülkiyetin korunduğu yerdir, yani insanların özel hayatlarının ve kişisel meselelerinin ele alındığı bir mekândır. Kamusal alan ise bireylerin toplumsal ve siyasi eylemde bulundukları, görüşlerini özgürce ifade ettikleri ve topluluk olarak ortak işler görüşüp karar verdikleri yerdir. Arendt'e göre, kamusal alan insanların birbirleriyle eşit şartlar altında bulunduğu, ortaklaşa eylem ve söz ile kendilerini ifade ettiği ve toplumun genel iyiliği için harekete geçtiği bir alanı ifade eder. Arendt, kamusal ve özel alan arasındaki bu ayrımı kullanarak, modern toplumlarda bireylerin nasıl giderek daha fazla özelleştiğini ve kamusal yaşamdan çekildiğini eleştirir. Kamusal alanın zayıflaması, bireylerin siyasi eylem ve karar alma süreçlerinden uzaklaşmasına neden olurken, özel alanın aşırı genişlemesi, toplumsal bağların zayıflaması ve bireysel izolasyona yol açar. Arendt, bu durumu modern toplumların karşı karşıya olduğu en büyük problemlerden biri olarak görür ve aktif bir kamusal yaşamın, toplumun sağlıklı işleyişi için elzem olduğunu vurgular.

Jürgen Habermas'ın "Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü" adlı eseri modern toplumlarda kamusal alanın evrimini inceleyerek, farklı tarihsel dönemlerde kamusal alanın nasıl değiştiğini ve bu değişimlerin toplumsal iletişim üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Habermas (1999), kamusal alanın tek bir yapısal formda sabit kalmadığını, zaman içinde çeşitli şekillerde ortaya çıkarak dönüştüğünü belirtir. Geliştirdiği kamusal tipolojiler aracılığıyla kamusal alanın nasıl değişken ve çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Bu alanların toplumsal iletişim, medya, siyaset ve ekonomi ile olan karmaşık ilişkilerini detaylandırır. Her bir tipoloji, kamusal alanın belirli bir tarihsel ve toplumsal kontekst içinde nasıl işlev gördüğünü ve bireylerin kamusal hayata katılım biçimlerini nasıl şekillendirdiğini açıklar.

Richard Sennett, 1960'ların sonlarından itibaren kentsel deneyim, otorite, modernizm ve kamusal yaşam üzerine kapsamlı çalışmalar yapmıştır. Sennett'e göre kentsel mekân, kamusal alan olarak sokakları ve meydanları gibi fiziksel olarak tanımlanabilir alanları kapsar. Bu mekanlar, fiziksel, coğrafi ve sosyolojik öğeleri bir araya getirir ve toplumdaki bireylerin özgürce ve eşit bir şekilde yararlanmalarına, iletişim kurmalarına ve çeşitliliklerin bir araya gelmesine olanak tanır. Sennett kentin, kişisel farklılıkları gizlemeksizin ve başkalarına kişisel değerler empoze etmeden ilişkiler kurmaya imkân tanıyan bir yapıda olduğunu vurgular.

Sennett'in 1974 yılında yayımladığı "The Fall of Public Man" adlı eseri, kamusal ve şehir yaşamının evrilen formlarını detaylı bir şekilde inceler. Sennett, 18. yüzyılın sonlarından itibaren, devrimler ve endüstriyel kapitalizmle birlikte kamusal alan kavramının ve kamusal davranışın nasıl dönüşüme uğradığını ele alır (Sennett, 2013). Toplumsal süreçlerle birlikte kamusal alanın kentsel mekandaki işlevlerinin değiştiğini ve bireysel deneyimlerin mekanlarına dönüştüğünü ifade eder. Sennett (2013) kapitalizmde yaşanan değişimlerle birlikte kamusal alanda bireyin öncelikli kaygısının benlik olduğunu ve kamusal alanda yapılan konuşmaların edilgen ve kişisel bir deneyim yarattığını belirtir. Bu dönüşümler, kamusal alanların toplumsal etkileşim azalmasıyla kamusal platformlar olmaktan çıkıp bireysel deneyimlerin yaşandığı alanlara evrildiğini gösterir.

Bu düşünürlerin kentsel deneyim ve kamusal alan üzerine yaptıkları çalışmalar, mimarlık araştırmaları için teorik çerçeve olarak değerlendirilmiştir. Mimarlar, Sennett, Arendt ve Habermas gibi düşünürlerin kamusal alan kavramlarından, kentlerin sosyal ve kültürel yapısını anlamak ve bu anlayış üzerinden bir kentsel alan/kamusal mekân kavrayışı geliştirmek için yararlanmışlardır. Özellikle, bu düşünürlerin kamusal ve özel alanlar arasındaki ayrımları, kentsel mekân tasarımı ve insanların nasıl bir araya geldiği, etkileşime girdiği ve toplumsal yaşama nasıl katıldıkları hakkında derinlemesine bir anlayış geliştirilmesine olanak sağlamıştır.

2.3.1.4 Kimlik, kültür ve tüketim alanı olarak kent ve mimarlık ilişkisi

Kent çalışmalarında kültür, tüketim ve kimlik üzerine gerçekleştirilen tartışmalar, özellikle 1980'lerden itibaren postmodernizmin yükselişiyle birlikte artan bir ilgi görmüştür. Bu dönemde, kültürel çalışmalar ve sosyoloji disiplinlerindeki teorisyenler kent mekanını, kimlik oluşumları ve tüketim pratikleri üzerinden yeniden değerlendirmeye başlamışlardır. Öne çıkan isimlerden biri David Harvey'dir. Harvey, özellikle " Postmodernliğin Durumu " (1997) adlı eserinde modern metropollerdeki hızlı değişimlerin ve kültürel dinamiklerin nasıl yeni tüketim biçimleri ve kimlikler yarattığını inceler. Harvey, kapitalizmin kentsel form üzerindeki etkilerini ve bu süreçlerin kültürel ve toplumsal sonuçlarını inceler. Sharon Zukin ise "Landscapes of Power: From Detroit to Disney World" (1993) gibi çalışmalarında kentsel mekânın nasıl tüketim alanlarına dönüştüğünü ve bu süreçlerin kültürel kimlikler üzerindeki etkilerini tartışır. Zukin, kentlerdeki ekonomik ve kültürel dönüşümlerin, özellikle

sanat ve kültür üzerinden, nasıl bir "simülasyon" yarattığını ele alır. Zukin, kent mekânlarının nasıl "simülasyon" ve "gösteri" alanlarına dönüştüğünü analiz ederek, kentsel dönüşüm ve kimlik inşası arasındaki bağlantıları vurgulamıştır. Ayrıca, Mike Featherstone da "Consumer Culture and Postmodernism" (2007) adlı eserinde tüketim kültürlerinin postmodern toplumlar üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde inceler. Featherstone, kentsel mekanların tüketim merkezlerine dönüşmesinin toplumsal ilişkiler ve kimlik algıları üzerinde nasıl dönüştürücü bir rol oynadığını tartışır. Bu tartışmalar, kent çalışmalarında kültürel, toplumsal ve ekonomik boyutları bir arada ele alarak, kentsel alanların kompleks yapısını ve dinamiklerini anlamak için çok boyutlu bir çerçeve sunar.

Bu düşünürlerin yanı sıra, Jean Baudrillard ve Pierre Bourdieu gibi teorisyenlerin çalışmaları da kültür, tüketim ve kimlik üzerine kent çalışmalarına teorik arka plan sağlamıştır. Baudrillard (2020), tüketim toplumunun kent mekanlarına etkisini incelerken, bu mekanların nasıl tüketim odaklı simülasyonlar haline geldiğini vurgular. Onun "Simulacra and Simulation" (Baudrillard, 2020) adlı eseri, kentlerin medya ve reklamlar aracılığıyla sunulan hiper-gerçeklikler olarak nasıl kurgulandığını detaylı bir şekilde açıklar. Baudrillard'a göre, modern kentler artık gerçekliği yansıtmaktan ziyade, onu yeniden üretir ve dönüştürür, bu da kent mekanlarının sosyal ve kültürel kimliklerinin algılanma ve sunum şeklini belirler.

Öte yandan, Bourdieu'nun tüketim pratiklerine sosyal sınıflar ve kültürel sermaye üzerinden yaklaşımı, onun "Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste" (Bourdieu, 2018) adlı çalışmasında derinlemesine işlenmiştir. Bourdieu burada farklı sosyal sınıfların beğenilerinin ve tüketim alışkanlıklarının toplumsal yapıları nasıl yansıttığını ve yeniden ürettiğine dair görüşlerine yer verir. Bourdieu, kentlerdeki kamusal ve özel alanların kullanımını, bu alanların sınıfsal ve kültürel ayrımları nasıl pekiştirdiği veya zayıflattığı bağlamında değerlendirir. Bu bakış açısı, kentsel mekânın ve mimari tasarımın, bireylerin ve grupların sosyal pozisyonlarını nasıl şekillendirdiği ve ifade ettiği konusuna ışık tutar.

Baudrillard ve Bourdieu'nun çalışmaları, kent mekanlarının ve kentsel yaşamın, kültürel kimlik ve tüketim pratikleriyle nasıl iç içe geçtiğini detaylandırarak kent çalışmalarına teorik bir derinlik kazandırmıştır. Kentlerin sosyal ve kültürel üretim alanları olarak anlaşılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu teorik çerçeve mimarlık ve

kent çalışmalarında kültürel bakış açılarını ve tüketim dinamiklerini ön plana çıkarmıştır.

2.3.1.5 Bir dil olarak okunan kent ve mimarlık ilişkisi

Mimarlık literatüründe göstergebilim, yapıların ve mekanların görsel ve sembolik anlamlarını inceleyen önemli bir araştırma alanı olarak yer etmiş olsa da burada mimarlığın kentle olan ilişkisinin nasıl etkilediğine dair bir arayışa girilmiştir. Özellikle anlamlandırma süreçleri, sembolik yapılar ve dilin sosyal pratiklerdeki rolü üzerine odaklanan dilbilimsel yaklaşımlar, mimarlık disiplini içinde kentsel mekânların nasıl algılandığını ve anlamlandırıldığını derinlemesine incelemek için kullanılmıştır.

Anlamlandırma ve kentsel mekân bağlamında dilbilimsel yaklaşımlar, kentlerdeki mekânların ve yerlerin nasıl adlandırıldığına ve bu adlandırmaların topluluklar üzerinde nasıl anlam katmanları oluşturduğuna odaklanır. Dil, mekânın algılanışını ve toplumsal kimliklerin şekillenmesinde merkezi bir rol oynar. Özellikle Barthes ve Foucault gibi semiyotik teorisyenleri, şehirleri, sembollerin ve anlamların sürekli olarak üretildiği ve dönüştürüldüğü dinamik alanlar olarak değerlendirirler. Barthes'ın göstergebilim üzerine çalışmaları, kentsel mekânın ve mimarlığın nasıl okunabileceğine dair bir çerçeve sunar. Barthes (1988), kentleri bir metin gibi okumayı ve kentsel simgelerin, işaretlerin anlamlarını çözümlemeyi önerir. Barthes, mimarlık ve kent tasarımı, içeriklerinin ve biçimlerinin sembolik değerleri ve kültürel anlamları açısından analiz etmek için bir yöntem olarak göstergebilimi kullanır. Barthes (1988), şehrin bir metin gibi okunabileceğini, bu metinsel okumanın, şehrin çok katmanlı anlamlarını açığa çıkarabileceğini savunurken, Foucault (1980), güç ilişkilerinin mekânsal pratiklerle nasıl iç içe geçtiğini araştırır ve kentsel mekânların, iktidar yapıları tarafından nasıl şekillendirildiği ile bireylerin günlük yaşam pratikleri üzerindeki etkilerini inceler. Bu yaklaşımlar, şehir planlaması ve mimarlık gibi disiplinlerde mekânın sosyal ve kültürel boyutlarının daha iyi anlaşılmasına imkân tanır ve böylece kentsel tasarım ve politika geliştirme süreçlerine dair bir perspektif kazandırır (Soja, 1989). Bu teorik çerçeveler, kentsel alanların dil ve anlam üzerinden nasıl şekillendiğine dair kapsamlı bir bakış sunar.

Choay, “The Rule and the Model: On the Theory of Architecture and Urbanism (1997)” adlı eserinde, tarihsel ve teorik perspektiflerden mimarlık ve kent

planlamasının evrimini inceler. Yapısalcılığı kullanarak, mimarlık ve kent planlamasının temelinde yatan kuralları ve modelleri sorgular. Choay (1997), mimarlık ve şehir plancılığını düzenleyen normatif kuralların ve modellerin, toplumsal değerler ve ihtiyaçlarla nasıl iç içe geçtiğini ele alır.

Kentlerin metin olarak okunması kavramı, dilbilimden önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu teorik yaklaşım, kentleri anlam yüklü yapılar olarak değerlendirir ve kentsel form ve pratiklerin nasıl okunabileceğini analiz eder. Frederic Jameson ve Edward Soja gibi teorisyenler, kentsel mekânları metinler gibi deşifre edilebilir ve yorumlanabilir yapılar olarak ele alarak, bu alanların nasıl çok katmanlı anlam taşıdığını ve toplumsal iletişimde nasıl rol oynadığını vurgulamışlardır. Özellikle Jameson (1991), postmodernizm bağlamında kent mekânlarının nasıl karmaşık sembolik dönüşümlere uğradığını incelerken, Soja (1989) postmodern coğrafyalar üzerine yaptığı çalışmalarında mekânın sosyal teori ve kritik coğrafya içindeki yerini yeniden tanımlamıştır. Bu düşünürler kentsel alanların anlamsal ve sembolik boyutlarını da ön plana çıkararak, bu mekânların toplumsal ve kültürel anlamda nasıl bir "okuma" sürecine tabi tutulabileceğini ortaya koymuşlardır. Böylece, kentlerin toplumsal hafıza, kimlik ve ideolojiyi nasıl yansıttığı ve şekillendirdiği konusunda anlayış geliştirilmiştir.

Dilbilimin sosyolinguistik dalı, dilin toplumsal mekânlar içinde kullanımını inceleyerek, farklı kentsel bölgelerde dilin nasıl kullanıldığına ve bu kullanımın sosyal sınıf, etnik kimlik ve toplumsal tabakalaşma ile nasıl ilişkilendirilebileceğine odaklanır. Bu çalışmalar, kentsel alanlardaki dil kullanımının güç dinamikleri ve kimlik oluşturma süreçleri üzerindeki etkilerine odaklanır. Örneğin, Basil Bernstein'ın (1971) sosyal kod teorisi ve William Labov'un (1966) sosyolinguistik çalışmaları, dilin toplumsal sınıflar arasındaki farklılıkları nasıl yansıttığını ve kentsel bağlamda iletişim kalıplarını nasıl şekillendirdiğini detaylandırır. Bu araştırmalar, dilin sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, kentsel mekânın ve toplumsal yapıların şekillenmesinde merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Dil aracılığıyla, kentsel mekânlar hem anlamlandırılır hem de aktif olarak inşa edilir. Kentsel planlama ve sosyolinguistik disiplinler arasındaki bu etkileşim, dilin mekânsal düzenlemeleri nasıl etkileyebileceğini ve kentsel çevrenin sosyal yaşam üzerindeki etkilerini anlaşılmasına olanak tanınması bakımından başvurulmuştur.

Kültürel antropoloji ve çevresel psikoloji alanlarında çalışmaları olan Amos Rapoport'un "The Meaning of the Built Environment (1990)" adlı çalışmasında fiziksel çevrenin sembolik ve iletişim boyutlarını incelemekte ve mekânın insanlar tarafından nasıl "okunduğunu" ve anlamlandırıldığını göstergebilim perspektiflerini kullanarak çözümlemektedir. Çalışma, çevresel sembollerin ve görsel işaretlerin, insan davranışları ve sosyal etkileşimler üzerinde nasıl anlamlar yüklediğini ve bu anlamların bireylerin mekân algısını nasıl şekillendirdiğini ele alır. Rapoport bu bağlamda, göstergebilimin araçlarını kullanarak, yapıların ve kentsel formasyonların nasıl bir iletişim aracı olarak işlev görebileceğini ve sosyal iletişimi nasıl etkileyebileceğini detaylandırır.

1970'lerde Diana Agrest ve Mario Gandelsonas, mimariyi bir anlam sistemi olarak çözümlemek için göstergebilim alanından yararlanmışlardır. Gandelsonas, şehri tasavvur etmenin yeni bir yolunu sunar ve buna "mimari okuma mekanizması" adını verir. Bu, şehrin çizimler ve imgeler aracılığıyla soyutlanması ve kentsel dokunun analiz edilmesi anlamına gelir. Amacı, mimari pratiğin nesnesini binadan şehre kaydırmaktır. Bu fikirler, Gandelsonas'ın 1991'deki "The Urban Text" adlı çalışmasında sunulmuştur. Kitap, mimarlık, şehir planlaması ve semiyotik teorileri kullanarak, şehirlerin nasıl karmaşık anlam yapılarına sahip olduğunu ve bu yapıların nasıl çözümlenebileceğini tartışır. Gandelsonas, şehirlerin fiziksel formunun yanı sıra, bu formların taşıdığı sembolik ve kültürel anlamları da irdeler.

2.3.1.6 Algılanan – deneyimlenen – yorumlanan kent ve mimarlık ilişkisi

Fenomenoloji, felsefi bir akım olarak, insan deneyiminin ve bilincin yapısını ve bu deneyimlerin nesnelerle olan ilişkisini temel alarak inceler. Bu yaklaşım, Edmund Husserl'in temel prensipleri üzerine kurulmuş olup, Martin Heidegger ve Maurice Merleau-Ponty gibi düşünürler tarafından daha da derinleştirilmiştir. Her iki filozof da fenomenolojiyi, insan deneyiminin ve varoluşunun anlaşılmasında kullanır, ancak farklı yönlerde derinleşirler. Heidegger, fenomenolojiyi, insan varoluşunun temel yapılarını keşfetmek için bir yöntem olarak kullanır. "Varlık ve Zaman" adlı eserinde Heidegger (2008), varlık sorunsalını ve insanın varlıkla olan ilişkisini ele alır. Heidegger için önemli olan, insanın dünyadaki varlığını ve bu varlığın temelinde yatan anlam ve amaçları anlamaktır. Heidegger (2008), varoluşsal analizini derinleştirerek,

insanın dünyadaki olma halini, zamanla olan ilişkisini ve bu varlığın ontolojik yapısını sorgular.

Merleau-Ponty, Heidegger'in varlık ve olma üzerine kurduğu felsefi yapıdan etkilenmiş olsa da kendi fenomenolojik çalışmalarında özellikle algı, beden ve bilincin doğası üzerine yoğunlaşmıştır. Merleau-Ponty'nin "Algının Fenomenolojisi" adlı eseri, algıyı ve bedeni, insan deneyiminin merkezine yerleştirir. Heidegger'in varoluşsal sorularından yola çıkarak, Merleau-Ponty, insanın dünyayı nasıl algıladığına ve bu algının bilinç ve varlıkla nasıl iç içe geçtiğine odaklanır. Ponty'nin görüşünde beden sadece fiziksel bir varlık değil, aynı zamanda bilincin ve deneyimin bir taşıyıcısı olarak işlev görür. Beden, dünya ile kurulan etkileşimin ana aracıdır ve bu etkileşim yoluyla dünya bize açılır (Merleau-Ponty, 2016).

Mimarlık literatüründe insanların mekânı nasıl algıladıkları, hareket ettikleri, mekânı kullanma şekilleri ve bu mekanlarda nasıl bir duygusal ve bilişsel tepki verdiklerine dair çalışmalar fenomenolojik yaklaşımdan yararlanmaktadır. Modern kent mekânlarının algısının yüzeyselleştiği ve doğayla olan bağlantısının kopuk olduğu noktada alternatifler sunmayı amaçlayan Norberg-Schulz (1980), antik Roma'nın "genius loci" (yerin ruhu) kavramını inceleyerek, doğal ve yapıli çevrelerin karakteristik özelliklerini ortaya koymaktadır. Norberg-Schulz, Martin Heidegger'in felsefesinden ilham alarak, erken modernizmin mekânlarını deneyimsel ve varoluşsal boyutlar açısından eleştirel bir yaklaşımla inceler. Norberg-Schulz, antik Romalıların doğal ortamda gördükleri ve gezindikleri ruhu, bina ölçeğine kadar uzanan bir süreklilikte ele alır. Bu öğreti, doğal ve yapılmış ortamların etkileşimi üzerinden aidiyet duygusunu ele alarak, mimari mekânın zengin arka planını okuyucuya hissettirir.

Fenomenolojik yaklaşımın mimarlık düşüncesinde ve tasarım pratiğinde görülebilir bir etkiye sahip olan diğeri isim Steven Holl'dur. Mimari ve fenomenoloji üzerine çalışmalar yapan Holl, yapıların ve kentsel mekanların insan deneyimi üzerinde nasıl bir etki yarattığını araştırır. Holl (2000) ışık, malzeme ve mekânın birleşiminden doğan duygusal deneyimleri vurgular ve bu unsurların mimari tasarımda nasıl entegre edilebileceğini gösterir.

Kentlerin fenomenolojik incelenmesi, kentsel mekanların insan deneyimi üzerindeki etkilerini ve bireylerin bu mekanları nasıl algıladığını, nasıl yaşadığını ve nasıl

anlamlandırdığını çözümlemeyi amaçlar. Fenomenolojinin kent çalışmalarına katkısı, kent yaşamının karmaşık yapısını ve dinamiklerini anlamada kullanılan çeşitli metodolojik araçları içerir. Kentsel çevreyi algılamada duyuların yeri, mekân algısına dair açıklamayı fenomenolojik yaklaşım geliştirerek incelenmektedir. David Seamon'ın "Fenomenoloji, Yer, Çevre ve Mimarlık" başlıklı çalışması, mimarlık ve yapıli çevre tasarımının insan deneyimi üzerindeki etkilerini keşfetmek için fenomenolojik perspektiflerin nasıl uygulanabileceğini incelemektedir. Seamon (2003), fenomenolojik bir araştırmanın farklı yöntemlerle nasıl gerçekleştirilebileceğine dair düşünce geliştirir. Bu ele alış biçimleri aracılığıyla yapıli çevrenin mekansal ve zamansal algısının, katmanlı yapısının ortaya çıkarılabileceğini söylemektedir. Seamon, fenomenolojiyi, insanların yaşadıkları çevrelerle kurdukları ilişkileri anlamak ve bu çevrelerin daha anlamlı hale getirilmesi süreçlerini geliştirmek için temel bir araç olarak değerlendirir.

Dışsal kaynaklı bilginin mimarlığa yeni düşünce kanalları açarak farklı bakış açıları kazandırdığı bir gerçektir. Nitekim Hays (2011, s.11) 1960'ların ortalarından itibaren akademik ve profesyonel çevrelerde mimarlık söylemini yeniden şekillendiren ve işlevselci, temelci ve ampirist düşünce biçimlerinden uzaklaştırarak yeni anlam arayışlarına yönelten temel dinamiğin, mimarlık ile felsefe arasındaki etkileşim olduğunu savunur. Ancak bu etkileşimin yarattığı potansiyel, yalnızca mimarlık ya da yalnızca felsefe alanında değil, her iki disiplinin birbiri içinde üretken bir şekilde açılım sağlamasıyla mümkün olmaktadır. Bu açılımlar, mimarlığın yalnızca teknik bir mesele olarak ele alınmadığı sürece mimarlık ve teknoloji, bilgiyi elinde tutan güç olarak mimarın ve etkinliğinin toplumsal düzen kurucu ve sorunlara çözüm bulucu gözüyle değerlendirilmediği sürece sosyoloji ve mimarlık, ekonomiyi döndüren çarklardan biri olarak görülmediği sürece mimarlık ve ekonomi disiplinlerinin arasında olacak şekilde çoğaltılabilir.

Dışsal gerçekliklerle ilgili sorunlardan biri şu ki, kapitalist ekonomi, değişen ekolojik denge, toplumsal sorunlar gibi dünyanın düzenine dair “büyük” meselelerin yanında mimarlığın içsel evrenine ilişkin işleyişin ve sorunların “küçük” ve üzerinden tartışılmaya değer görülmemesidir. Öyle ki 1984 tarihli Perspecta dergisinin yirmi birinci sayısının editörleri Carol Burns ve Robert Taylor mimarlığın yalıtılmış ya da özerk bir mecra olmadığı görüşüyle birlikte, form ya da stilden çok daha zorlu sorunlarla ilişkili olduğu ve disiplinin dışında kalan ve onu kapsayan toplumsal,

entelektüel ve görsel kültüre aktif bir biçimde bağımlı olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Aradan yirmi dört yıl geçmiş olmasına rağmen mimarlık için genişletilmiş bir saha öneren Vidler (2017) için de durum farklı değildir. Vidler metnini, genişlemiş mimarlık alanı içinde yaratıcılık, çağdaş teknolojiler ve öncüllerinden aldıkları derslerle donanmış olarak çalışan mimarların, özellikle de nüfus patlaması ve çevre kriziyle ilişkili meselelerle ilgileneceklerini umut ederek bitirir. Ancak mimarlık ne zaman ki kendini o “büyük” meselelerin sorunlarına çözüm olacak bir güç olarak görürse, o zaman kendi sınırlarını bulanıklaştırmaya başlamaktadır. Modern zamanların bilgiyi elinde tutan ve her şeyi yapmaya muktedir mimarlık anlayışıyla birlikte başlayan bu yaklaşım, günümüze kadar farklı başlıklar altında ancak aynı tavırla devam etmektedir.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda mimarlık teknolojik ilerlemelerin, toplumsal ve tarihsel gelişmelerin bir sonucu ve uzantısı olarak varlık göstermektedir. Dışsal kuvvete atfedilen bu değer disiplinin kendi başına bir güç /kuvvet olarak varlığını zedeler. Bu yüzden ki mimarlık kendini “dışsal tikelliklerin kendi içine kıvrıldığı karmaşık bir sistem” (Lynn, 2017, s.56), “...çevresel güçlerin birleşmesi” (Allen,2017, s.112) ve “bir nesneden çok alana, muhafazadan çok sürekliliğe, ince ayardan çok bulanıklığa dair bir durum” (Hays, 2017a, s.441) olarak tanımlamaya başlar. Mimarlığın kontrolü dışındaki güçler tarafından işlenebilmesi için itaatkâr olması gerektiği (Lynn, 2017, s. 40) düşüncesi, kendi üzerindeki kontrol kaybına işarettir. Mimarlık kendisini çevreleyen kuvvetler altında çözülmeye uğramakta ve özgül işleyişine dair ilgisini kaybetmektedir. Tam bu noktada Vidler’ın mimarlığın genişletilmiş sahasını peyzajın doğa, arazi ve şehircilikle ve heykelin anıtsallık kavramıyla ilişkili olarak üzerinden gerçekleştirdiği kavramsallaştırmaya bakmak anlamlı gözükmektedir. Çünkü Vidler (2017) bu tür bir yaklaşımın “tam-da-mimarlık-olmayan” bir mimarlığın önünü açacağını iddia eder. Tek taraflı bir tam-da-olmamışlık hali değildir bu, mimarlığın disipliner yapısının sınırlarının belirsizliğiyle birlikte gelen kendi üzerindeki hakimiyetinin zayıflaması aynı şekilde “tam-da- peyzaj-olmayan” ve “tam-da-heykel-olmayan” olarak genişletilmeye çalışıldığı diğer alanlara da sirayet eder.

Ruy’a (2012, s.38) göre mimarlığın özgüllüğünü kaybetmesi ve kendisini sosyo-kültürel sahaların yan ürünü, teknokratik sistem ve ağların koşullu bir bileşeni olarak muamele görmesi mimarlığın söyleminde yaşanan “nesneden alana” kayan görüş

sonrasıyla birlikte başlamıştır. Ruy, Stan Allen'ın "Alan Koşulları (Field Condition)" makalesini mimarlıkta yaşanan "nesneden alana" söylemi için önemli bir nokta olarak tanımlar. Birden çoğa, bireylerden ortaklıklara, nesnelerden alanlara hareket eden alan koşulları kavramı matematiksel alanlar kuramına, doğrusal olmayan dinamiğe ve evrimsel değişimin bilgisayar simülasyonlarına atıfta bulunur. Allen'ın (2017) mimarlık için alan koşulları kavrayışı daha çok alanda çalışan bir antropolog, botanikçi ya da bir ustayı alanda hesaplanacaklar [verify in the field] için uyarandır. Dolayısıyla sayısal teknolojiler, iletişim ve enformasyon sistem ve ağları, kullanıcı davranışları gibi tanımlarla ilişkilidir (Allen, 2017, s.124). Allen'ın alan koşullarına mimarlığın bugünün etkinliğini gerçekleştirmesinin koşulu olarak atfettiği değer, içinde yaşadığımız büyük veri çağının bir yansıması olarak okunabilir. Her türlü veri, girdi niteliğinde tasarım pratiğini şekillendirmenin bir yolu olarak değerlendirilir ki böyle bir anlayış mimarlığın hiçbir denetiminin bulunmadığı kuvvetlerin ve faktörlerin sonucunda vuku bulduğunun göstergesidir. Deneyimimizin bütünüyle sayısallaştığı bir dönemde sayının disiplinin merkezine doğru çekilmesini kaçınılmaz olduğu düşüncesiyle Hays (2017b, s.307) pek çok ana akım mimarlığın- hem ampirik veri yüzeyler [datascape] (MVRD, UNStudio ve diğerleri gibi) hem de sayısal olarak oluşturulmuş topografyalar (Greg Lynn ve diğerleri)- derinden ve doğrudan sayılara bağımlı olduğunun altını çizer. Ancak böyle bir durumun sonucunda mimarlık kendini gerçekleştirmek için değil de birtakım verileri görünür kılmak için bir araç konumuna sürüklenir. Söz konusu olan mimarlıktan çok veri tabanlı, sözde bilimsel ve istatistiksel birtakım değerlerin biçime bürünmüş halidir.

Zeynep Çelik Alexander (2014) mimarlık alanında yaşanan bu epistemolojik dönüşümünün Kuzey Amerika'daki mimarlık okullarınının tasarım stüdyolarında sıralanan gerekçelerin doğasına nasıl sirayet ettiğine ışık tutar. Yakın zamana kadar öğrencilerin tasarım çalışmalarını açıklamak için incelemeler sırasında tarihsel emsallerin analizlerine başvururken bugün enerji tüketimi üzerine akış diyagramları, beyin taramalarının görüntüleri, ulaşım ağlarının haritaları veya termal dağıtım modelleri gibi çeşitli kılıklardaki verilere başvurmaktadırlar. Verilere olan bu tutku mimarlık bilgi alanını aydınlatacak yeni bir kavrayışa yol açmamaktadır. Çoğu zaman diyagramatik dürtü ile birtakım verilerin grafik olarak görselleştirilmiş sonuçlarına ulaşılır. Sınırların bu denli belirsizleşmesi ortada mimarlık adına konuşulacak, üzerine

tartışılacak hiçbir şey bırakmazken daima mimarlık nerede? sorusunu sorduran eksik kalan bir yan bulunmaktadır.

2.3.2 Mimarlık perspektifinden kent: Mimarlık özgöl alanı ve kent ilişkisi

Mimarlık tarihsel süreklilik içinde disipliner yapısının kaygan zemini ve belirsizliğiyle birlikte yaşanan kriz anlarında ne'liğine dair cevabını kendi içsel evreni içinde arar. Değişimle gelen belirsizliklere rağmen kendine referansla kurmaya çalıştığı sınırları kapatmak ister. Meşruiyetini kendisinden başka bir yerde kazanmadığı arındırılmış zemini arar (Mennan, 1999). Ancak bu kendi içine dönüşler mimarlığın her şeyden bağımsız salt bir varlık alanı olmadığı, değişen dünya görüşlerinin kaçınılmaz etkisiyle birlikte kısa soluklu tartışmalar olarak kalırlar.

Mimarlığın sınırlarının değişken oluşu ve her dönemin kendi izleklerini yeniden oluşturuyor olmasına rağmen bir dizi soru sürekli tekrar eder: Mimarlığa özgü değişmeyen temel /asal bileşenler nedir? Bu sorunun sürekli gündeme gelmesini mimarlık için “geri-dönüşümlü bir tema” olarak nitelendirerek tartışmanın tarihselliğine bakan Mennan (1999, s.36) tekrarlanan tartışmaların genellikle asal, temel, öz gibi varlık kuramsal temalar etrafında biçimlendiği görüşündedir. Vitruvius'un mimarlık için olmazsa olmaz üçlü "sağlamlık, kullanışlılık, güzellik" (firmitas, utilitas, venustas) formülünden, 18.yüzyılda Durand'ın mimarlığın esaslarını belirleyen temel elemanlarına ve onların nasıl bir araya geleceğine dair sistematik kombinasyonlarına, Laugier'in ilkel kulübesine ve Semper'in dört asli bileşenine kadar sıralanabilir ve çoğaltılabilir her metin bu geri dönüşümlü temanın bir ürünüdür.

Literatür incelendiğinde, mimarlığın özerk alanının kent ile olan ilişkisi üzerinden ele alındığı çalışmaların, 1970'lerin düşünsel ortamının etkisi altında geliştirildiği görülmektedir. Bu isimlerden biri olan Manfredo Tafuri çalışmalarında, modern mimari ve şehir ilişkisi üzerine geliştirilmiş bir eleştiri ortaya koyar. Tafuri, Aydınlanma döneminden itibaren mimarlığın evrimini kapitalist modernleşme ile ilişkilendirir. Araştırmalarında, modern mimarinin izlediği yolun, kapitalizmin ekonomik yapılarından bağımsız olarak anlaşılamayacağını vurgular. Tafuri'ye göre mimarlık gelişimini kapitalizmin belirleyici etkileri altında şekillenmiştir. Tafuri'ye göre “arkitektonik nesneyle kentsel düzenleme arasında diyalektik” avangardla birlikte köktenci bir evreye girmiştir (Tafuri, 1999, s.6-7). Tafuri'nin teorisine göre, mimari avangard metropoldeki mimarlığın üretim ve tüketim yollarına meydan

okumayı gerektirir. Fakat, geline nokta mimarlık modern metropolün kentsel yapısı içerisinde tamamen çözülerek ortadan kalkmıştır (Tafuri, 199, s.22).

Tafuri, Hilberseimer'in 1927 tarihli Grossstadtarchitektur'unda yer alan görüşünde büyük şehrin mimarisinin temel hücre ve kentsel organizma olarak iki temel faktöre verilen çözüme bağlı olduğunu söyler. Kent ile sonlanan üretim zincirindeki ilk unsur olarak hücre, kentsel yapılanmanın bir faktörü olarak görülmektedir. Hilberseimer'ın hücre ile kentsel organizma arasındaki ilişki üzerine yaptığı değerlendirmelerden hareketle Tafuri, modern şehrin "toplumsal makine" haline geldiğini yorumlar (Tafuri,1976). Bir yapı artık yalnız bir "nesne" olarak kalmaz; hücrelerin oluşumu, kentin genel planlama stratejilerini önceden tanımlar. Kentin yapısı, birleşme kurallarını belirleyerek hücrelerin standart formlarını şekillendirir. Planlı üretim sürecinde, mimari geleneksel anlamda özgünlüğünü yitirir. Her yapı, kentin daha geniş planlamasını etkileyen dinamiklerin bir parçası haline gelir, bu nedenle mimarlık artık sadece tekil yapılar üzerine değil, şehrin bütünsel yapısını dikkate alarak düşünülmelidir. Tafuri bu yaklaşımın üzerinde, "yeni üretim teknikleri, piyasanın genişlemesi ve rasyonalizasyonu cephelerinde, nesnelerin üreticisi olarak mimarın gerçekten de yetersiz bir figüre dönüşmüş olduğunu" göstermek için durur (Tafuri, 1976, s.107). Artık söz konusu olan, şehrin tekil unsurlarına veya basit prototiplere biçim vermek değildir. Üretim döngüsünün gerçek birliği şehirde tanımlandığından, mimar için uygun tek rol, o döngünün örgütleyicisi olmaktır.

Tafuri'nin mimarlığın, kapitalist toplumun yapısal düzenini ve normlarını yeniden üretirken giderek işlevsizleştiğini iddia eden tezi, bazı eleştirmenler tarafından karamsar bir görüş olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Hays, Tafuri'nin mimarlık disiplinine dair gözlemlerini ele alarak, mimarlığın kapitalizm karşısında iki zor durum arasında sıkıştığını öne sürer: Mimarlık dirense bile kapitalist mekanizmalar tarafından işlevsiz hale getirilir, bu nedenle mimarların eleştirel bir mesafe kazanma çabaları anlamsızlaşır. Bu yorumlar doğrultusunda Hays, Tafuri'nin mimarlığın kendisinden vazgeçtiğini ifade eder (Hays, 2015, s.13). Ancak tam da bu noktada Hays, mimari nesnenin bağımsız bir varlık olarak var olma yetisinin elinden alındığının ancak bunun sonucu olarak illa yok edilmesi gerekliliğini içermediği, madde ve süreç olarak yeniden tasarlanabilir olduğu üzerinde durur. Bu, mimarlığın kendi temelleri ve sınırları üzerine düşünülmesiyle gerçekleşir. Hays bu durumun geç avangard olarak adlandırdığı mimarlık anlayışının ve değerler sisteminin nesnelerinde maddileştiğini

öne sürer (Hays,2015, s.12). Geç avangardın sorusunun mimarlık nereden kaynaklanır, ona mimarlık olarak varolma yetkisi veren nedir olduğunu vurgular.

Aldo Rossi'nin tipolojik yapı kalıntıları, Peter Eisenman'ın çerçeve, düzlem ve ızgara sistemleri ile Bernard Tschumi'nin sinegramatik kesitlerinden yola çıkan Hays, bu unsurların başka bir deneyim ya da bilgi türüne indirgenemeyen özgün mimari öğeler ve olaylar olarak değerlendirildiğini savunur (Hays,2015, s.2). 1970'li yıllar, Rossi, Eisenman ve Tschumi'nin mimarlıkta temel birimler ve bu birimlerin birleşim mantıkları üzerine yoğun bir araştırma sürecine girdikleri bir dönem olarak kayda geçmiştir. Bu dönem, mimarlığın sınırlarını yeniden tanımlamak ve kent ile olan etkileşimleri üzerinden yeni anlayışlar geliştirmek adına kritik bir öneme sahiptir. Bu isimlerin çalışmaları, mimarlık pratiğinin özgün alanlarıyla kentlerin dinamikleri arasında kurdukları bağlantılar açısından önem teşkil etmektedir.

Hays'e (2015, s.34) göre Rossi'nin şehir düşüncesini anlamak için öncelikle onun tipoloji kuramının nasıl işlediğine bakmak gerekir. Rossi, kentlerin ve yapıların tarih boyunca nasıl farklı işlevlere evrildiğini ve bu süreçte mekânsal örüntülerin nasıl korunduğunu inceler. Tipolojik tekrar ve devamlılık kavramı, Rossi'nin çalışmalarında, kentsel dokunun belirli örüntülerinin zamana direnç göstermesini ve şehir planlamasının sürekliliğini açıklar. Örneğin, Padua'daki Palazzo della Ragione'nin yüzyıllar boyunca çeşitli işlevlere uyum sağlamasını ve Nîmes'deki Roma anfiteyatrosunun zamanla farklı yapısal işlevlere bürünmesini bu kalıcılık fenomeni çerçevesinde değerlendirir.

Aldo Rossi'nin "analojik şehir" kavramı, mimarlıkta tipolojik devamlılığın ve kentlerin tarihsel ve kültürel katmanları arasındaki ilişkilerin anlaşılmasında bir araç olarak kullanılmıştır. Rossi, şehirleri, mimari form ve işlevlerin tarihsel sürekliliğini vurgulayarak bir metin gibi okunabilecek ve yorumlanabilecek yapılardan oluşan birer kompozisyon olarak ele alır. Hays'e (2015) göre Rossi'nin Canaletto'nun başka şehirlerde olan Pallodaio'nun üç anıtını içeren hayali Venedik manzarasına atıfta bulunarak açıkladığı gibi, bir şehrin mimari bileşenleri arasında yapılan analogiler hem mevcut yapıların yorumlanmasını hem de yeni mimari tasarımların geliştirilmesini sağlayan bir yöntemdir. Hays, Rossi'nin "analojik şehir" kavramsallaştırmasında var olan formların mimetik olarak katlanması ve yeniden katlanması süreçlerine odaklanarak, bu biçimlerin anlamını çözümlemeyi hedefler. Rossi'nin bu yaklaşımı, bireysel bir yapı tasarımının, şehirle kurduğu analojik ilişkiler üzerinden

geliştirilebileceğinin bir ispatı niteliğindedir. Rossi'nin tasarım anlayışı, özellikle Fagnano Olona'daki ilkokul binası örneğinde açıkça görülür. Bu yapı, pasaj-sokakları, yaya meydanı, rotonda benzeri kamu yapıları ve anıtsal merdivenleri ile adeta bağımsız bir şehir işlevi görür (Hays, 2015). Bu analogik yaklaşım, kentsel formun ve mimari pratiğin sürekliliğini ve yeniden yorumlanmasını destekler, böylece şehir ve mimarlık arasında süregelen ve dinamik bir diyalog kurulur. Bu perspektiften Rossi, kentsel mekânı ve mimariyi, geçmişin izlerini taşıyan ve sürekli olarak yeni bağlamlarda yeniden şekillendirilen canlı bir olgu olarak görür.

Colquhoun'a (2005) göre, 1970'lerde mimarlığın kendi gelenekleri ve değer dizgelerine atıfta bulunarak kendine yeterli bir sistem olarak kabul edilmesi, önceki on beş yıl boyunca teorisinin zayıflatılması nedeniyle ortaya çıkan bir tepkidir. Çünkü mimarlık bu süre içinde işlemciliğin, dizge yöntembiliminin, şiirsel teknolojinin, toplumsal gerçekçiliğin ve hatta belirli anlambilimsel tartışmaların birbirini izleyen saldırı dalgalarıyla karşılaşmıştır ki hepsinin temel amacı, Reyner Banham'ın "kültürel yükümüz" olarak adlandırdığı, mimari değerleri yerinden sökmek olmuştur (Colquhoun, 2005, s.65). Bu süreçte mimarlık kendi içine dönüşünü, hafıza yoluyla hatırlayarak gerçekleştirirken, tip kavramı ve tipoloji düşüncesi mimari tasarım sürecinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Mimarlıkta tip, tipoloji ve ilişkili diğer kavramlara dönemin sorunsalları çerçevesinde farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu farklılaşmanın ne olduğuna Anthony Vidler'in (2000) üçlü tipoloji kurgusu üzerinden bakılabilir. Vidler'a göre birinci tipoloji Aydınlanma döneminde doğa ideali üzerine, ikinci tipoloji 20.yüzyılın ilk yarısında seri üretim mantığı üzerine, üçüncü tipoloji ise 20.yüzyılın ikinci yarısında mimarlığa ve kente referansla temellendirilmiştir. Birinci ve ikinci tipolojide mimarlığın kendini doğa ve üretim teknolojisi gibi dışsal gerekçeler üzerinden temellendirmesi söz konusuysa üçüncü tipoloji kendi geçmişine referansla oluşur. Bu kapsamda üçüncü tipoloji tanımı kapsamında söylemini ve pratiğini şekillendiren mimari tavır disiplini geri dönerek bilgi alanının sınırları kapatma eğilimindedir.

Dönemin İtalya'sında ortaya çıkan La Tendenza hareketi mimarlığın özerkliğini savunarak farklı alanlar üzerinden temellendirmeye karşı bir görüş benimsemiştir. Bunun sonucunda mimarlık değişmez birtakım kurallarla açıklanmaya çalışılmıştır. La Tendenza hareketinin üyelerinin de dahil olduğu Neo-Rasyonalistler için de mimarlık, gelenek ve geçmişe referansla kurulan disiplinin sınırları dahilinde

üretilmesi gerektiğidir. Tipoloji ve morfoloji mimarlığı keyfiyetten ve dışsal bir gerçeklik üzerinden meşrulaştırmaktan kurtaracak düşünsel akımın merkezindedir.

Ancak tipoloji, mimarlığın kendinden kaynaklı olan ve yine kendini kontrol altına alan bir mekanizma olarak değerlendirildiği sürece disiplinin sınırlarını kapatır. Bugün biliyoruz ki sınırlarının varlığının gerekliliği kadar o sınırların başka sınır durumlarla ilişki içinde olması kaçınılmazdır. Bu durum, disiplinin sınırlarını kesin bir şekilde çizerek yalnızca içeriden çözümler aramanın, mimarlığı dış etkileşimlerden uzaklaştırarak sınırlarını daralttığı anlamına gelir. Mimarlığın kendi ile iletişime geçerek sınırlarının varlığının farkında olması, gerektiğinde onu daraltabilmesi, geçirgen hale getirmesi veya başka sınır alanının üzerine genişletebilmesi, içine sızdırabilmesi gerekmektedir.

Hays'ın proje ve yazılarının üzerinden durduğu diğer bir isim Peter Eisenman'dır. Eisenman ilk çalışmalarında mimarlık disiplinine geleneksel duysal, yapısal, fenomenolojik ve uygulamalı parametrelerin ötesinde yeni bir arayış içinde olmuştur. 1966 ile 1985 yılları arasında gerçekleştirdiği projeler ve yazıları, özellikle mimarlığın kökenine yönelik derinlemesine bir arayışı yansıtır. Bu süreçte, Eisenman mimarlığın 'derin yapısını', 'özerkliğini' ve 'içsel bütünlüğünü' keşfetmeyi amaçlamış, mimarlık pratiğinin kökenleri, amaçları ve rasyonel varsayımları üzerine kurulu yapıları eleştirel bir bakış açısıyla sorgulamıştır. Eisenman, mimarlık modelinin klasik tanımının bir simülasyon olduğunu öne sürerek, bu modelin ötesinde ne tür bir mimari anlayışın mümkün olabileceğini tartışır (1984, s.530). Eisenman'a (1984) göre, bu tür bir sorgulama, mimarlık için yeni bir model tasarlama yeteneğimizdeki eksiklikleri ortaya koyar ve bu durum, mevcut olmayan bazı özelliklerle yeni bir yapısal çerçeve önerilmesini gerektirir.

Hays (2015, s.55) Eisenman'ın bu arayışının 1978-1988 yılları arasında "Yapay Hafriyat Şehirleri (Cities of artifical excavation)" adını verdiği bir dizi çalışmada gerçekleştirdiğini düşünür. Bu yeni yaklaşımda Eisenman kentin tarihsel ve toplumsal bağlamını ayraç içine alarak varoluşsal bir boşluk üzerinde mimarlığın temel yapıtaşlarını ve anlamını yeniden kodlamayı amaçlar. Yapay Hafriyat Şehirleri'nde süreç yapı alanının özelliklerinin silinmesi sonra tekrar üretilmesi ve üst üste bindirilmesi olarak ilerler. Eisenman, şehirleri bir arkeolojik alanı titizlikle kazıyormuş gibi katmanları birer birer açarak inceler. Bu inceleme sırasında, mekânın zaman içinde biriken katmanlarını dolaşır ve bu katmanların birikimi sonucu meydana

gelen anlamsal ve biçimsel yenilikleri ortaya çıkarır. Hays'e (2015) göre yapay hafriyat şehirlerinde ızgaranın kullanımı hem yapı alanının varsayımsal yapılarının bir diyagramı, hem yapının işlevlerinin maddi bir dayanağı, hem de tekrarlayıcı, özdeşünümsel bir yapı olarak kullanılmıştır. Venedik, Berlin, Paris gibi kentlerin geometrik yapıları ortaya çıkarmak, aktarmak ve ölçeklendirmek mimari anlam üretme sürecinin merkezine konumlandırır.

Hays, yapay hafriyat şehirlerinden Venedik üzerinden geliştirilen Cannaregio'ya odaklanır. Hays'e (2015) göre Cannaregio projesi, mimarlık disiplinine dair varsayımları sorgular. Biçim ve içerik arasında bir ayrışma oluşturarak, alışlagelmiş tasarım anlayışlarının ideolojik temellerini parçalar. Bu süreçte, önceden var olan kentsel dokular üzerine yeni yapıları katmanlar halinde üst üste bindirerek, tarihsel ve kullanım değerlerini silerek yeniden yorumlar. Eisenman, bu strateji ile mimarlığı, sadece estetik veya fonksiyonel bir disiplin olmanın ötesine taşıyarak düşünsel ve ideolojik bir pratik olarak nasıl yeniden değerlendirilebileceğini ortaya koyar. Hays Eisenman'dan aktararak "...şimdiki zamanda mimarlık yapay bir geçmişi ve geleceksiz bir şimdiki icat etme süreci olarak görülür. Artık olmayan bir geleceği hatırlar. Dolayısıyla yapay hafriyat şehirleri bizi mimarlık çizgisinin sonunun ötesine, sonun sonu'a götürür" (Hays,2015, s.55).

Geç avangard mimarlar arasında yer alan Bernard Tschumi, mimari özerklik kavrayışını kent bağlamına taşıyan çalışmalarıyla öne çıkar. Hays, bu yaklaşımın en belirgin örneği olarak Manhattan Transkripsiyonları serisini işaret etmektedir. Çünkü arzu nesnesi artık Villa Savoye değil Manhattan'dır (Hays, 2015, s.132). Ancak bunun üzerine geliştirilen düşüncelere geçmeden önce Tschumi'nin olay terimini nasıl kavramsallaştırdığını anlamak önemlidir. Bernard Tschumi'nin "olay mimarlığı" kavramı, geleneksel mekân algısını aşan, süreç odaklı bir yaklaşımdır. Yapının içindeki insan etkileşimi ve aktiviteleriyle değer kazanan bir mekân anlayışı söz konusudur. Bu kavram, mimarlığın özne-nesne hiyerarşisini tersine çevirerek, kültürel, tarihsel ve ekonomik faktörlerin mimari deneyim üzerindeki etkisini vurgular ve bu etkileri maddi bir şekilde temsil eder. Bu yaklaşımda, mimar, kullanıcıların deneyimlerini şekillendirecek koşulları oluştururken, bina içerisinde gerçekleşen tesadüfi etkileşimler ve eylemler kullanıcıların kendilerine özgü deneyimler oluşturmasına olanak tanır. Bu anlamda, yapı, kullanıcılarının aktif katılımıyla canlanır ve her bir kullanıcı olayının, mekânın anlamını ve işlevselliğini belirleyen

temel bir bileşen haline gelir. Tschumi için olay mimari programın ve performansın birleşimi olarak görülür. Bu yaklaşımı, katedralde sılıkla atlamak veya çamaşırhanede bisiklete binmek gibi "çapraz programlama" örnekleriyle somutlaştırır. Hays'e (2015, s.126) göre bu durumlar, mekânın geleneksel işlevlerinin çarpıtılmasını önerir ve olaylar, mimari özerklik ile olumsuzlamanın arasında, çelişkili bir diyalektik koşul olarak konumlandırılır.

Bernard Tschumi'nin "Manhattan Transcripts" projesi, 1976 ile 1981 yılları arasında gerçekleşen bir dizi teorik ve görsel çalışmadır. Bu çalışmalar, New York şehrindeki gerçek mekanlarda hayali olayları betimler ve mimari, hareket ve olayları yeni bir ilişki içinde değerlendirme amacı taşır. Tschumi, mimariyi sadece fiziksel mekanların üretimi olarak değil, aynı zamanda bu mekanlarda gerçekleşen olaylar ve hareketlerle entegre bir şekilde ele alır. Bu bakış açısıyla Tschumi, mimariyi geleneksel temsiliyetten uzaklaştırarak, olayların figüratif kökeni üzerinden yeniden kurgular. Tschumi'nin bu çalışmaları, özellikle sinema ve dans gösterilerinden alınma tekniklerle zenginleştirilmiş, mimarlık, hareket ve olay arasındaki geleneksel ayrımları sorgulayarak, mekân ve zamanın dinamik bir bileşimini önerir. Bu çalışmalar, özellikle mimari tasvir ve temsil konusunda mevcut yöntemlerin ötesine geçmeyi amaçlar ve mimarlık pratiğini, olayların ve mekanların üst üste bindirilmesi ile farklı bir eleştirel yaklaşım sunar. "The Park", Central Park'ta bir cinayeti; "The Street", 42. Cadde üzerinde şiddet ve cinsellik içeren olayları; "The Tower", bir gökdelenin tepesinden yapılan tehlikeli bir düşüşü; "The Block", bir şehir bloğu içindeki beş olası olayı konu alır.

Mimarlığın kent ile kurulan ilişkisinde mimarlık içinde kalarak düşünce üretenlerden biri de Pier Vittorio Aureli'dir. "The Possibility of an Absolute Architecture" adlı kitabında Aureli (2011), mimari form üzerine şehrin çevresel ve toplumsal koşullarıyla ilişkilendirdiği bir mimari anlayış geliştirir. Pier Vittorio Aureli'nin mutlak mimarlık teorisi mimarlığın içsel dinamikleri ile kentselliğin dışsal bağlamı arasında bağ oluşturan bir teoridir. Aureli, "mutlak mimarlık" terimiyle, mimari formun tasarlandığı ve inşa edildiği çevreden bağımsız olarak kendi bireyselliğini vurgular (Aureli, 2011, s. xi). Aureli'nin çalışmalarında, mutlaklık terimi, özgün anlamı olan saflığa işaret etmekten ziyade, özellikle kendisini çevreleyen kentten ayırdığında kendisi olarak tanımlanmanın bir ifadesi olarak kullanılır. Mimarlığın bu şekilde kentten ayırıştırılması, mimari formun ve dolayısıyla mutlaklığın kendini gerçekleştirme

açısından hayati öneme sahiptir. Aureli, mutlaklık kavramını ve onun farklı olasılıklarını yorumlamak için Andrea Palladio, Giovanni Battista Piranesi, Étienne Louis-Boullée ve Oswald Mathias Ungers gibi mimarların, mimari formları aracılığıyla kentsel sorunlarla derinlemesine uğraştıkları tarihi örnekler üzerinden bu argümanı geliştirir.

Aureli, çağdaş şehirde mimarlığın tanımını yapabilecek, son biçimsel eğilimlere kapılmadan doğrudan kentleşmeyle yüzleşen ve bu süreci yansıtan bir “mutlak form” arayışı içindedir. Bu teori, kentle karşılıklı bir ilişki içinde olan mimari bir form fikrine odaklanmaktadır. Aureli'nin yaklaşımı, mevcut kentsel koşulların biçimsel niteliklerini mimari yapıya entegre ederek, kentin sosyal, kültürel ve politik yönlerini destekleyen bir biçim aracılığıyla şehirle yeniden bağ kurmayı hedefler. Bu anlayış, biçimi disiplinin merkezi bir elemanı olarak kabul eder ve bu, kentle etkileşimini güçlendiren mutlak bir mimariye yol açar. Mutlak mimari, form üzerindeki kontrolü sayesinde, çevreleyen kentsel bağlamla etkileşimi kolaylaştıran önemli bir mekanizma haline gelir. Sonuç olarak, Aureli mimarlığın biçimsel özelliklerini, kentleşmenin politik ve biçimsel yönleriyle ilişkilendirerek yeniden tanımlar. Kentten alınan ve forma yansıtılan bu mutlak mimari önerisi, kentle olan bağlantısını derinleştiren ve kentsel bağlamı zenginleştiren bir yaklaşım sunar.

Yakın tarihte mimarlığı projektif (projective) bir pratik (Somol ve Whiting, 2017) olarak gören kuram/eleştiri sonrası (post-critical) olarak anılan düşünce akımı nispeten güncel bir disiplinerlik tartışmasının önünü açar. Somol ve Whiting'e (2017) göre disiplinerlik eleştirel mimarlık tarafından soğurulmuş ve tüketilmiştir. Bu iddialarına 1970'lerde Manfredo Tafuri ve Colin Rowe'un düşünceleri üzerine temellendirdikleri görüşüyle Hays ve Eisenman tarafından gerçekleştirilen disiplinerlik tartışması üzerinden açıklık getirirler.

Hays (1984) “Critical Architecture: Between Culture and Form” adlı makalesinde Mies van der Rohe'nin Barcelona Pavyonu okuması üzerinden mimarlığı, önceden beri var olan kültürel değerlerin temsili ile soyut biçimsel bir sistemin her şeyden bağımsız özerkliği arasında konumlandırır. Hays, mimarlığın özerk bir disiplin ile kültürel bir ürün olmak arasında eleştirel bir konumda hareket edebileceği savunur. Böylece mimarlık maddeselliği aracılığıyla toplumsal eleştiri yapabilir. Le Corbusier'in Dom-ino'sunu yeniden okuyan Eisenman (1979) ise disiplinerliğe tasarım sürecinin kendisini ele alarak yaklaşır. Somol ve Whiting'e (2017, s.180) göre

her ikisi için de disiplinerlik, eleştiriyi, temsili ve anlamayı mümkün kılan bir özerklik anlamına gelmektedir. Savundukları projektif pratik ise araştırmacı, projeksiyon yapan, performans ve pratik yanlısı bir disiplinerlik anlayışına sahiptir.

Projektif mimarlık, eleştirel mimarlığın süreç ve özerklik üzerine kurulu disiplinerlik anlayışını mimarlığa içkin çoğullukların karşılıklı ilişkileri üzerine yoğunlaşarak performans ve pratikle yer değiştirir. İçkin çoğulluklar hem program, biçim, oran, malzeme gibi mimarlığa ait olanları işaret ederken hem de teknoloji, ekonomi, atmosfer gibi mimarlık dışı alanları da içererek bunlar arasında ilişkinin önemini vurgular. Ancak projektif mimarlık, kontrolü dışında gerçekleşen ekonomi, siyaset gibi güçler üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılan etkisiz bir disiplinlerarasılık kavramından farklılaşır. Dolayısıyla mimarlığın uzmanlık alanını mutlak mimarlık tanımıyla sınırlamadığı gibi mimarlık alanının dışında uzmanlık iddiasında bulunmaz (Somol ve Whiting, 2017).

Doksanlı yıllardan itibaren küreselleşmenin etkisiyle birlikte yaşanan ekonomik büyüme, neo-liberal politikalar ve beraberinde gelişen sosyal ve ekolojik sorunlar, teknolojinin hızlıca her alana yayılması mimarlık disiplininin çalışma alanını genişletmiştir. Böylece Projektif mimarlık, Tafuri'nin başlattığı ve mimarlığın kapitalist sistem dışında olup olamayacağını sorgulayan eleştirel düşüncenin zayıflamasıyla, "geç kapitalizmin aralıksız mutasyonlarından ilham alarak ve kurumsallaşmış küreselleşmeyle uyum sağlayarak" hareket eder (Toorn, 2017). Projektif mimarlık pratiği, eleştirel mimarlığın aksine, mevcut durumları reddetmek yerine bunları benimseme gerekliliği üzerine kuruludur. Bu çerçevede, projelendirme süreci ekonomi, ekoloji ve bilgi sistemleri gibi çeşitli faktörlerin dikkate alınmasını ve yeniden yapılandırılmasını içerir. Toorn (2017, s.291) bu bağlamda, projektif pratiklerin, projelerin oluşturulması sürecinde malzeme, ekonomi, yapım, biçim, program ve özgül bağlam gibi unsurların etkisi altında, mimari bilgi ve araçlar yardımıyla projeksiyonların test edilebilir ve geliştirilebilir olmasını olumlu anlamda değerlendirir. Bu yaklaşımda, diyagramlar ve diğer analitik araçlar aracılığıyla gerçekliği sistematik bir şekilde incelemek ve gizli kalmış güzellik, güç ve potansiyelleri ortaya çıkarma iddiası, 'ne' ve 'neden' sorularını tanımlamadan bırakırken, sürekli olarak 'nasıl' sorusu üzerine yoğunlaşılmasına neden olmaktadır (Toorn, 2017).

Projektif pratiğin disiplinerlik anlayışı, hem kendinden kaynaklı bilgi alanını seyreletmeden hem de kendi bilgi alanının dışında bir uzmanlık iddiasında bulunmadan başarılı olmanın yollarını araştırır. Ancak bu süreçte var olana sürekli uyum sağlama çabası, aşırı gerçekçiliğe kapılmakla sonuçlanabilir ve bu durum pratiğin anlamını yitirmesine neden olur. Çünkü projektif pratikler, gerçekliklerle ilişkilenmeyi var olmanın koşulu olarak ele alırken, mimarlığın sosyal sonuçlarını ve politik olanla olan temasının yok olduğunu göz ardı ederler. Öyle ki Toorn (2017) bu gerçekçiliğin teorik ya da siyasal olarak hiçbir aracılıkta bulunma niyetinin olmaması ve gerçekte yol açacağı sosyal inşaatın sonuçlarına karşı tam bir kayıtsızlık içinde olduğu görüşündedir. Sonuç olarak, mimarlık, çevresel koşullara karşı durmak yerine onlarla hareket etmeyi ve uyum sağlamayı amaçlarken, sosyo-kültürel farkındalığın eksikliği ve küresel ekonominin pragmatizmine maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ayrıca bu tavır mimarlığın çıkmazı haline gelen teori-pratik arasında gidip gelen bitimsiz tartışmayı pragmatist tavra yakınsayarak yeniden gündeme getirir. Pratik ve teorinin birbirini karşılıklı açılımladığı bir tartışma başlatmaz aksine teoriyi her türlü zayıflatır.

2.4 Mimarlığın Sınır Aşımı

Modern sonrası dönemde kentin kendine ait bir gerçekliğinin olduğu ve bunun çözümlenmesi gerekliliği ile mimarlık, kenti çalışma alanı olarak ele almıştır. Bu çözümleme kenti anlamak ve kavramsallaştırmak amacıyla gerçekleştirilir. Dolayısıyla kentin bilgisini üretmek için kenti kuran parametrelerden yararlanması kaçınılmazdır. Her ne kadar yukarıda belirli başlıklar altında sınıflandırılmaya çalışılsa da geliştirilen teorik yaklaşımlar, kent ve mimarlık arasındaki ilişkinin çok katmanlı ve karmaşık bir yapı arz ettiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, söz konusu tartışmaların gerekliliği yadsınamaz olmakla birlikte, her yeni popüler teorik yönelimle birlikte kente yönelik yaklaşım biçimlerinin sürekli olarak dönüşüm geçirdiği açıktır. Ancak mimarlık ile kent arasındaki ilişkiyi ağırlıklı olarak tek yönlü bir bakış açısıyla ele almak, mimarlık alanının kendi varlık koşulları üzerinden teorik bir zemin inşa etme potansiyelini sınırlamaktadır.

Mimarlığın özerkliğini kentle kurduğu ilişkiler üzerinden ele alan yaklaşımlar, her ne kadar yukarıda sıralanan çalışmalar kadar alanda belirleyici bir ağırlığa sahip olmasa da özellikle 1970'lerin düşünsel ortamından önemli ölçüde etkilendiği

gözlemlenmektedir. Mimarlığın kendi varlık alanı üzerinden kentle ilişkilendiği çalışmalarda dahi, bu ilişkinin kurucu parametrelerinin rolü görülmektedir. Nitekim Tafuri'nin teorik çerçevesinde Simmel'in düşünsel etkisi hissedilirken, Rossi'nin yaklaşımında dilbilimsel kuramların; Aureli'nin çalışmalarında ise politik düşüncenin belirleyici olduğu görülmektedir. Ancak bu çalışmada tüm bu dinamiklerin parantez içine alınarak mimarlığın kendi nesnesinden türeyen bilgi ile kent denilen büyük nesne ile arasında bir yaklaşım geliştirilebilir mi sorusuyla hareket edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma mevcut çalışmalardan farklı olarak mimarlık ve kent ilişkisine herhangi bir kurucu parametre üzerinden geliştirilen teorik zeminler üzerinden bakılmaz. Bu bağlamda mimarlığın özgül alanı ile kentte var olması ve ilişkilenebilmesinin yolu sınır aşımı üzerinden sorunsallaştırılmıştır.

Sınır aşımı (transgression) terimi 1930'larında ilk kez ortaya çıkmış ve son otuz yıl içinde yeniden ilgi görmüştür; bu süreçte sanat, felsefe ve sosyal bilimler alanlarında önemli bir yer edinmiştir (Jenks, 2013). Chris Jenks, "Transgression the Concept" adlı makalesinde, insanın tabuları aşma eğilimini ele alırken, her sınırın aynı zamanda bir itaatsizlik potansiyelini de beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Her türlü sınırlandırma kendi içinde sınır aşımını – sınırın dışına çıkma arzusu taşır. Sınır aşımı sınırın varlığından kaynaklı kesinlikleri, uzlaşımları, alışagelmiş bağlamsal ilişkileri çözme ve bu istikrarı zayıflatma ve sarsma eğilimindedir. Potansiyeli de bu noktada açığa çıkar. Böylece daha önce görülmemiş, anlaşılmamış ve kavranmamış olana kapı açar. Sınır aşımı düşünülmemiş olan yeni bir alanın karanlığında yol gösterici bir ışıktır (Foucault, 1977). Sınır aşımı ve sınır ilişkisine bakıldığında Bataille'in sınır aşımı argümanını, "A Preface to Transgression" adlı makalesinde, yeniden yapılandıran Foucault, sınır aşımını sınırı içeren bir eylem olarak tarifler. Sınır aşımı olumlu veya olumsuz hiçbir şey içermediği gibi bir şeyi diğerine karşı koymaya çalışmaz (Foucault, 1977). Jenks (2013), sınırı aşma eyleminin sınırın yok sayılmasından ziyade, sınırın ötesine geçerek, yeniden yapılandırmayı ve tamamlamayı hedeflediğini ifade eder. Bu yaklaşımıyla, Foucault'nun düşüncesiyle paralellik gösterir. Sınır aşımı, düzenin doğrudan bir unsuru olmamakla birlikte, düzeni ihlal ederek durağanlığı önler ve aynı zamanda onu güçlendirerek istikrarı sağlar (Jenks, 2013).

Bernard Tschumi ilk olarak 1976'da *Oppositions*'ta yayınlanan "Architecture and Transgression" başlıklı makalesinde sınır aşımı kavramının mimarlık üzerinden

açılımını gerçekleştirmiştir. Makale mimarları ve teorisyenleri mimarlık kurallarından daha fazlasını keşfetmeye ve kuralların ihlal edildiği yerlerde yüzleşmeye teşvik etme girişimi olarak okunabilir. Tschumi'ye göre mimarlık kendi içinde kuralların kolayca savunulduğu ama bu kuralların ihlal edilmelerinin pek ender tartışıldığı yerdir. Vitruvius'tan Durand'a Modern Hareket yazarlarına gelinceye kadar mimarlık kuramı tarihsel geleneğin analizine ya da Yeni İnsan'a dayansa da ilk başta kuralların oluşturulmasından ibarettir (Tschumi, 1996). Çünkü biliyoruz ki mimarlık değişen dünya ile her seferinde etkinliğini meşrulaştırmak ve gerçekleştirmek için kendine sınır koymaya devam eder. Bataille'dan hareketle sınır aşım, sınırlarını aşar ama tahrip etmez, gözlemlenen sınırların ötesinde yatana kapı açar ama bu sınırları olduğu gibi korur (Tschumi, 1996). Sınır aşımı sadece sınır ile ilişkisi üzerinden tanımlanabilir (Leach, 2005). Dolayısıyla sınır aşım mimarlığın sınırlarının göz ardı edilmesi anlamına gelmediği gibi mimarlığın sınır koyma ile arasındaki ilişkide varlığını korur. Sınır aşım, mekânı ya da mimarlığı ilgilendiren herhangi bir yasanın ya da kuralın yöntem dahilinde tahrip edilmesi demek değildir. Tschumi'ye göre (1996), bu yaklaşım, içeri ile dışarı, kavram ile deneyim arasında yeni bağlantılar kurarak kabul edilemez olanı geçerli kılar.

Sınır aşımı, sınırların varlığı üzerine kurulu bir sorunsallaştırmadır. Mimarlıkta sınır aşımı, disiplinin mevcut ve potansiyel sınırlarını genişletme sürecidir. Tschumi (1996) sınır aşımını, yaşam ile ölüm arasındaki temel bir sınır olarak nitelendirir, bu da onun disiplin içerisindeki temel bir dinamik olduğunu vurgular. Sınır aşımının her zaman küçük veya büyük ölçekli, sosyal veya felsefi yeni biçimleri olacaktır. Ancak sınır aşımı doğası gereği öngörülen ve genelleştirilebilen bir durum değildir, geçici olarak koşullandırılır. Zaman içinde değişen şey türü ve doğasıdır. Zamanın şartlarına göre, bir dönemde sınır aşımı olarak kabul edilen bir eylem, başka bir zaman diliminde olağan hale gelebilir (Mosley ve Sara, 2013). Sınır aşımı tanımının zaman içinde değişebilir özellikte oluşundan hareketle Jonathan Mosley ve Rachel Sara Tschumi'nin yaklaşık kırk yıl önce yazmış olduğu sınır aşımı tezini yeniden gözden geçirir. Sınır aşımının Tschumi'nin metnini yazdığı zamanla sınırlı kalıp kalmadığını, bugün mimarlıkla nasıl ilişkili olduğu soruları üzerine yoğunlaşırlar. Tschumi'nin uzun bir süre kilise, okul, belediye binası gibi her biri kendi tipolojisine sahip yapı anlayışı mevcutken farklı programların birleştirip kesişebileceğini önermenin sıra dışı

ve oldukça aşırı bir eylem olduğu örneğini verirler. Bugün ise karma yapıların farklı işlevlerin bir araya getirilerek çözümlenmesi olağan bir durum olarak değerlendirilir.

Bu çalışma, sınır aşımı kavramının mimarlık disiplininde geçmiş ile bugün arasında mümkün kılınanları tespit etmekten çok daha kapsamlı ve katmanlı bir düşünsel çerçeve sunduğunu öne sürmektedir. Mimarlıkta sınır aşımı, yalnızca tarihsel süreklilikten kopuş ya da zamansal eşiklerin aşılması olarak değil; aynı zamanda mimarlığın kendi varlık koşullarını, temsil biçimlerini ve epistemolojik sınırlarını yeniden sorgulama biçimi olarak ele alınmalıdır. Günümüzde mimarlığın sınır aşımı, kendini gerçekleştirmenin koşulu olarak konumlandırılır. Sınır aşımı, sınırın kendisine içkin bir kavram olarak, yalnızca onu ihlal etmekle kalmaz, aynı zamanda onun varlığını görünür kılar ve yeniden üretir. Bu nedenle mimarlıkta her sınır aşımı, kaçınılmaz biçimde kendi içkin çelişkileriyle yüzleştirdiği bir geri dönüşü de içerir. Ancak bu geri dönüş, geçmişin öncüllerine romantik bir referansla değil; yalnızca sınır aşımının eleştirel imkanlarını etkinleştirebildiği ölçüde anlam kazanır. Dolayısıyla bu çalışma, sınır aşımı kavramını bir geçiş ya da aşılma edimi olarak değil, mimarlığın kendine yönelttiği kurucu ve dönüştürücü bir sorunsallaştırma biçimi olarak ele almaktadır. Bu bağlamda, mimarlık ve kent ilişkisi çerçevesinde sınır aşımı meselesini tartışmak, mevcut literatürde yer alan yaklaşımların ötesine geçmeyi ve mimarlığın sınırlarını genişletmeye olanak tanıyacak bir teorik model arayışını gerekli kılar.

3. TEORİK ÇERÇEVENİN OLUŞTURULMASI

Mimarlık ve kent ilişkisini incelemek için literatürde de gördüğümüz üzere birçok sosyal kuramcının geliştirdiği teorik yaklaşımlar model olarak kullanılmıştır. Bu yaklaşımlar mimarlık ve kent arasındaki ilişkinin dinamikleri ve dönemin hâkim paradigmaları bağlamında özelleştirilerek sorunsallaştırılmıştır. Çalışmanın temel yaklaşımı, mimarlık ve kenti birer özerk varlık olarak kabul ederek, aralarındaki ilişkiyi tek bir olgu üzerinden değil, ilişkinin kendisine odaklanarak ve bu ilişkide yer alan mimarlığı sorgulayarak ele almak şeklinde gelişmiştir. Bu bağlamda, bu çalışma, mimarlık ve kent arasındaki ilişkiye dair önceki çalışmalardan farklı bir perspektif sunar ve bizi daha geniş bir ilişkisel teori çerçevesine yönlendirir.

İlişkisel ontoloji, varlıkların ve fenomenlerin varoluşlarını ve anlamlarını, bunların diğer varlıklarla olan ilişkileri üzerinden açıklamaya çalışan felsefi yaklaşımdır. Bu bakış, varlıkların bağımsız, izole ve özdeş nesneler olarak var olmadığını; varoluşlarının, diğer varlıklarla kurdukları ilişkilerle şekillendiğini savunur. Bu ilişkiler, varlıkların özelliklerini, işlevlerini ve kimliklerini belirler. Varlık, bağımsız bir özden ziyade, ilişkisel bir bağlamda anlam kazanır. İlişkisel ontoloji, varlıkları sadece kendileri olarak değil, birbirleriyle olan dinamik bağlantıları içinde ele alır.

Bruno Latour'un (2005) Aktör-Ağ teorisi (AAT), Deleuze'un (1994) fark ve tekrar kavramları üzerinden geliştirdiği ilişkisel ontolojisi ve Manuel De Landa'nın (2006) öbekleşme teorisi bu bağlamda üretilmiş çalışmalar olup mimarlığın ilişkisel yapısını çözümlemek için başvuru çalışmalarıdır. Bruno Latour'un (2005) Aktör-Ağ teorisi (AAT) hem insan hem de insan olmayan aktörlerin sosyal ilişkilerde nasıl etkileşimde bulunduğunu analiz eder. Manuel DeLanda'nın (2006) "öbekleşme teorisi" (assemblage theory), bireylerin, olayların ve nesnelerin bir araya gelerek karmaşık yapılar oluşturduğu fikrine dayanır. Bu teori sosyal yapıları, organizmaları ve teknolojileri kapsayan çeşitli sistemlerin nasıl evrildiğini ve işlediğini açıklamada kullanılır.

İlişkisel ontoloji, varlıkların ve olayların birbirleriyle olan etkileşimlerini ve bu etkileşimler aracılığıyla nasıl yeni anlamlar ve yapılar oluşturulduğunu inceleyen geniş

ve çok katmanlı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, varlıkların bağımsız özelliklerinden ziyade, onların birbiriyle olan ilişkilerine yoğunlaşır. İlişkisel ontoloji, var olan her şeyin süreçlerden oluştuğunu ve dolayısıyla her şeyin ilişkisel olduğunu öne sürer. Ancak, bu tez çalışması, her şeyin ilişkisel olduğu ve mimarlık ile kentin yalnızca aralarındaki ilişkiler sayesinde var olabileceği düşüncesine eleştirel bir mesafe ile yaklaşmaktadır. Çalışma, mimarlık ve kentin özerk varlıklar olarak aralarında kurulan ilişkilerin varlığını sorgular. Bu nedenle, varlıkları yalnızca diğer varlıklarla olan ilişkileri bağlamında anlamlandıran ilişkisel ontolojiler, bu tez çalışmasının teorik modeli olarak uygun bulunmamıştır.

Doksanlı yıllardan itibaren kendilerini yeni materyalizm, neo-materyalizm, yeni realizm, spekülatif gerçekçilik, nesne yönelimli ontoloji gibi farklı adlarla tanımlayan düşünürler, felsefe tarihi içinde güncel bir tartışma kanalı açarak yaklaşımlarını ortaya koymuştur. Bu kanalda çalışmalarını geliştiren düşünürler Kant epistemolojisine karşı farklı kavramlarla sürdürdükleri gerçekçi bir arayışın peşindelerdir (Balanuye,2017). Yeni Materyalizm terimini ilk kez Manuel de Landa (1996) ve Rosi Braidotti (2000) birbirinden bağımsız olarak kültüre öncelik tanımayan ancak Donna Haraway'ın (2003) 'doğakültürler' olarak adlandıracağı veya Bruno Latour'un kısaca topluluklar olarak atıfta bulunacağı (1991) durumlara odaklanan bir kültür kuramı için kullanmaya başladılar (Dolphijn, R., Van Der Tuin, I., 2019, s.126). Spekülatif Gerçekçilik terimi, Graham Harman, Jane Bennett, Quentin Meillassoux, Patricia Clough, Iain Hamilton Grant, Levi Bryant, Ian Bogost, Steven Shaviro ve Ray Brassier gibi çeşitli düşünürlerin dahil olduğu bir felsefi akımı tanımlamak için kullanılır. Bu terim ilk olarak 2007 yılında Ray Brassier, Iain Hamilton Grant, Graham Harman ve Quentin Meillassoux'nun sunum yaptığı bir konferansta ortaya çıkmıştır. Meillassoux'nun kendi düşüncelerini "spekülatif materyalizm" olarak adlandırması bu terimin kullanılmasını etkilemiştir. Bu dört filozof, insan merkezli ve erişim odaklı felsefelerin ötesinde, bağımsız düşünce sistemleri geliştirmeleriyle öne çıkarlar. Korelasyonizm, Quentin Meillassoux'un *Sonluluğun Sonrası* adlı eserinde, Kant'ın felsefesinde temellenen ve insan ile dünya arasında birbirinden bağımsız bir düşünme imkânının bulunmadığını ifade eden bir kavramdır. Meillasoux (2015, s.7) korelasyon fikrinden şunu anlar: insanın ancak düşünce ve varlık arasındaki korelasyona erişiminin olabileceği, ama bu iki terimden herhangi birine birbirinden bağımsız erişemeyeceği kabulüdür.

Spekülatif Realizm çatısı altında, idealist yaklaşımların insanı merkeze alan bakış açısına karşıt duran düşünürler, gerçekliği açıklama konusunda farklı metodolojiler geliştirmişlerdir. Quentin Meillassoux, kendi yaklaşımını spekülatif materyalizm olarak adlandırırken; Iain Hamilton Grant, aşkın materyalizmi, Ray Brassier ise aşkın nihilizmi tercih eder. Bunun yanı sıra, Graham Harman ve Levi Bryant ise Nesne Yönelimli Ontolojiyi savunurlar.

Levi R. Bryant, Ian Bogost ve Timothy Morton, Nesne Yönelimli Ontoloji (NYO) düşüncesine katkıda bulunan ve bu yaklaşımı destekleyen önemli isimler arasında yer almaktadır. Her biri kendi özgün teorilerini geliştirmiş olmakla birlikte, bu teorilerin ortak yönü, insanmerkezciliği aşarak tüm var olanların eşit varlık statüsüne sahip olduğu bir düzlemde buluşmasını teşvik etmektir. Bu bağlamda, özellikle cansız varlıkların görünürlüğünü artırmak amacıyla nesne yönelimli bir perspektif öne sürülmektedir. Harman gerçekçiliğin genellikle "zihnin dışındaki bir dünyaya inanç" olarak tanımlanması olarak ifade etmenin insan merkezci bir önyargıyı ele verdiğini, gerçekçiliğin bunun yerine nesnelerin ve ilişkilerin genel bir teorisi olarak ele alınması yönünde görüş bildirir (Harman, 2020).

İncelenen diğer çalışmalardan farklı olarak Harman'ın nesnelerin özerkliği üzerine kurulu nesne ve niteliklerin karşılaşmaları aracılığıyla geliştirdiği ontolojisi, bileşenlerinden bağımsız nesnelerarası ilişkilerin olanağını kurmuştur. Harman, nesnelerin birbirleriyle ilişkilerinin ötesinde, kendi içsel gerçekliklerine ve özelliklerine sahip olduklarını vurgular. Bu görüş, nesnelerin yalnızca diğer nesnelerle etkileşimde bulundukları zaman var olmadığını, aynı zamanda bağımsız, kendi başlarına var olan gerçekliklere sahip olduklarını ifade eder. Nesnelerin kendi başlarına var olma durumlarını ve bu varoluşların derinlemesine incelenmesi gerekliliğini vurgular. Bu yaklaşım, tezin temel yaklaşımı olan mimarlık ve kent ilişkisinin aralarındaki ilişkiyi kuran veya ondan kaynaklanan olgu(lar)dan bağımsız varlık alanları ile bağlı yapısı ile uyuşmaktadır. Dolayısıyla Harman'ın nesne teorisi öncelikle mimarlık ve kentin nesne olma durumları incelemek, sonrasında bu nesnelerarasında gerçekleşen estetik karşılaşmaları incelemek için model alınmıştır.

3.1 Nesne Yönelimli Ontoloji'de Nesne Teorisi

Harman'ın teorisi dünyadaki her şeyin bir şekilde bir “nesne” olduğunu ve nesnelerin var olan en evrensel şey olduğunu öne sürer. Nesne gündelik kullanımdaki fiziksel,

kalıcı, katı, insan dışı, cansız olana işaret edenin aksine geniş bir anlamda kullanır (Harman, 2020, s.60). Batı felsefesindeki yerine kıyasla Harman nesne terimini son derece açık ve esnek bir şekilde kullanır. Öyle ki kurgusal olanı, ilişkileri, olayları, performansları ve hatta insanı bile nesne olarak tanımlar. Harman bu derece kapsayıcı bir nesne tanımı yapabilmek için düz (flat) ontolojiye olumlu anlamda başvurur. NYO düz ontoloji terimini De Landa ile aynı anlamda kullanarak “farklı nesne türlerinin tamamen farklı ontolojiler gerektirdiğini varsaymak yerine, başlangıçtaki tüm nesneleri aynı şekilde ele alan bir ontolojiye atıfta bulunur” (Harman, 2020, s.63). Harman’ın modern felsefede eleştirdiği, Hume ve Kant’tan beri insanın her şeyi yapmaya muktedir olduğu (uzaya mekik fırlatması, atomu parçalaması, genetik kodu kırması gibi) görüşü, cansız olan üzerinde varoluşsal üstünlük kurma ön kabulünü beraberinde getirir. Düz ontoloji ile varlık düzlemindeki bu hiyerarşik düzen, varlıkların farklılıklarını devam ettirerek hemzeminleştirilmiş bir düzlemde değerlendirmenin önünü açar. Harman’a (2020, s.64) göre varlıklar arasındaki sınıflandırmaya karşı yapılan en etkili saldırıyı Bruno Latour’un Aktör-Ağ Teorisi (AAT) olarak bilinen yaklaşımı gerçekleştirmiştir. Bu teoriye göre insan dışı varlıklar birer aktör olarak kabul edilerek, sosyal yapının birer parçası gibi değerlendirirler. Ancak genel olarak Aktör-Ağ Teorisi NYO’nun şimdiye kadar nesne üzerine kurduğu tüm argümanlara karşı bir tavırdadır. Nesnenin kendiliğinden gelen içsel kuvveti karşısında AAT’de failer birbirlerinin üzerindeki etkilerine indirgenir. NYO’da dünyanın ikiliklerle kurulu klasik teoriler tarafından desteklenen doğa ve kültür, zihin ve beden, özne ve nesne, soyut ve somut, madde ve ruh ayrımını göz ardı eden bu düşünceyle birlikte maddi olan edilgen ve eylemsiz olmaktan çıkararak ilişkiye dahil olan dinamik biçimler halini alır. Mimarlığın geleneksel ikiliklerin bir aradalığı üzerine kurulu yapısı düşünüldüğünde NYO’nun mimarlık içerisinde yaşanan gerilimler karşısında özel bir önemi bulunmaktadır.

İçinde bulunduğumuz yirmibirinci yüzyılda insanın merkeze alındığı (antroposentrik) bir anlayış üzerinden özne-nesne ikiliğini eleştiren ve aşmaya çalışan ve farklı metodolojik ve teorik çerçeveler sunan yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu modern teoriler, özne-nesne ikiliğinin sınırlarını zorlayarak, daha kapsayıcı bir anlayışın peşindedir. İnsan olmayan varlıkların da etik değere sahip olduğunu savunarak, insan ve insan olmayan varlıklar arasındaki ilişkileri yeniden değerlendiren post hümanist yaklaşımlar, ekolojiyi ve sosyal adaleti bütünleşik bir perspektiften ele alan

ekososyalizm ve ekofeminizm, dijital dünyada insan ve makine arasındaki etkileşimleri inceleyen siberfeminizm gibi yaklaşımlar bulunur. Her biri, kendi disiplinlerinde özne-nesne arasındaki sınırları aşarak, varlık ve bilgi anlayışımızı genişletmeye çalışır.

NYO insanın merkeze alınarak düşünce geliştiren her şeye eleştirel çerçeveden bakarak ancak insanı/özneyi nesne tanımına dahil ettiğini bir nesneler dünyası üzerine düşüncelerini geliştirmiştir. NYO'da nesne, kurucu öznenin bağımsız varlık gösteren, görünür yüzeyinin altında gizli kendiliğindenliği ile tanımlanır. Bu tanımlı genişletmek gerekirse, "nesne" kavramı, insan merkezli düşünce sisteminden uzaklaşma çabası içerisinde, Aydınlanma döneminde öne çıkan "bilen özne"nin otoritesine ve bu düşünceye Kant tarafından eklenen "kuran özne"nin ayrıcalıklı konumuna yönelik eleştirel bir duruşu temsil eder. Harman, her nesnenin kendi iç gerçekliklerine sahip olduğunu ve bu nesnelerin insan algısından bağımsız olarak var olabileceğini öne sürer. NYO'da nesnelerin gerçekliği insan zihni tarafından doğrudan erişilebilir değildir. Nesneyi tanımlarken kullanılan "görünür yüzeyinin altında gizli kendiliğindenliği" ile kastedilen budur. İnsanı yok sayma anlamına gelmeyen bu yaklaşımda onu da nesneler dünyasına dahil etme durumu söz konusudur. Bu nedenle nesne, özne'nin zıttı olarak var olmaz. İnsanların da nesne olarak kabul edildiği görüşüyle hareket eder. Harman için, klasik özne-nesne ikiliği sadece insanların dünya ile ilişkisini değil, tüm nesneler arası ilişkileri açıklamada yetersiz kalır. NYO, nesnelerin içkin özelliklerini ve birbirleriyle olan dolaylı ilişkilerini vurgulayarak, her nesnenin kendi başına bir gizem taşıdığını ve asla tam olarak anlaşılamayacağını belirtir. NYO'nun nesneler arasında kurulan dolaylı ilişkilerin nasıl gerçekleştiği ve bu ilişkide öznenin nasıl konumlandığı dolaylı ilişkiler anlatırken G.Ne-D.Ni (Bölüm 3.3) estetik karşılaşmasında detaylandırılacaktır.

3.1.1 Nesnenin altını ve üstünü kazma

NYO içinde bir varlığın nesne olarak kabul edilmesinin şartı, onun her iki yönde de indirgenemeyen bir niteliğe sahip olmasıdır: "bir nesne parçalarından fazlası, etkilerinden azdır."¹ Başka bir ifadeyle, bir nesne, tamamen bileşenlerine ya da diğer

¹ Harman'ın su örneği meseleyi anlamak için bir yol olabilir: Sadece hidrojen ve oksijen arasındaki bir ilişkiden oluştuğu için suyun özerk varlığını inkâr etmek yanlış olur. Bunun iki nedeni vardır: (1) Suyun iki element arasındaki bir ilişkiyi içermesi, onun diğer her şeyle de ilişkili olduğu anlamına gelmez.

şeylere olan etkisine indirgenemeyen bir varlıktır (Harman, 2020, s.54). Nesneyi bileşenlerine veya niteliklerine eşdeğer görmek nesnenin her türlü “altını kazar (undermining)”. Altını kazma teorisinde karmaşık sistemlerin veya fenomenlerin anlaşılması, onları daha basit, alt düzey unsurlara "kazarak" (onları bileşenlerine ayırarak) mümkündür. Harman’ın (2020, s.57) görüşü Batı felsefesinde Sokrates öncesi düşünürlerin her şeyi oluşturan nihai tözü bulma arayışlarında altını kazmaya başvursa da modern dönemlerde felsefi bir yöntem olarak geçerliliğini kaybettiği yönündedir. Harman’a (2020, s.54) göre altını kazma bir şeyin “ne olduğu” sorusuna bir arayış olarak nesneler hakkında sahip olduğumuz bilgi türüdür. Ancak nesneler ona dair bilimizden çok daha ötesinde bir içkinliğe sahiptir. NYO’da nesnelerin sadece bileşenlerine indirgeyerek anlaşılamayacağını, bunun yerine her nesnenin kendine özgü derinliği ve özerkliği kabul edilir. Ayrıca, bir nesnenin bileşenlerinde doğrudan bulunmayan, ancak bu bileşenlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan özgün niteliklere sahip olduğu göz ardı edilmemelidir.

Harman modern felsefenin nesneleri fazla derinlikliymiş gibi ele aldıklarını düşünür. Bu durumu bir şeyleri ele alma biçimi olarak altını kazma teriminin zıttı olarak “üstünü kazma (overmining)” olarak adlandırır (Harman, 2011b). Üstünü kazma teorilerinde olan ise bir şeyin ne işe yaradığı sorusunun cevabına bulma yolunda bir bilgi türüdür. Dolayısıyla üstünü kazma teorisi şeylerin üzerimizdeki ya da birbirlerinin üzerindeki etkilerine indirgediği, onların bu etkilerinin ötesinde herhangi bir aşırılığını ya da fazlalığını yadsıdığı düşünülmektedir (Harman, 2020). Üstünü kazma teorilerinin sorunu değişimi açıklamakta yetersiz olduğudur. Eğer ki nesneler tam da şu anda onu oluşturan ilişkilerin veya etkilerinin kendisinden başka bir şey değil ise, nasıl oluyor da dakikalar sonra veya bir hafta sonra şu anda olduğundan çok farklı şeyler yapabiliyorlar (Harman, 2020, s.59).

NYO’ya göre, nesneler hem etkilerinin ötesinde daha derin bir katmana hem de bileşenlerinin altında daha yüzeysel bir fazlalığa sahiptir. Dolayısıyla, bir nesnenin alt katmanlarına ya da üst seviyelerine odaklanmak, onun tam anlamıyla kendisini ifade etmez (Harman, 2020 s, 60). Şeyleri böyle ele almak Harman’ın ikili kazma

Suyun hiçbir anlayışı ya da kullanımı, hatta onunla kör nedensel etkileşim bile onun gerçekliğini kavrayamaz; su, dünyadaki başka herhangi bir şey üzerindeki etkilerinden daha fazla bir şeydir. Ve dahası: (2) Su, hidrojen ve oksijen arasındaki içsel ilişkiyle bile açıklanamaz, çünkü bu bileşenleri çeşitli şekillerde aşar; en bariz olanı, bileşenlerinin her ikisi de ateşi körükleyebildiği halde suyun ateşi söndürmesidir (Harman,2022b, s.100).

(duomining) (Harman, 2013, s.46) adını verdiği ortak bir stratejidir. NYO için bu iki yaklaşım, gündelik nesnelerin bağımsızlığını görmezden geldiği için kabul edilemez olarak değerlendirilir. Harman, NYO'nun bu iki yaklaşım arasındaki konumunu şöyle açıklar: NYO, felsefeyi en geniş anlamıyla, nesnelerin nasıl bir araya gelmediklerini ve karşılıklı etkileşimlerine rağmen belirli bir özerklik düzeyini nasıl koruyabildiklerini inceleyen bir disiplin olarak tanımlar (2020, s. 52). Bu yüzdendir ki nesnenin özerkliği meselesi NYO düşüncesinin temel düşüncelerinden biridir.

3.1.2 NYO’da özerk nesne anlayışı ve ilişkiselselcilik

Nesnelerin özerkliği ile Harman (2022a, s.17), nesnelerin ilişkilerinden ve bileşenlerinden ayrı özerk bir şeyden bahsetmektedir. Her nesne, bir nedeni ve çevresiyle çeşitli etkileşimleri olmasına rağmen, bağımsız varoluşunu sürdürür. Bu her şeyin birbiriyle ilişkili olduğu durumu yadsımaz ancak nesnelerin ilişkilerin toplamından ibaret olmadığı görüşüne dayanır. NYO ister altını kazma yoluyla aşağıya indirgeyerek, ister üstünü kazma ile yukarı indirgeyerek olsun nesnelerin özerk varlıklar olduğu görüşüne karşı yapılan her türlü müdahaleye karşı çıkar. Nesneler hem bizden hem de diğer varlıklardan (birbirlerinden de dahil) bağımsız, belirli niteliklere sahip bütüncül varlıklardır (Harman, 2011c, s.22).

Nesneler sadece bizim onları algılayışımıza veya birbirleriyle olan ilişkilerine indirgenemez. Harman, her nesnenin kendi başına var olan, kendi içsel gerçekliğine ve özelliklerine sahip özerk bir varlık olduğunu savunur. Bu, nesnelerin sadece bizim onlarla kurduğumuz ilişkiler veya onları nasıl deneyimlediğimizle tanımlanamayacağını ifade eder. NYO’da nesneler kendi gerçekliklerine göre birbirleriyle etkileşime giren bağımsız yapılar olarak tanımlanır (Harman, 2011a, s.90). NYO’nun öne sürdüğü şey, nesnelerin, bildikleri bilinçli oldukları, algıladıkları, niyet ettikleri ve anladıklarıdır.

NYO’nun nesnelerin ilişkilerden bağımsız olarak değerlendirilmesini vurgulayan yaklaşımı, günümüz felsefesi, sanatları ve diğer birçok alanında hâkim olan ilişkiyel yaklaşımın ters düşmektedir. İlişkiyel terimi, bir sanat eserinin veya herhangi bir nesnenin, özünde kendi bağlamıyla olan ilişkisi üzerinden tanımlandığı düşüncesini ifade eder. Felsefî literatürde, bu tür bağlantılar "içsel ilişkiler" olarak adlandırılırken, NYO, genellikle bu ilişkileri "dışsal" olarak değerlendiren bir karşıt görüşü destekler; bu bakış açısına göre, bir elmanın bağlamı ne olursa olsun, o elma her durumda aynı

elma olarak kalmaktadır. Bu tür bir nesne odaklı yaklaşımın, sanat ve edebiyat eleştirisinde iyi bilinen "biçimcilik" ile benzerlikler gösterdiği dikkate değerdir. Biçimcilik, bir sanat eserini bağımsız bir estetik bütünlük olarak ele alırken, eserin çevresindeki biyografik, kültürel, çevresel ve sosyopolitik unsurların önemini göz ardı eder. Bu perspektif, nesnelerin ve sanat eserlerinin içinde bulundukları bağlamlardan soyutlanarak değerlendirilmesine olanak tanır (Harman, 2022a, s. 22). Timothy Morton'un nesnelerarasılık sisteminde de her şey birbiri ile ilişkidir. Ancak Morton'un bir şeyin ilişkilerine denk gelmediği anlatmak için kullandığı Londra örneği ilham vericidir. "Londra'nın sokakları ve parkları, orada yaşayan insanlar, caddelerinde dolaşan kamyonlar Londra'yı oluşturur ancak Londra'ya indirgenemezler. Londra parçalarının toplamından daha büyük bir bütün değildir. Londra parçalarına da indirgenemez" (Morton, 2020, s.126). Morton bir nesne olarak Londra'nın onu oluşturan parçalar arası ilişkiden çok daha fazla ve az olduğunu ifade eder. Bu bağlamda, günümüzün genel entelektüel ortamı, dinamik bağlantıların statik maddeye olan üstünlüğüne duyulan ilgi nedeniyle ilişkisel olana doğru bir tutum sergiler. Burada ilişkisellik, statik özerk varlıkların yerine süreç ve ilişki savunucuları olarak nitelendirilmektedir. Nesne odaklı felsefenin iddiası ilişkilerin nesnelerin üzerindeki üstünlüğünün artık özgürleştirici bir düşünce olmadığıdır, çünkü nesneleri insanlar ve birbirleri üzerindeki pragmatik etkilerine indirgediği düşünülmektedir.

Nesne teorisine dair yapılan incelemeler, nesnelerin işlevsellikleri ve bileşenlerine odaklanılarak nasıl ele alınmamaları gerektiğini ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, nesnelerin yalnızca ne işe yaradıklarını ve neyden oluştuklarını belirlemeye yönelik sınırlı bir anlayış sunar. Bu bağlamda, Nesne Yönelimli Ontoloji (NYO) kapsamında, nesneler arası ilişkilerin nasıl kurulduğu sorusu, Graham Harman tarafından öne sürülen dolaylı ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmelidir.

3.2 NYO'da Dolaylı İlişkiler

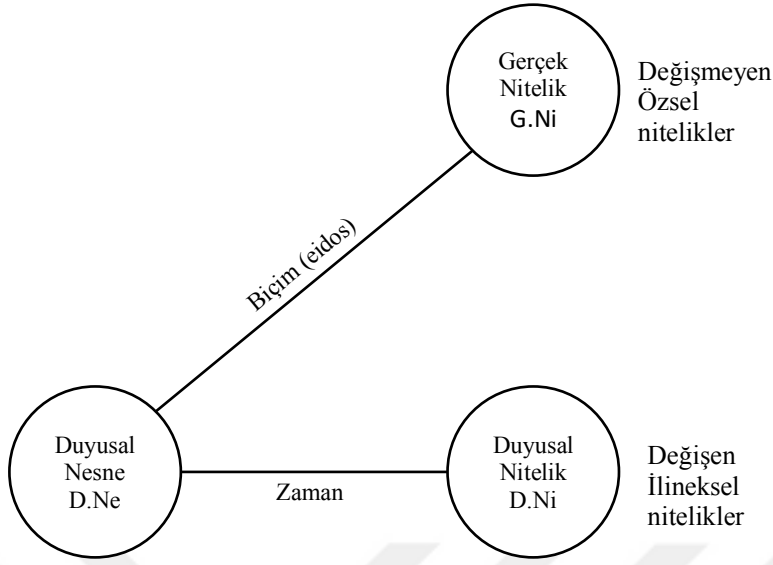
Graham Harman, NYO içinde nesneler arasındaki ilişkilerin doğasını açıklamak için "dolaylı ilişkiler" kavramını kullanır. Harman'a göre, nesnelerin birbirleriyle olan etkileşimleri doğrudan değil, dolaylı yollarla gerçekleşir. Bu düşünce, Harman'ın felsefesinin temel taşlarından biridir ve nesnelerin birbirleriyle ve dünya ile olan ilişkilerini anlamamıza yeni bir perspektif sunar. NYO' nun düşüncesinde dolaylı ilişkilerin temelini oluşturan önemli iki eksen vardır. Bu yaklaşımlardan biri,

Husserl'den esinlenerek oluşturulan nesne-nitelik ayrımıdır; diğeri ise Heidegger'in vurguladığı nesnelerin "geri çekilme" kavramıdır.

İlk eksenini oluşturan, nesneler ile kendi nitelikleri arasında bir yarıklık veya şeylerde bir çatlak, NYO'nun temel ilkelerinden biridir (Harman, 2019, s. 53). NYO'ya göre dünyadaki tüm hareketin ve durgunluğun kaynağı nesne ve nitelikler arasındaki etkileşimle açıklanabilir. Ampirist düşünürlerin nesnelerin niteliklerin toplamına eşit olduğu "nitelikler demeti" görüşünün aksine NYO'da nesneler ve nitelikler arasındaki bağlantı sıkı olmayan bir biçimde ele alınır. Husserl'le başlayan ve devam eden fenomenolojik gelenekte olduğu gibi nesne ve onun değişen nitelikleri arasında yarıklar olduğu kabulünü benimser. Bir nesneye ait nitelikler bize o nesne hakkında bazı bilgiler sağlasa da onun ontolojik doğasını tanımlama konusunda eksik kalır.

Husserl, yönelimsel nesnelerin iki farklı tür nitelik taşıdığını belirtmiştir. Bir yandan hızla değişen, geçici nitelikler bulunurken, diğer yandan nesnenin varlığını sürdürmesi ve bizim onu aynı şey olarak kabul etmeye devam etmemiz için gerekli olan özsel nitelikler mevcuttur. Husserl'e göre fenomenolojinin temel amacı, algılarımız ve düşüncelerimizin çeşitliliği içinde, nesnenin hangi özelliklerinin geçici olmadığını, yani özsel niteliklerini ayırt etmektir. Husserl'in anlayışında, akıl nesnenin özsel niteliklerini algılamak, duyular daha çok geçici olanları tespit eder (Harman, 2022a, s.47). Husserl'in anlayışındaki değişmeyen özsel nitelikler Harman'ın bakışında gerçek nitelik (G.Ni), değişen ilineksel nitelikler ise duyusal nitelik (D.Ni) olarak kullanılmaktadır. Husserl duyusal nesne ile duyusal nitelikleri birbirinden ayırır. Duyusal nesne değişmezken, duyusal nitelikler sürekli değişir.

Harman, Husserl'in mevcut olan görünüşler alanını ifade etmek için kullandığı "yönelimsel" terimini, "duyusal" olarak değiştirir. Ancak duyusallık Husserl'dekinin aksine duyular yerine akıl aracılığıyla şeylere erişilen durumları da içerir. Harman da duyusal nesneler (sensual object) ise bilinç faaliyetlerimizle ilintili olarak var olurlar (Harman, 2020, s.138). Nesnelerin hiçbir içselliğinin olmadığı, sadece deneyimlerimize ilişkilendirilerek var oldukları bir dünyadan bahsederken duyusal nesnelerden (D.Ne) bahseder ve yalnızca bazı gerçek nesnelerle (G.Ne) ilişkili olarak var olurlar (Harman, 2011c, s.49). Duyusal nesneler (D.Ne) bilinç faaliyetlerimizle ilintili olarak var olur. Duyusal nitelikler (D.Ni) bir nesnenin farklı zamanda ve mekânda ona ait olan deneyimlediğimiz değişken nitelikleridir.

Şekil 3.1 : Husserl'in düşüncesinden hareketle kurulan D.Ne-D.Ni ve D.Ne-G.Ni gerilimi.

Husserl fenomenolojisinin merkezinde yer alan Şekil 3.1'de görüldüğü gibi duyusal nesneler ile duyusal nitelikleri arasında olan gerilimi Harman zaman olarak adlandırır (Harman, 2020 s.140). D.Ne-D.Ni geriliminde kalıcı nesnelerin oluşturduğu arka plan daha yavaş değişirken, sürekli titreşen hızlı değişimin deneyimidir. Gündelik anlamda zamandan bahsedildiğinde, dikkat çekici bir istikrar ve değişim etkileşiminden bahsedilir. Zamanla, duyu nesneleri hareketsiz ve sabit görünmeyip, değişen özelliklerle kaplanmış olarak görüntülenir (Harman, 2013, s.207). Duyusal Nesne ve Gerçek Nitelik arasındaki gerilim Husserl'in duyusal nesnelerin yalnızca değişen nitelikleri değil, vazgeçilmez gerçek niteliklere de sahip olduğunu anlayışına dayanır (Harman, 2013, s.207). Bu gerilim adına her şeyin kusursuz formunu ifade etmek için kullanılan Antik Yunanca terimi ödünç alarak biçim (eidos) denir (Harman, 2020).

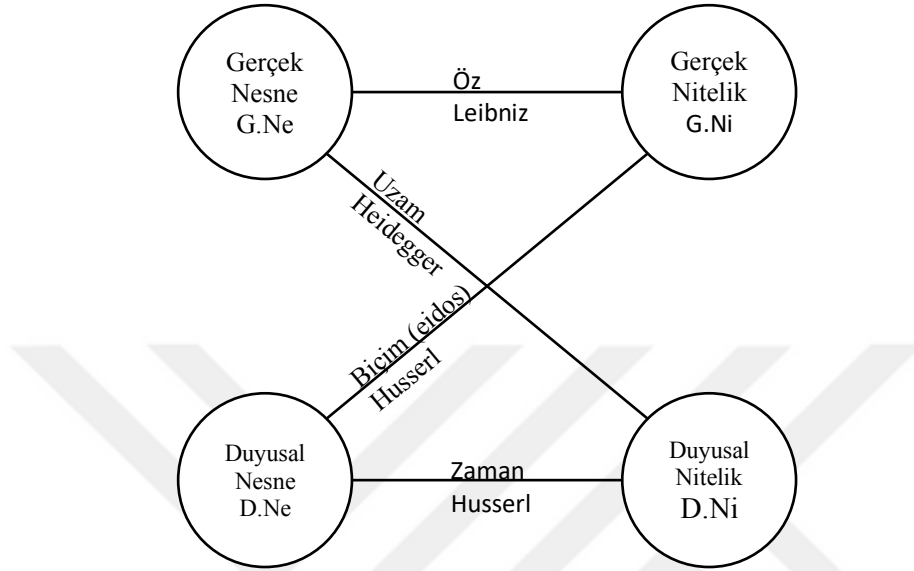
Dolaylı ilişkilerin bir diğer boyutu, nesnelerin "geri çekilmesi" olarak adlandırılan olgudur. Bu kavram, nesnelerin doğrudan algılanabilir veya kavranabilir olmaktan kaçınan ve kendilerini tamamen açığa vurmayan özelliklerini ifade eder. Heidegger'den ödünç alınan bir terimle ifade edilirse, tüm nesneler karşılıklı olarak birbirlerinden "geri çekilmiş (withdrawal)" bir durumda bulunur. Bu geri çekilme, nesnelerin erişilemeyen boyutlarını ve bağımsız varlıklarını koruduklarına işaret eder (Harman, 2020, s32). Kant sonrasında birçok filozof, dünyanın insan algısının ötesinde bir bolluğa, fazlalığa ya da farklılığa sahip olduğunu kabul etmiştir; ancak Harman'ın

özgün katkısı, kendinde şeyin insanların katılımı olmaksızın da ilişkiler içinde var olabileceği fikrini ileri sürmüş olmasıdır. NYO, kendinde şeylerin sadece insanların dünya hakkındaki algılarıyla sınırlı olmadığını; aynı zamanda insan-dışı nesnelerin birbirleriyle kurduğu nedensel ilişkilerde de mevcut olduğunu vurgulayan önemli bir perspektif sunar (Harman,2022a, s.35).

Heidegger, Husserl'in öğrencisi olmasına rağmen, şeylerle bilinçli bir şekilde meşgul olma halinden ziyade, daha yaygın olarak deneyimlenen kanıksama durumuna ve bu şeylerin ancak bir sorun ortaya çıkardığında fark edilmesine odaklanır. Örneğin, evdeki zemin, soluduğumuz hava ya da bedenimizdeki organların işlevselliği genellikle farkında olunmadan deneyimlenen unsurlar arasında yer alır. Bu nesneler, bilinç başka şeylerle meşgulken kendi işlevlerini yerine getirmeye devam eder. Heidegger'in *Varlık ve Zaman* eserinde ele aldığı araç analizi bu bağlamda düşünceye yeni bir derinlik kazandırır. Heidegger'e göre, dünya, "araçlar" (yalnızca gündelik anlamda araçları değil, farkında olmadan işleyen her türlü unsuru ifade eder) ve "bozulan araçlar" (herhangi bir nedenle görünür hale gelen unsurlar) arasında sürekli bir yer değiştirme süreciyle şekillenir. Heidegger'in çekiç örneğinde olduğu gibi, her nesnenin, görünürde algıladığımız ya da onun hakkında söylediğimiz şeylerin ötesinde, derin bir gerçekliğe sahip olduğu ve kullanılsa bile kendi varlığını sürdürmek zorunda olduğu vurgulanır. Bu, derinlerde sessizce işleyen bir "Gerçek Nesne"dir (Harman, 2020, s.136). Şekil 3.2'de de görüldüğü üzere Husserl'in düşüncesinden hareketle kurulan duyusal nesne ve duyusal nitelikleri arasındaki ilişkiye şimdi bir de Heidegger'in araç analizi düşüncesinden hareketle kendini gizleyen doğrudan erişimimiz olmayan gerçek nesne (G.Ne) dahil olmuştur.

Gerçek Nesne (GNe), ne insanların teorileri, algıları veya eylemleri ne de doğrudan ilişkiler üzerinden kavranabilir. Gerçek nesneler başka şeyler üzerinde etki gösterip göstermelerinden bağımsız var olan mutlak bir özerkliğe sahiptir. Gerçek nesneler doğaları gereği her zaman diğer her şeyden geri çekilirler. Gerçekliğe sadece dolaylı olarak erişilir. Harman, nesnelerin özlerinin hem insan algısı hem de diğer nesnelerle olan etkileşimler aracılığıyla tam anlamıyla erişilemez olduğunu savunur. Bu teori, nesnelerin kendi iç gerçekliklerine sahip olduğunu ve bu gerçekliklerin her türlü dışsal tanımlamadan bağımsız olarak var olduğunu öne sürer (Harman, 2002, s.169). NYO gerçek nesnenin ve gerçek niteliklerin doğrudan erişilebileceği fikrine karşı çıkar, gerçeğe yalnızca dolaylı yollarla ulaşılabilirliğini savunur. Gerçek nesneler (GNe)

insan zihninin onları algılamasına ya da düşünmesine bakmaksızın var olurlar (Harman, 2020, s.138). Duyusal nesne ve duyusal nitelikler insan ya da başka bir varlık fark etmeksizin gerçek nesneyle birlikte var olurken, gerçek nesne ve gerçek nitelikler bağımsız bir biçimde var olurlar (Harman, 2020, s.82).

Şekil 3.2 : Harman'ın dörtlül diyagramı.

Felsefe tarihinde, şeylerin gerçekliğinin bilinemezliği Kant'ta “kendinde-şey”, Heidegger'de “varlık” ve Lacan'da “gerçek” kavramlarıyla ifade edilmiştir (Harman, 2020, s.32). Ancak Nesne Yönelimli Ontoloji (NYO), bu bilinemezlik meselesine aynı şekilde yaklaşmaz. NYO'da, kendinde-şey ile bilinebilir, algılanabilir ve deneyimlenebilir olan arasında sürekli bir etkileşim ve geçiş süreci bulunduğu savunulur. Bu bağlamda, nesneler arasındaki ilişkilerin insan zihninden bağımsız olarak var olduğu fikri öne çıkar ve bu özellik NYO'yu düşünce tarihinde diğer yaklaşımlardan ayıran temel unsurlardan biri olarak öne çıkarır. NYO'nun, nesnelerin birbirleriyle kurduğu ilişkilerde dahi bazı yönlerinin karanlıkta kaldığına dair ısrarı, her şeyin yalnızca ilişkiler üzerinden tanımlandığı ve dünyanın bu ilişkilerin toplamından ibaret olduğu yönündeki bütüncül yaklaşıma bir eleştiri sunar. Bu yaklaşım, her şeyin diğer her şeyi etkilediği görüşüne dayalı çağdaş bütüncül paradigmalara karşı koyabilme yeteneğini kazandırır (Harman, 2020, s.32)

3.3 NYO'da Estetik Karşılaşma

Harman nesnelere ilişkin bilginizi onların kavranamaz gerçekliklerinden ayırmakla başlar. Nesne yönelimli felsefi bakışı benimseyen filozoflardan biri olan Levi R. Bryant da Harman'ın bu görüşünü paylaşır. Bryant'a (2011, s.18) göre nesnelerin varlığı, nesneler hakkındaki bilginizden farklı bir konudur. Bu nedenle nesneye yaklaşmak için bilgiden başka bilişsel yöntemlere ihtiyaç vardır (Harman & Weir, 2021, s.71). NYO'da nesneleri bir şekilde odağa getirilen, buna rağmen onların altını ve üstünü kazma yönüne indirgemeyen, bilgi içermeyen biliş biçimlerinin eş zamanlı varlığı kabul edilir. Bu noktada Harman bilişsel bir etkinlik olarak nesneler ve nitelikler arasında yaşanan estetik karşılaşmayı² öne sürer.

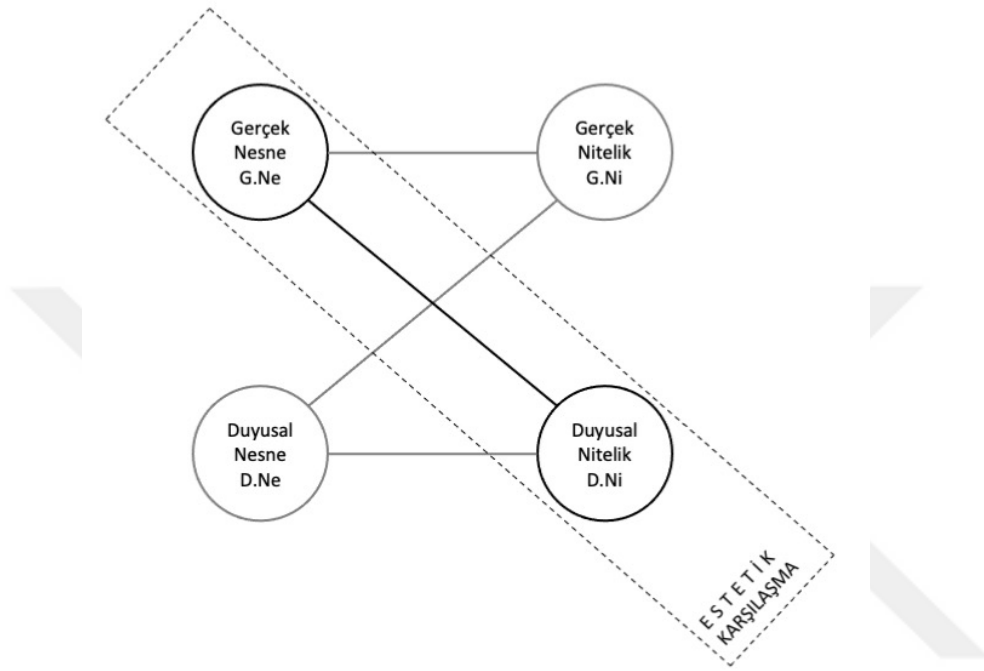
Harman, nesneler ve nitelikler arasındaki ilişkiyi izole edilmiş birimler olarak değil, aralarında oluşan gerilimler üzerinden inceler. NYO'da gerçek ve duysal olarak sınıflandırılan iki tür nesne ve nitelik, olası tüm kombinasyonlarıyla ele alındığında dört farklı gerilim türü olarak ele alınır: Gerçek Nesne ile Gerçek Nitelik (GNe - GNi), Gerçek Nesne ile Duyusal Nitelik (GNe- DNi), Duyusal Nesne ile Duyusal Nitelik (DNe-DNi), ve Duyusal Nesne ile Gerçek Nitelik (DNe-GNi). Bu dört katmanlı yapı, NYO'nun geniş bir yelpazedeki araştırma alanlarında uyguladığı metodolojinin temelini oluşturur (Harman, 2020, s.213). Şekil 3.3'te Harman'ın nesneler ve nitelikler arasında kurulan dörtlü diyagramı ve estetik karşılaşma eksenini görülmektedir. Bu bakış açısıyla estetik karşılaşma GNe-DNi arasında yaşanan gerilimde ortaya çıkar (Harman, 2020, s.82).

Harman estetik³ ile kavramın Yunancadaki kökeninin anlamından farklı, nesneler ile bizzat nitelikleri arasındaki ilişkilerin araştırılmasından ortaya çıkan bilişsel bir deneyimi kasteder (Harman, 2022a, s.17). Harman estetiği kelimenin tam anlamıyla

² Felsefede estetik deneyim, bir sanat eseri veya doğal bir objeyle karşılaştığında bireyin yaşadığı duysal ve bilişsel süreçlerin bütünü olarak açıklanır. Graham Harman'ın özgün tanımlamasında estetik deneyim: nesnelerarası ilişkilerin merkezde olduğu bir yaklaşımı temel alır. Harman'ın estetik teorisini benimseyen bu çalışmada nesne olarak mimarlık ve kent karşılaşmalarını vurgulamak adına "estetik karşılaşma" olarak kullanılmıştır.

³ Estetik terimi, Alexander Gottlieb Baumgarten'in 18. yüzyıldaki çalışmalarıyla ortaya çıkmış ve Immanuel Kant tarafından genişletilmiştir. Bu terim, yalnızca filozoflar tarafından değil sanatçılar, küratörler, müzisyenler ve eleştirmenler tarafından da iki bin yıllık süre zarfında çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Estetik, söylemsel bağlamına bağlı olarak oldukça değişken anlamlarda kullanılmıştır. Bu terim ve onunla ilişkilendirilen söylem, bugün sanat tarihi, sanat eleştirisi, felsefe ve mimarlık teorisi gibi akademik alanlarda farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Bu çeşitlilik nedeniyle, terim görsel güzellikle ilgili tüm endişeler için popüler kültürde olan genel kullanımından çok uzaktır.

"ilk felsefe" olarak ele alan ontolojik bir çerçeve sunar. Estetik, sadece sanatla sınırlı olmayıp, bireylerin ve toplumun duysal deneyimleri ile fiziksel ve sosyal yaşam arasındaki ilişkileri kapsayan daha geniş bir boyuta ulaşır. Bu gelişmeyle birlikte estetik, politik ve sosyal alanlarda da insan etkinliklerinin temel bir unsuru olarak önem kazanır ve bu bağlamda daha geniş bir sorumluluk alır (Gage, 2019, s.5).

Şekil 3.3 : Harman'ın nesneler ve nitelikler arasında kurulan dörtlü diyagramı ve estetik karşılaşma eksenini (Harman, 2020, s.82)

GNe-DNi ekseninde ortaya çıkan estetik karşılaşma gündelik deneyimin seyrinde ortaya çıkmaz. Çünkü gündelik deneyimin nesneleri bir andan diğerine değişen bir dizi nitelik taşıyan duysal nesnelerdir ve çoğu durumda, duysal nesnelerde özel bir gizem yoktur. Ancak “özel bir çekicilik ya da cazibeyle” işaretlenen belirli deneyimlerde ya da duysal nesnelerin estetik sunumunda farklı bir şey olur. Harman sanatın içgüdüsel olarak duysal nesneler ile duysal nitelikler (DNe-DNi) arasındaki olağan ilişkiyi, duysal niteliklerle gerilim halindeki gerçek bir nesnenin cazibesine (GNe-DNi) dönüştürebilen bir yol olarak görür (Harman, 2022a, s.30). Sanat gerçek nesneler (GNe) dediğimiz şeylerle onların duysal nitelikleri (DNi) arasında bir yarığı etkinleştiriyor olarak tasavvur edilir. Ancak Harman metaforun, nesnelerin birbirleriyle dolaylı ilişkisini konuşmanın en iyi yollarından biri olduğunu öne sürer. Bu konuda İspanyol filozof José Ortega y Gasset'nin bir şiir kitabının önsözüne metafor üzerine yazdığı makaleden büyük ölçüde yararlanır (Harman, 2020, s.76).

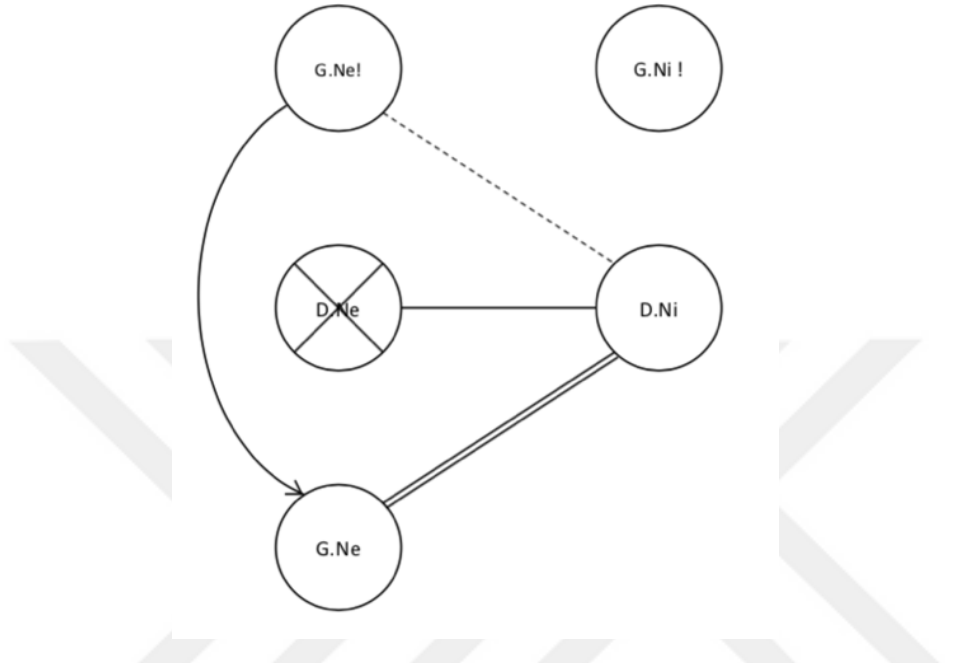
Harman Ortega'nın (1975) makalesinde yer alan "servi ölü bir alevin hayaleti gibidir" metaforunu ele alır. Harman'a (2020, s.77) göre metaforunda gerçekleşen hem servi hem alevin alışagelmış "sabit imgelerinin" parçalanması ve bir araya geldiklerinde "yeni bir biçim ve yapı" oluşturmaya hazır olmalarıdır. Sonuç olarak, doğrusal olmayan bir anlatımla metafor onu oluşturan sözcüklerin anlamlarının ötesine genişledikçe, benzetilen nesnelerin dış nitelikleri ve açık kimlikleri çözülür. Bu durum iki nesne arasında basit bir benzerlikten çok daha derin bir ilişki kurulmasına olanak tanır. Metafor, bir nesneyi başka bir nesneyle ilişkilendirmenin önünü açarak nesnelerarası⁴ bir ilişki biçimi tanımlar. Ayrıca metaforun başarılı bir şekilde işlemesiyle "servi ve alevi bir şekilde kaynaştıran yeni bir varlığı deneyimleyebilir" hale gelmiş oluruz (Harman, 2020, s.77). Bu yeni varlık, (servi-nesneyi canlandırmaya çalışan) okur ve alev niteliklerinin kaynaşmasıyla oluşan yeni bir gerçek nesnedir. Serviyi alevle bir araya getiren metafor, önceden var olan nesneler hakkındaki bilgiyle değil, yeni bir nesnenin üretimiyle ilgilidir.

Harman, estetik karşılaşmanın gerçekleştiği anlarda, Şekil 3.4 'te görüldüğü üzere, Gerçek Nesne'nin (G.Ne) yerini başka bir G.Ne olan metaforun deneyimleyene nasıl devrettiğini, Homeros'un "şarap karası deniz" metaforu üzerinden açıklar. İlk etapta, duysal niteliklere sahip duysal bir nesne ile ilgili sıradan bir durum mevcuttur. Duysal nesneye beklenmedik yeni duysal nitelikler (şarap karası rengi gibi) atfedildiğinde umulmadık nitelikleri taşıyamayan duysal nesne "deniz" sahneden geri çekilir. Görevi yerine getirmek için gizemli bir gerçek nesneye ihtiyaç vardır. Gerçek bir nesne olarak deniz sahneden geri çekildiği için metaforun duysal nitelikleri bu durumda geri çekilmeyen tek G.Ne tarafından desteklenir: metaforun deneyimleyeni (Harman, 2020, s.85). Bu durumda metaforunda, geri çekilen denizin yerine geçen ve denizin şarap karası gibi niteliklerini benimseyen okuyucu, bir metot oyuncusu gibi hareket eder (Harman, 2020, s.84).

Metafordaki birincil koşul izleyicinin/okuyucunun estetik aktiviteye temel bir parça olarak dahil olmasıdır. Harman'ın (2022a, s.33) belirttiği gibi, "estetiğin temel birimi

⁴ Nesnelerarasılık, NYO düşüncesinin altında düşüncelerini geliştiren Timothy Morton'un hipernesnelere atfettiği özelliklerden biri olarak, iletişim kuran özneler arasındaki öznelerarasılık terimini ters çevirerek nesnelerarasındaki iletişimi görünür kılmak için kullanılan kavrama referansla kullanılmaktadır. Morton'un nesnelerarasılığını anlamak adına bambu ormanı ve rüzgâr örneğine bakılabilir: "Bambu ormanı, rüzgarı bambumsu bir şeye dönüştüren devasa bir rüzgâr çanıdır. Bambu ormanı, rüzgârı acımasızca bambuya bürür; onun basıncını harekete ve sese dönüştürür. Bu bir bambu rüzgârı uçurumdur." (Morton, 2020, s.81)

ne sanat (ya da mimari) nesnesi ne de ona bakan kişidir; daha ziyade ikisinin tek bir yeni nesne olarak birleşimidir”. Dolayısıyla seyirci “eksik nesnenin aktif bir icracısıdır”. Estetik birim içindeki bu katılım biçimi teatral bir modelin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Şekil 3.4 : G.Ne-D.Ni karşılaşması, estetik karşılaşma gerçekleşirken G.Ne’nin yerini diğer bir G.Ne ben olana bırakması (Harman, 2020, s.85).

Duyusal nitelikler her zamanki duyusal nesnesine ait olmadığında ve bunun yerine tüm erişiminden geri çekilen gerçek bir nesneye aktarıldığında estetik karşılaşma gerçekleşir. Ortadan kaybolmuş gerçek nesnenin yerini duyusal nitelikleri destekleyen yeni gerçek nesne olarak estetik seyirci alır (Harman, 2020, s.213).

3.4 Nesneye Geri Dönüş: Nesne Olarak Mimarlık ve Kent

Harman’ın NYO kapsamında geliştirdiği nesneler arasında kurulan ilişkiyi tanımlamak için kullandığı dörtlü gerilim ve nesneleri ele alma biçimleri tez kapsamında mimarlık ve kent arasındaki ilişkiye uyarlanmıştır. Tezin sorunsalını oluşturan mimarlık ve kentin kurucu parametrelerine ve/ya etkilerine denk düşmeyecek şekilde bir kapsamda ele alınmıştır. Mimarlık ve kent arasında kurulan ilişkiselliği bu şekilde değerlendirebilmek için ise NYO’nun nesnelere verdiği otonom anlayışla birlikte hareket edilmiştir. Çalışmada mimarlık nesnesinin, bir nesne olarak kent ile karşılaşmasıyla birlikte kurulan nesnelerarası ilişkinin nasıl gerçekleştiğinin

özmlenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda hem mimarlık hem de kent nesneleştirilerek aralarındaki ilişkiye karşı yeni bir bakış geliştirilmesi amaçlanmıştır. Nesneleştirme Harman'dan da hareketle bilinen ve ilk akla gelen anlamından uzak anlamıyla kullanılmaktadır.

Bu çalışmada nesneye dönüş hem mimarlığın kendi varlığını anlama girişimi hem de bu bağlamda kentle ilişkisinin yeniden tanımlanması için gerekli olduğu düşünülmektedir. Mimari nesneye dönüş tarihin şeridini geri sarmaya yönelik bir çağrı olmayıp dolayısıyla ne modern öncesi zamanların ideal kompozisyon dengeleri, oran ve ölçek ilişkileriyle tanımlı nesnesine ne de modernin idealize edilmiş nesnesine ulaşma çabası değildir. Peki öyleyse nesneye geri dönüş nasıl mümkün olabilir? Modern hareketin idealize edilmiş nesnesinden uzak bir anlayışla mimari nesne akışlardan, ağlardan, sürdürülebilirlikten ve politik doğruluktan nasıl özgürleştirilebilir? Dolayısıyla çalışmanın amacı mimarlık ve kent ilişkisi üzerine kurulu yeni bir nesne tartışması başlatmaktır.

Harman'ın estetik teorisi üzerine kurulu metodolojisini takip edebilmek için öncelikle mimarlık ve kenti özerk birer nesne olarak nasıl ele alabiliriz sorusunun gerekliliği belirir. Mimarlık ve kentin nesne olma durumu kentin mimarlık söylem ve pratiğine dahil olmaya başladığı erken yirminci yüzyıldan itibaren başlatılabilir. Modern mimarlığın değişime ve dönüşüme açık olmayan kusursuz, tamamlanmış nesnesinden içinde bulunduğumuz çağda her türlü dışsal kuvvet tarafından dönüşmeye-biçimlenmeye meyilli bir nesne tanımına geçiş yaşanmıştır. Mimarlık disiplinin kenti ele alış biçimi ve kendini konumlandığı pozisyonları Harman'dan hareketle nesnenin altını/üstünü kazma girişimleri olarak okunmuştur.

3.4.1 NYO perspektifinden altı kazılan kent

Alberti, şehri büyük bir ev ve evi küçük bir şehir olarak (Colquhoun,1985) tanımladığında mimarlık ve kent arasındaki ilişkiyi parça bütün ilişkisi olarak ele alır. Evdeki her odanın minyatür bir bina olarak görülmesi gerektiğinden, evin tamamı çeşitli parçaların toplamı olarak değerlendirilmiştir. Kenti ise bir ev olarak tanımlarken, kentin aslında tek bir nesne olduğunu ima etmiştir. Harman'ın nesnenin bilgisini üretmek için onları kendini oluşturan temel parçalara ayırmayı ya da etkilerine ve/ya ilişkilerine denk görmeyi tanımlama biçimine dönersek eğer Alberti'nin kenti bir ev, evi bir kent olarak birbirlerine eşitlediğinde hem kenti hem de

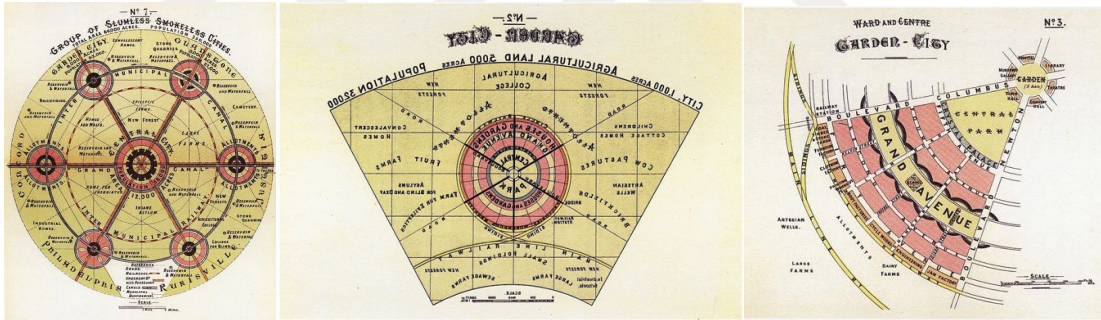
yapıyı indirgendiği çıkarımı yapılabilir. Kent kendini oluşturan en küçük parça olan konuta eşitlendiğinde altı kazılırken ev ve evin içindeki odaların kente eşitlemesi üstünün kazılmasına karşılık gelir.

Mimarlık tarafından kente yönelik altını kazma girişimlerden bir diğeri modern mimarlık anlayışının kenti ele alış biçiminde ortaya çıkar. Erken yirminci yüzyılda mimarlık ve kent arasında kurulan ilişkiyi çözümleyebilmek için öncelikle modern mimarlık düşüncesini ve bu düşüncenin mevcut kentsel durumdaki yansımalarına bakarak ilerlenmiştir. Modern mimarlık düşüncesi 19. yüzyılın tarihsel mimari biçimleri canlandırma çabalarına karşı bir tepki olarak şekillenirken kendi nesnesini ve bilgisini tekil, kusursuz, rasyonel ve akılcı bir biçimde kurmayı amaçlar. Mimarlık disiplininde meydana gelen dönüşümlerle eş zamanlı olarak, kentleşme alanında da sanayileşmenin yol açtığı hızlı kentleşme süreci ve bunun sonucunda oluşan sağlıklı konut çevreleri, mevcut kentsel düzenin bu biçimiyle sürdürülebilir olmadığına dair yaygın bir kanıyı ortaya çıkarmıştır. Kentin çözüm getirilmesi gereken sorunlu hali mimarlığın kendi nesnesi üzerindeki belirlenimi kent üzerine genişletebilmesi için bir gerekçe haline gelmiştir. Mimarlık için kent, düzen getirilmesi gereken kendi nesnesini tasarlarken takındığı tavrın aynı şekilde tasarlanacak büyük bir nesne olarak ele alınmasıdır. Bu görüş doğrultusunda geliştirilen modern mimarlığın kentsel alana izdüşümü tek elden ve bütüncül olarak tasarlanan ideal kent şemaları nesne olarak kentin altını kazar.

Ulaşılmaya çalışılan ideal kent mevcut kentsel durumun yok sayıldığı, katı, sabit ve homejenleştirici geometrik düzenin hâkim olduğu ve kentsel alanın tümünü kapsayan rasyonel ve işlevsellik anlayışı içinde etkinliği ön plana alan yerler olarak karşımıza çıkar. Howard'ın Bahçe Kent modeli, Le Corbusier'nin, Ville Contemporaine (1922), Plan Voisin (1925), La Ville Radieuse -Radiant City (1935) projeleri, Frank Lloyd Wright'ın Broadacre City projesine ait planlar karşılaştırıldığında büyük ölçüde farklılaştığı noktalar yanında ortaklıkları da bulunmaktadır. Farklılaştıkları yer toplumsal kurma biçimindeki yaklaşımlarıdır. Howard'ın Bahçe Şehir modelinde iş birliği kavramı aracılığıyla, Wright'ın kent modelinde bireysellik ilkesi aracılığıyla ve Le Corbusier de ise iş birliği ve bireyselliğin aynı anda ifade bulmasıyla toplum önerisinde bulunmuşlardır (Fishman, 2016, s.160). İdeal kent şemalarının ortak zeminde buluşturan iki durum vardır. Biri kenti anlamak ve hakimiyet kurmak adına kenti oluşturduğu düşünülen parçaları tek tek ele alarak oluşturmak ki Harman'dan

hareketle bu kentin altını kazma durumudur. Diğer ideal kenti fiziksel olarak var ederken mimarlığın toplumsal olana düzen getirebilme gücüne dair inançtır ki bu da yine Harman'dan hareketle mimarlık nesnesinin üstünü kazma girişimidir. Öncelikle kentin nesne olarak altını kazma girişimleri ele alınacak olmakla birlikte devamında yeni ideal kent düşüncesiyle birlikte toplumsal olanı düzenleme girişiminin mimarlığın nasıl üstünü kazdığına yer verilecektir.

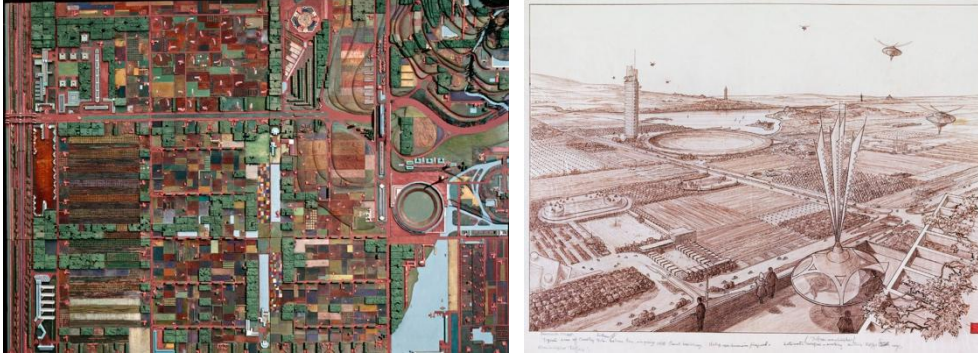
Howard'ın Bahçe Kent'i otuz bin kişi ile sınırlandırılan, birbirlerinden kesintisiz yeşil kuşak ayrılan, konut, endüstri, ticari ve kamusal alanlarının bölgelendirilmesi ile elde edilen bir kent modelidir. Şekil 3.5'te Ebenezer Howard'ın Bahçe Kent modeline ait diyagramlar görülmektedir. Kırsal alanda aynı ilkelerle inşa edilecek pek çok bahçe kent ile yeni kent inşa edilmek istenmiştir. Her şeyin kontrol altına alındığı, işlevleri arası ilişkilerin belirgin olduğu beklenmedik ve öngörülmedik bir gelişmenin yaşanma ihtimali olmadığı bir kent anlayışı söz konusudur. Modern Mimarlık açısından kent, kendisini oluşturduğu düşünülen konut, sanayi, ticari ve sosyal alan gibi bir takım işlevsel parçaların bir araya gelmesinden ibaret büyük bir nesne olarak değerlendirilir.

Şekil 3.5 : Ebenezer Howard'ın Bahçe Kent modeline ait çizimler (Url-1).

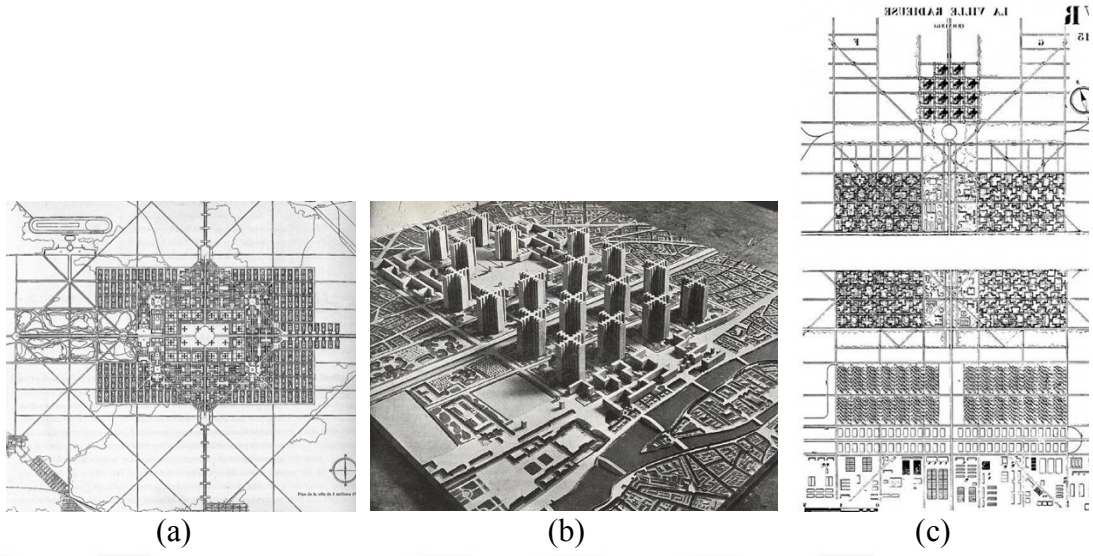
Wright'ın Broadacre Kenti, Howard'ın Bahçe kent modelinde de görülen kent merkezlerinden uzak birçok alt merkez üzerine kurulu yapısının bir adım öteye götürmesi olarak okunabilir. Kent merkezlerinin olması gerekenden çok yoğun olduğunu düşüncesine çözüm olarak Wright, Broadacre'da toplumun merkezinin kırsal alanları kaplayan binlerce çiftlik evine yayılmasını önermiştir. Şekil 3.6'da Frank Lyod Wrgiht'ın Broadacre Kent'ine ait görseller görülmektedir. Herkesin dört dönümden küçük olmamak şartıyla kullanabilecek kadar araziye hakkı olacak ve çoğu kişi yarı zamanlı olarak çiftliklerinde çalışıp geri kalan zamanda da küçük fabrikalarda ofislerde veya çiftlikler arasında yer alan dükkanlarda çalışacaktır (Fishman, 2016). Wright, yeni kent düşüncesinde kenti oluşturduğunu düşünülen işlevlere ayırarak ve

onlar arasındaki fiziki ilişkiyi belirlerken toplumsal düzenin nasıl olması gerektiği yönünde de belirleyici bir tavır sergilemiştir.

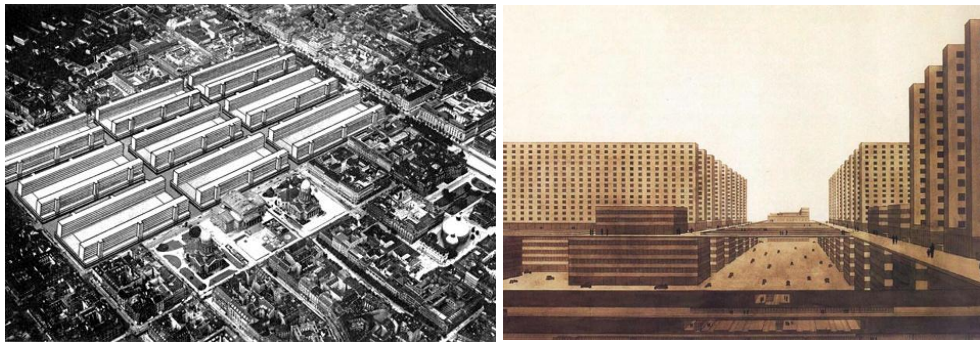
Şekil 3.6 : Frank Lyod Wrgiht'ın Broadacre Kent'ine ait görseller (Url-2).

Wright'ın kentlerin olması gerekenden çok yoğun olduğu düşüncesine kıyasla Corbusier'e göre ise kentler yeterince yoğun değildir. Corbusier Paris'in ve diğer büyük şehirlerin merkezinde mevcut kentin yok sayılmasıyla geniş alanlar açılmasını önerdiğinde eski binalar yerine parkların bahçelerin ve otoyolların arasında geometrik olarak düzenlenmiş cam ve çelikten gökdelenlerin yükselmesini gerektiğini düşünür Şekil 3.7'de Le Corbusier'nin kentin büyük bir parçasını yok sayarak yerine öneri olarak geliştirdiği kent planlarına dair görseller görülmektedir. Corbusier'in çağdaş şehir anlayışı işlevine göre sınıflandırılmış bir şehir demektir. Sanayi, konut alanları ve ofislerin her biri ayrı kısımlarda yer alır. İyi çalışan bir fabrikada olduğu gibi, farklı işlevler önce analitik olarak ayrılır sonra farklı alanlara atanır ve en sonunda mümkün olan en verimli şekilde bir araya getirilir. Ulaşım sistemi şehrin hayatını sürdürmesini sağlar (Le Corbusier, 2009). Corbusier kenti bir bedene ve kenti oluşturan parçaları bedenin organlarına benzetir. Paris için hazırladığı 1925 tarihli Plan Voisin'da otomobil ve gökdelen çağında Paris'in koridor sokaklarını işlevini yerine getiremeyen ölü bir organa benzetir (Fishman, 2016, s.197). Le Corbusier, kentin dolaşım ve ulaşım sistemini, bir vücudun organlarının damar ağı aracılığıyla desteklenmesi benzetmesi yerleşim alanını biyolojik bir hücre olarak temsil ederek kenti temel unsuruna indirgemıştır.

Şekil 3.7 : Le Corbusier'nin kentin büyük bir parçasını yok sayarak yerine öneri olarak geliştirdiği kent planlarına dair görseller. a) Ville Contemporaine (1922) çizimi (Url-3), b) Plan Voisin (1925) maketi (Url-4) ve c) La Ville Radieuse (1935) çizimi (Url-5).

Çok benzer bir diğer yaklaşımı Ludwig Hilberseimer'ın kent ve mimarlık ilişkisini ele alışında görülür. Tafuri (1976) Hilberseimer'ın büyük şehrin mimarisinin esas olarak iki faktöre verilen çözüme bağlı olduğunu öne sürer: temel hücre ve bir bütün olarak kentsel organizma. Tekil oda, konutu oluşturan unsur olarak konutun görünüşünü belirleyecek ve konutlar sırayla bloklar oluşturduğundan, oda, mimarlığın asıl amacı olan kentsel konfigürasyonun bir unsuru haline gelecektir. Tafuri'ye (1976) göre tek bina artık bir 'nesne' değil, tekil hücrelerin temel bir araya gelişinin fiziksel biçim aldığı yerdir. Şekil 3.8'de Ludwig Karl Hilberseimer'ın Hochhausstadt (1924) projesine ait görseller görülmektedir.

Şekil 3. 8 : Ludwig Karl Hilberseimer'ın Hochhausstadt (1924) projesine ait görseller (Url-6)

Modern mimarlık anlayışının kentin altını kazan yaklaşımının diğer bir örneği 1928 yılında kurulan Uluslararası Modern Mimarlık Kongreleri (CIAM) mimarlık ve kent arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğine dair görüşlerde bulunmuştur. Bu görüşlerin en gelişmiş ve belirgin ifadesi 1933 tarihli “Fonksiyonel Şehir” (The Functional City - Charter Of Athens) başlıklı kongrenin 4. toplantısının raporu olarak basılan “Atina Anlaşması”nda yer alır. Le Corbusier’in öncülüğünde şehircilik disiplininde temel işlevlerin belirlenmesine yönelik bir anlayış geliştirilmiş ve bu işlevler "konut", "boş zamanların değerlendirilmesi", "ulaşım olanakları", "çalışma" ve "şehrin tarihsel mirası" olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, kentsel arazi kullanımına yönelik bir desen önerisi, söz konusu işlevlerin birbirinden ayrılmasına dayalı olarak şekillendirilmiştir (Corbusier, 2009). Modern kent planlama anlayışının temel ilkelerini açıkça ortaya koyan Atina Anlaşması, bunu izleyen yaklaşık otuz yıl boyunca modernist mimarlığın ana çizgilerini tanımlayan belge olacaktır (Harvey,2016, s.46).

3.4.2 NYO perspektifinden üstü kazılan mimarlık

Modern mimarlık anlayışı kentlerin radikal bir biçimde yeniden yapılanmasının sadece kentsel sorunları değil aynı zamanda sosyal sorunları da çözebileceğine dair görüşü benimsiyordu (Fishman, 2016, s.108). Modern mimarlığın kent üzerindeki toplumsal ve fiziksel denetiminin aracı ise mekânı kurmadaki teknik bilgisi olarak gerekçelendirilir. Teknik bilgiye ve yapma gücüne sahip “yasa koyucu” (Bauman,1996) özne olarak mimar, kentlerin radikal bir şekilde yeniden inşa ederek yalnızca içinde bulundukları dönemin kentsel sorunlarına değil toplumsal sorunlarına da çözüm getirileceği fikrinden ilham almıştır. Öyle ki Corbusier’in kendini laboratuvarında kuramsal yapı kuran bir bilim adamına benzetmesi ve amacının ise oyunun kurallarını belirlemek için şehirciliğin ana ilkelerini ortaya koymak olduğunu ifade etmesi bunun bir göstergesidir.

CIAM’ın Fonksiyonel Şehir başlıklı toplantısında kentsel sorunlar ele alındıktan sonra, daha iyi koşullarda bir yaşam için planlamaya, kentsel kaynakların düzenlenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Toplantı sonucu üretilen Atina Anlaşması’nda yer alan maddelerde şehirlerin kaderini belirleyenin mimarlık olduğunu, mimarlığın her şeyin anahtarı olduğu görüşü yer alır. Mimarlığın şehrin güzelliği ve rahatlığından sorumlu olduğunu, şehrin yaratılmasının ve iyileştirmesinin

onun yükümlülüğünde olduğu belirterek mimarlığa ve mimarlara etkisinin çok üstünde bir görev biçilmiştir. CIAM ‘ın önemli figürlerinden biri olarak Ernest May için modern mimarlık anlayışı yeni bir metropol kültürü yaratmak için ideal ortamı sağlıyordu. Siedlungen’in morfolojisi ve bir bütün olarak şehir anlamında tümüyle yeni bir rota çizmişti. May ve beraber çalıştığı topluluk toplumsal ve kişisel hayatın bütün yönlerini kapsayacak, sözcüğün en geniş anlamıyla yeni bir kültür yaratmayı kendilerine görev addetmişlerdi (Heynen, 2011, s.77). Şekil 3.9’da yer alan Westhausen, Römerstadt ve Riedhof Siedlungenları bu bağlamda üretilmiş örnekler olarak gösterilebilir.

Şekil 3. 9 : Siedlungen örnekleri (a) Westhausen (Url-7), (b) Römerstadt Siedlungen (Url-8) Görselleri ve (c) Riedhof Siedlungene ait çizim (Url-9).

Harman’dan hareketle üstünü kazma şeylerin üzerimizdeki ya da birbirleri üzerindeki etkilerine indirgeyen, onların bu etkilerin ötesinde herhangi bir fazlalığını yadsıyan teorileridir. Tam bu noktada modern mimarlık kent ile ilişkisinde kendine biçtiği rol olan her şeye muktedir olma hali ile kente olan etkisine indirgenmiştir ki bu durumda mimarlık kendi üzerini kazar pozisyonudadır.

Günümüzde, mimarlık kent ile olan ilişkileri üzerinden değerlendirilen bir bağlamda ele alınmaktadır. Bu durum Harman’ın diğer bir üstünü kazma teorisi olarak işaret ettiği; nesnelerin diğer şeylerle ilişkilerine denk düşünüldüğü durum olarak karşımıza çıkar. Genel eğilim, mimarlığın içe dönük olmaktan kaçınarak daha geniş ilişki ağları oluşturması ve çağdaş dünyanın koşullarına daha fazla dahil olması yönündedir. Gage (2015) tarafından belirtildiği üzere, mimarlık disiplininin temel anlatısında, mimarlık nesnesi kentsel bağlamlar, toplumsal yapılar ve çevresel ekolojiler gibi genişleyen ağlarla etkileşim içinde doğrulanmaktadır. Mimarlık, kurduğu bu ilişkiler üzerinden geçerliliğini ve meşruiyetini sürekli olarak sorgulamakta ve yeniden tanımlamaktadır.

Bu bağlamlarda, mimarlığın kendini nasıl konumlandığı ve bu geniş ilişkisel ağlardaki rolü, disiplinin meşruiyetini ve değerini belirleyen faktörler arasında yer alır.

Bu durumda kendisini çevreleyen kuvvetler altında çözülmeye uğrayan mimarlık bir durum – olay – kaza olarak varlık gösterme eğilimi içindedir. Bu anlayışta kentsel ortam dışsal kuvveti bünyesinde barındıran, mimarlığın olay mahallidir. Ve bu durumda mimarlık ve nesnesi, kenti oluşturan kuvvetler arası ilişkinin bir uzantısı olarak varlık göstermesi gerekliliğiyle şekillenir. Bu anlayışla üretilen nesne ancak alanla hemhal olma durumunda başarılı addedilir.

Alexander'a (2014) göre mimari teoriye olan ilginin azalmasıyla birlikte, tasarım disiplininin odak noktası biyoloji, ekoloji, sinirbilim, bilgisayar bilimi gibi doğa bilimlerinden alınan modellere ve nicel verilere yönelmiştir. Bu değişim sürecinin nedeni erken modern dönemden itibaren mimari pratiğin merkezinde yer alan kavram ve teknikler üzerinde büyük bir dönüşüm yaratan dijital teknolojiler ve küresel kapitalizmin yol açtığı ekonomik ve ekolojik krizlerin artan tehlikeleri olarak görülmektedir. Bu faktörler, mimarlık disiplininde yeni yaklaşımların benimsenmesine ve tasarım süreçlerinin farklı bilgi alanlarından etkilenmesine zemin hazırlamaktadır. Mimarlık alanındaki bu dönüşüm hem teorik çerçeveleri hem de uygulama yöntemlerini yeniden şekillendirmiştir. Tam da bu bağlamda ilişkisel sürekli bir geometri imkânı sunan topolojik geometri Frank Gehry, Zaha Hadid, Greg Lynn gibi mimarlar, UNStudio, FOA gibi mimarlık ofisleri tarafından mimarlık yapma modeli olarak kullanılır. Bu model aracılığıyla mimari biçim veri tabanlı, sözde bilimsel ve istatistiksel birtakım parametreler üzerinden gerekçelendirilir. Tasarım süreçlerinin artık daha fazla bilimsel veri ve doğa bilimleri metodolojileri tarafından şekillendirildiğini göstermektedir.

Alexander, tasarım disiplindeki yaklaşımın bir 'neo-natüralizm' eğilimi olarak değerlendirilebileceğini öne sürmekte ve bu bağlamda, bilgiyi anlamlandırmanın ötesinde bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Neo-natüralist yaklaşımı dünyayı, sürtünmesiz bir uzayda serbestçe yüzen maddi olmayan verilerin oluşturduğu bir bilgi alanı olarak kavramsallaştırır (Alexander, 2014, s.29). Çağdaş mimaride bu perspektif, nesnelerden ziyade alanların ve figürlerden ziyade zeminlerin önceliklendirilmesi şeklinde kendini göstermektedir. Alexander (2014, s.29) bu yaklaşımı somutlaştıran örneklerden biri olarak, ünlü parametrikçi Schumacher'in, neo-natüralizm altında şehirlerin form kazanmasını, "kuş sürüleri veya balık sürüleri" gibi doğal oluşumlarla

ilişkilendirerek açıklamaktadır. Bu metafor, Schumacher'in tasarım anlayışında, bilginin ve verilerin organik ve dinamik bir şekilde mimariye nasıl entegre edilebileceğini ve bu entegrasyonun kentin biçimi ve yapılar üzerinde nasıl dönüştürücü bir etki yaratabileceğini vurgular. Tam da bu noktada Gage (2016) Patrik Schumacher'in "The Autopoiesis of Architecture" (2011) adlı iki ciltlik setinde sunduğu Parametrisizmin, günümüzün gerektirdiği karmaşıklık düzeyinde çağdaş sosyal toplulukları yeterince organize edebilir ve ifade edebilir görüşünü eleştirir.

Bu bağlamda, Gage, NYO'yu mimarlığın parametrik kökenleri veya statüsü gibi ilişkilere dayalı olarak haklı çıkarılmasına karşı bir karşıt etki olarak görmektedir. Bu yaklaşım, daha az öngörülebilir deneyimsel sonuçlar sunan bir mimari potansiyeli ortaya koyar. Böyle bir mimaride niteliklerin öngörülebilir veya takip edilebilir olması zorunlu değildir; aksine, bağımsız varlıklar için daha büyük bir rol öngörülürken, ilişkilere verilen önemi azaltılır. NYO düşüncesi altında, mimarlık indirgeyici ve izole edilmiş temel ilişkiler üzerinden değil, yalnızca var oluşuyla meşrulaştırılabilir. Bunun nasıl mümkün olacağına bu tez çalışması estetik karşılaşmalar üzerinden tartışır.

3.5 Teorik Çerçevenin Değerlendirilmesi

Mimarlık ve kentin özerk varlık alanları dahilinde kurdukları ilişkileri incelemek için öncelikle mimarlık ve kentin nesne olma durumları tartışmak gerekli görülmüştür. Harman'ın nesne teorisini nesnenin nasıl ele alınmaması gerektiği üzerine geliştirdiği yaklaşımı takip edilerek bir inceleme yapılmış olup mimarlık ve kent ilişkisinde şimdiye kadar gerçekleştirilmiş yaklaşımlar tartışılmıştır. Kentin mimarlık düşünce ve yapma biçimlerine dahil olduğu 19. yüzyıldan günümüze kadar olan süreçte birbirlerini ele alırken nasıl indirgedikleri incelenmiştir.

Bu tarihsel süreçte mimarlık ve kent aralarındaki ilişkinin dinamiğine göre birbirleri hakkında bilgi üretmek veya birbirleri üzerindeki etkilerine denk düşecek şekilde indirgenmişlerdir. Mimarlık nesnesi büyük nesne olarak kentle karşılaştığında kentin bilgisini üretmek adına kenti kendisini oluşturan parçalara ayırarak ele almıştır. Howard ve Wright'ın kentin kendisini oluşturduğu düşünülen konut, sanayi, ticari ve sosyal alan gibi bir takım işlevsel parçaların bir araya gelmesiyle oluştuğunu düşünülen kent modelleri, Corbusier'in kenti bir bedene ve kenti oluşturan parçaları bedenin organlarına benzetmesi, Hilberseimer'ın büyük şehrin mimarisinin esas olarak temel hücre ve bir bütün olarak kentsel organizmaya bağlı olduğu görüşü, Atina

Antlaşması'nda yer alan kentin konut,boş zamanların değerlendirilmesi, gidiş-geliş imkanları (ulaşım), iş/çalışma ve şehrin tarihsel mirası olarak tanımlanmış ve bunların ayırımına dayanan kentsel arazi kullanım desenleri gibi kentin, kendini oluşturduğu düşünülen parçalara ayrılması suretiyle bilgisinin nasıl elde edildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Modern mimarlık ve kent ilişkisine dair bir başka yaklaşım, mimarlığın toplumsal süreçleri düzenlemek amacıyla kendi varoluşunu sorgulamasıdır. Teknik bilgi ve uygulama yeteneğine sahip olan "yasa koyucu" (Bauman, 1996) olarak tanımlanan mimar, kentleri radikal bir biçimde yeniden yapılandırarak, yalnızca mevcut dönemin kentsel sorunlarına değil, aynı zamanda geniş çaplı toplumsal sorunlara çözümler sunmayı amaçlar. Bu, mimarların mevcut toplumsal ve kentsel yapıları dönüştürme yeteneğinden güç alarak, daha etkili ve kapsamlı müdahaleler gerçekleştirme kapasitesini ortaya koyabilecekleri inancını destekler. Böylece mimar özne kendini toplumsal iyileştirme ve yeniden yapılanma süreçlerinde de merkezi bir rol üstlenecekleri bir pozisyona konumlandırır. Öyle ki CIAM'ın toplantılarının bir çıktısı olan Atina Anlaşması'nda belirtilen maddelere göre, şehirlerin kaderinin mimarlık tarafından belirlendiği ve mimarlığın temel bir etken olduğu vurgulanmaktadır. Anlaşma, mimarlığı şehrin estetiği ve konforundan sorumlu bir disiplin olarak tanımlar; şehrin tasarımı ve iyileştirilmesi mimarlığın sorumluluk alanına girmektedir. Bu, mimarlığa ve mimarlara, onların profesyonel kapsamının ötesinde geniş bir görev yüklemekte ve şehirlerin şekillendirilmesinde merkezi bir rol oynamalarını gerektirmektedir. Böylece mimarların şehirler üzerindeki dönüştürücü gücü ve sorumluluğuna dair yaklaşım değerlendirildiğinde Harman'ın düşüncesinden de hareketle mimarlığın kendi üzerini kazdığı görülmektedir. Ancak biliyoruz ki, kentin olduğu düşünülen parçaların bir araya gelmesiyle elde edilemeyecek bir karmaşıklık seviyesine sahip olduğunun anlaşılması gibi, mimarlık disiplininin toplumsal yapıları belirleme konusundaki yasa koyucu rolü de uzun sürmemiştir. Kentin kendine özgü bir gerçekliği olduğu anlaşılmış ve bu gerçekliğin ortaya çıkarılması için yorumlayıcı bir bakışa ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Modern anlayışta nesne olarak kentin ne'den oluştuğuna ve mimarlığın ne işe yaradığına dair yüce amacının belirleyerek ulaşılmaya çalışanın aralarındaki ilişkiye dair bir çerçeve sunamadığı görülmüştür.

Günümüzde mimarlık ve kent arasındaki ilişkiye bakıldığında, bu ilişkinin tamamen farklı bir boyuta taşındığı görülmektedir. Mimarlık kendi varlığını kentle kurduğu

ilişkiler üzerinden anlamlandırmakta ve değerlendirmektedir. Bu yaklaşım yine Harman'dan hareketle nesnenin kendini ilişkileri üzerinden tanımladığı bir hal olarak üstünü kazmanın diğer bir biçimi olarak okunmuştur. Mimarlık disiplininin temel anlatısında, mimarlık nesnesi kentsel bağlamlar, toplumsal yapılar ve çevresel ekolojiler gibi genişleyen ağlarla olan etkileşimi yoluyla doğrulanmaktadır. Mimarlık, kurmuş olduğu bu ilişkiler aracılığıyla kendi geçerliliğini ve meşruiyetini sürekli olarak sorgulamakta ve kendini yeniden tanımlamaktadır. Böylece mimarlık özgül özellikleriyle değil ilişkiyel bağları, parametrik kökenleri veya sosyal statüsü ile meşrulaştırılmaya çalışılmakta ve kentsel bağlamla olan ilişkisi bu temeller üzerinden şekillendirilmektedir. Harman'ın yaklaşımından yola çıkarak, mimarlığın indirgeyici ve izole edilmiş temel ilişkilerle değil, kendi varlığı üzerinden gerekçelendirilebileceği ve bu şekilde kentle olan ilişkisini kurabileceği, estetik karşılaşmalar üzerinden ele alınmıştır. Estetik karşılaşmaların bir model olarak nasıl ele alındığı, bu modele ait bileşenlerin ne olduğu ve tezin yönteminin nasıl kurgulandığı 4. Bölümde tartışılmıştır.

4. MODEL VE YÖNTEM

4.1 Estetik Karşılaşma ve Bileşenleri

Bu tez çalışması, mimarlık ve kent ilişkisini incelerken, bu bağlamda mimarlığın sınır aşımını sorgulamaktadır. Mimarlık ve kent ilişkisi, esas olarak kent perspektifinden incelenmiş ve bu çerçevede, kentin katmanlı ve karmaşık ilişki ağları aracılığıyla kurulan yapısı çözümlenmeye çalışılmıştır. Daha önceki bölümlerde açıklandığı gibi, bu perspektif, kentteki mimarlığın disiplin olarak boşluklarının artmasına neden olmuştur. Bu nedenle, mimarlığın kent içindeki disipliner boşluğu ile başa çıkabilmesi ve kendini gerçekleştirebilmesi için, sınırlarının sorgulanmasına yönelik bir süreç başlatılmıştır.

Mimarlığın sınırlarının kent bağlamında sorgulanması, kentteki rolünün daha geniş bir tanımla yeniden değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu sorgulama ile sınır-aşımı, mimarlığın ilişkisel yapısı içerisinde özgün bir alan nasıl tesis edilebileceği sorusuna yönelik bir sorunsallaştırma girişimidir. Bu bakımdan, kent, mimarlığın sınır aşımını gerçekleştirdiği yerlerden biri olarak değerlendirilir. Bu çerçevede, kent ile arasında kurulan ilişkide mimarlığın sınır aşımı durumları incelenmiştir.

Literatürde de belirtildiği üzere, mimarlık ile kent arasındaki ilişkiyi çözümlemeye yönelik çok sayıda teorik yaklaşım geliştirilmiştir. Ancak bu yaklaşımlar, genellikle iki uç arasında konumlanmaktadır: Mimarlık dışı disiplinlerden türetilen teoriler, mimarlığın sınırlarını bulanıklaştırarak disiplinin kendine özgü üretimini zayıflatmakta; mimarlığın kendi iç referanslarıyla kentle ilişki kurmaya çalışan yaklaşımlar ise, bu iki alan arasındaki karşılıklı etkileşim olanaklarını sınırlandırarak, geçirimsiz sınırlar inşa etmektedir. Her iki durumda da mimarlık ile kent arasındaki ilişki, ya dışsal bir belirlenimle aşırı genişletilmekte ya da içsel kapanmayla daraltılmaktadır.

Bu çalışma, söz konusu ikiliğin ötesine geçebilmek ve mimarlık ile kent arasındaki ilişkiyi sınır aşımı kavramı çerçevesinde yeniden düşünmek amacıyla alternatif bir teorik çerçeve önermektedir. Bu bağlamda Graham Harman'ın Nesne Yönelimli

Ontolojisi, mimarlık ve kenti birbirinden özerk, bağımsız varlıklar olarak ele almayı ve bu özerk varlıklar arasında kurulabilecek dolaylı ilişkileri tartışmayı mümkün kılan bir zemin sunmaktadır. Harman'ın ontolojisi, nesnelerin yalnızca dışsal etkileşimlerle değil, kendi içsel nitelikleriyle de anlam taşıdığı varsayımına dayanır. Bu çerçevede, mimarlık ve kent, birer nesne olarak kendi varlık alanlarına sahip özerk yapılar olarak değerlendirilmekte ve aralarındaki ilişki, bu varlıkların karşılaşmaları üzerinden düşünülmektedir.

Bu teorik çerçevenin merkezine, nesnelerarası ilişkide ortaya çıkan bilişsel bir etkinlik olarak tanımlanan “estetik karşılaşma” yerleştirilmiştir. Estetik karşılaşma, mimarlığın sınır aşımını olanaklı kılan bir model olarak ele alınmakta; bu sayede, mimarlık ile kent arasında doğrudan olmayan, nitelikler aracılığıyla kurulan ilişkilerin açığa çıkarılması hedeflenmektedir. Sonuç olarak, bu çalışma, mimarlık ve kenti birbirine indirgemeksizin, karşılıklı etkileşimlerinin koşullarını ve biçimlerini tartışmaya açacak yeni bir ontolojik düşünme biçimi önermektedir.

Tezin teorik çerçevesi doğrultusunda, özerk nesneler arasında gerçekleşen estetik karşılaşmaların, mimarlık ve kent ilişkisi bağlamında hangi düzlemlerde incelenebileceği temel bir sorunsal olarak belirlenmiştir. Bir önceki bölümde ayrıntılı biçimde ele alındığı üzere, estetik karşılaşmalar, nesnelerin doğrudan gözlemlenebilen, somut ve belirgin fiziksel nitelikleri üzerinden değil; aksine, yüzeyin ötesinde gizil biçimde var olan içsel yönlerine ve dolaylı anlam katmanlarına odaklanan bir bilişsel deneyim aracılığıyla ortaya çıkar. Bu bağlamda, mimarlık ve kent arasındaki estetik karşılaşmalar da yalnızca gündelik yaşantının duyuusal verileriyle sınırlı bir biçimde değil, bu deneyimin arkasında yatan bilişsel süreçlerin bir parçası olarak kavramsallaştırılmalıdır.

Söz konusu estetik karşılaşmalar, mimarlık ve kent ilişkisini doğrudan temsil etmeyen, ancak bu ilişkiye dair kavrayışları dolaylı biçimde derinleştiren bir anlatı ya da kurgusal bağlamda da meydana gelebilir. Bu doğrultuda, mimarlık ve kent arasındaki ilişkinin izini sürebilecek karşılaşmalar; edebi bir metinde, bir sinema filminde ya da şiirsel bir anlatıda yer alabilir. Ancak bu tür içeriklerin estetik karşılaşma bağlamında değerlendirilebilmesi için, mimarlık disiplinine içkin kavramsal, biçimsel ya da deneyimsel öğeleri içermesi gereklidir. Bu sayede, yalnızca mimarlık-kent ilişkisini tartışmaya açmakla kalmayıp, aynı zamanda mimarlığın sınırlarını ve bu sınırların aşılma biçimlerini de görünür kılacak bir teorik zemin oluşturulabilir.

Bu çerçevede, mimarlık literatürü içinde yer alan ve kenti doğrudan ya da dolaylı biçimde konu edinen metinler, estetik karşılaşmalar olarak değerlendirilmiştir. Bu metinler, yalnızca temsil ettikleri içerik nedeniyle değil, aynı zamanda mimarlıkla kurdukları bilişsel ve kavramsal ilişkiler nedeniyle estetik karşılaşmanın kendisi olarak ele alınmıştır. Böylelikle estetik karşılaşma, mimarlık ve kent arasındaki ilişkinin sabit bir temsili olmaktan çıkarılıp, dinamik, çok katmanlı ve yorumlamaya açık bir düşünsel faaliyet biçimi olarak konumlandırılmıştır.

Bir estetik karşılaşmayı oluşturan temel bileşenler incelendiğinde, Şekil 3.3'te de gösterildiği üzere, bu yapının üç temel unsura dayandığı görülmektedir: Duyusal Nitelik (D.Ni), Gerçek Nesne (G.Ne) ve estetik seyirci. Bu bağlamda, estetik karşılaşmanın ilk bileşeni olan duyusal nitelikler, metinler özelinde ele alındığında, mimarlık nesnesine ya da kent nesnesine ait, duyusal düzeyde algılanabilir biçimsel ve deneyimsel öğelere karşılık gelmektedir. Duyusal nesneler, bu bağlamda metinsel temsiller aracılığıyla biçimlenen mimarlık ya da kent varlıkları olarak da okunabilir. Ancak burada önemli bir ayrım yapılmalıdır: Duyusal niteliklerin ortaya çıkarılması, nesnenin özüne veya hakikatine ulaşma yönünde bir “altını kazma” ya da derinlemesine açıklama çabası olarak değil, estetik karşılaşmanın kurucu bileşeni olarak değerlendirilmelidir. Duyusal niteliklerin açığa çıkarılması süreci, nesnenin ne olduğuna dair kesin ve tekil bir sonuca ulaşmayı amaçlamaz; aksine, bu nitelikler aracılığıyla kurulan karşılaşmaların, yeni anlam katmanları ve yeni gerçeklik biçimleri üretmesini mümkün kılar.

Bu noktada amaç, duyusal niteliklerin temsil ettiği yüzeysel görüntülerden nesnenin özüne ulaşmak değil; bu niteliklerin gerçek nesne ile etkileşime girerek yeni bir gerçeklik formu üretmesini sağlamaktır. Başka bir deyişle, estetik seyirci tarafından algılanan duyusal nitelikler, gerçek nesneyle dolaylı bir ilişki kurar ve bu ilişkinin sonucunda, özgün ve biricik bir ‘yeni gerçek nesne’ ortaya çıkar. Bu süreç, estetik karşılaşmanın yalnızca bir algı edimi değil, aynı zamanda kavramsal ve bilişsel bir yeniden üretim süreci olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla estetik karşılaşma, nesnelerarası ilişkinin kendisinde doğan, çok katmanlı ve dinamik bir anlam üretim alanı olarak değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda, estetik karşılaşmanın ayrılmaz bir bileşeni olan ve sürecin gerçekleşmesini mümkün kılan diğer öge, estetik seyircidir. Şekil 3.4'te de gösterildiği üzere, bu çalışmada estetik seyirci, Duyusal Nesne (D.Ne) ile Gerçek Nesne (G.Ne)

arasındaki ilişkinin kurulmasında etkin rol oynayan bir diğ er Gerçek Nesne olarak metnin yazarıyla  zde le tirilmi tir. Bu kurgu içerisinde, metnin yazarı, hiçbir zaman doğrudan eri ilemeyen, daima geri çekilen bir G.Ne'nin yerini üstlenerek, D.Ne'ye ait duysal niteliklerin aktarımını mümkün kılan aracıdır. Yazar, yalnızca bir gözlemci değil; aynı zamanda estetik kar ıla mayı kuran ve yönlendiren etkin bir bileşen olarak konumlanmaktadır.

Harman, bir metafor ne kadar güçlü ve etkileyici olursa olsun, eğ er o metaforun temsil ettiğ  deneyim estetik seyirci tarafından gerçekten ya anmamı sa, bu durumda estetik bir kar ıla manın mümkün olmadığını belirtir. Bu görüş, estetik deneyimin yalnızca nesneye yönelmiş bir algı süreciyle sınırlı kalmadığını; aksine, seyircinin kişisel deneyimleri, konumu ve yorumlayıcı kapasitesiyle doğrudan ilintili olduğ nu ortaya koyar. Bu çerçevede, metnin yazarı olan mimarın bireysel deneyimi, metnin kaleme alındığı dönemdeki mimarlık anlayışı ve yazarın mesleki pozisyonu, estetik kar ıla manın oluşumunda belirleyici unsurlar arasında yer alır.

Bu doğrultuda mimari metinler, estetik kar ıla maların sonucu olarak ortaya çıkan bileşik (compound) nesneler olarak değ erlendirilir. Bu metinler, yazarın gerçekliğinin ve metne yansıttığı duysal niteliklerin i  içe geçmesiyle oluşan özgün bir varlık düzlemini temsil eder. Dolayısıyla estetik kar ıla malar, yalnızca mevcut nesnelerin algılanmasını değil, aynı zamanda yeni nesnelerin üretimini ve bu nesnelerin başka nesnelerle kurduğ  sürekli ilişkiler aracılığıyla yeniden şekillenmesini de kapsar. Estetik kar ıla ma bu yönüyle, nesnelerarası ilişkilerin hem kurucu hem de dönüştürücü boyutunu açığı çıkarır.

Teorik modelin açık uçlu yapısı, çeşitli araştırma alanlarında uygulanabilir bir  er eve sunar. Bu model, mimarlık ve kent ilişkisini sorgularken, aynı zamanda diğ er disiplinlerarası bağlamlarda da kullanılabilecek esneklikte bir yapıdadır. Modelin bu geniş kapsamlı uygulanabilirliğ , sosyal bilimler, kentsel planlama,  evre psikolojisi gibi farklı alanlarda yeni sorgulamalar yapılmasını mümkün kılar.

Bu  alı ma kapsamında geliştirilen teorik model doğrultusunda, estetik kar ıla ma alanı olarak tanımlanan metinler detaylı biçimde analiz edilecektir. Seçilen metinler, modelin sunduğ  kavramsal araçlar aracılığıyla çözümlenecek ve bu   z mlmeler sonucunda elde edilen bulgular, mimarlık ve kent ilişkisine dair yeni yorumlar üretmek amacıyla tartışmaya açılacaktır. Bu amaç doğrultusunda, metinlerin önerilen teorik

model çerçevesinde nasıl çözümleneceği ve bu sürece ilişkin yöntemsel yaklaşım, bir sonraki bölümde ayrıntılı biçimde açıklanacaktır.

4.2 Çalışmanın Yöntemi ve Sınırları

Metinler aracılığıyla estetik karşılaşmaların çözümlenmesi ve anlamlandırılması amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, metinler veya diğer yazılı kaynaklardan objektif ve geçerli sonuçlar elde etmek için başvuru olan sistematik bir araştırma metodudur. Krippendorff (2004) bu yöntemi, verilerin dikkatli bir şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesi süreci olarak tanımlar. Özellikle, Creswell (2014, s.516) içerik analizinin, veriler içerisindeki özgün kavramların tanımlanması, kodlanması ve bu kodların ilgili kategorilere sistematik bir şekilde yerleştirilmesi şeklinde işlediğini vurgular.

İçerik analizi, metinlerden anlam çıkarma sürecinde kritik bir rol oynar. Hsieh ve Shannon (2005) tarafından belirtildiği üzere, bu yöntem metinler biçimindeki veriler üzerinden çözümler yaparak, altta yatan anlamları ortaya çıkarmak için sıklıkla başvuru olan bir yöntemdir. Araştırmacılar bu teknikle, metinlerdeki temaları, motifleri ve yapıları belirleyebilir ve bu içerikler üzerinden daha geniş teorik çerçeveleri destekleyen veriler sağlayabilir. Sonuç olarak, içerik analizi, metin tabanlı verilerden zengin ve çeşitlendirilmiş bilgiler elde etmek için güçlü ve esnek bir araç olarak nitelendirilebilir.

İçerik analizinin, çalışmada geliştirilen teorik model doğrultusunda nasıl uygulandığına bakıldığında, analiz sürecinin temel amacının, metinleri estetik karşılaşma kılan bileşenlerin sistematik olarak açığa çıkarılması olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, içerik analizinin ilk aşaması, duyusal nesneye (D.Ne) ait duyusal niteliklerin (D.Ni) tespit edilmesine yöneliktir. Duyusal nitelikler, analiz sürecinde birinci kategori olarak belirlenmiş ve metinlerde bu nitelikleri tanımlayan kavramlar çözümlenerek kodlanmıştır.

Bununla birlikte, kavramların bağlamdan bağımsız bir biçimde ele alınması, anlamın parçalanmasına ve içerik bütünlüğünün bozulmasına neden olabileceği için, her bir kavram yalnızca kendi başına değil, aynı zamanda ilişkili olduğu alt kavramlarla, içinde yer aldığı cümlelerle ve metinsel bağlam içerisindeki işleviyle birlikte değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, birinci kategoriye ait tüm kavramlar şu başlıklar

altında sistematik olarak analiz edilmiştir: ilişkili alt kavramlar, kavramın geçtiği cümleler ve metin içindeki bağlamsal kullanımı.

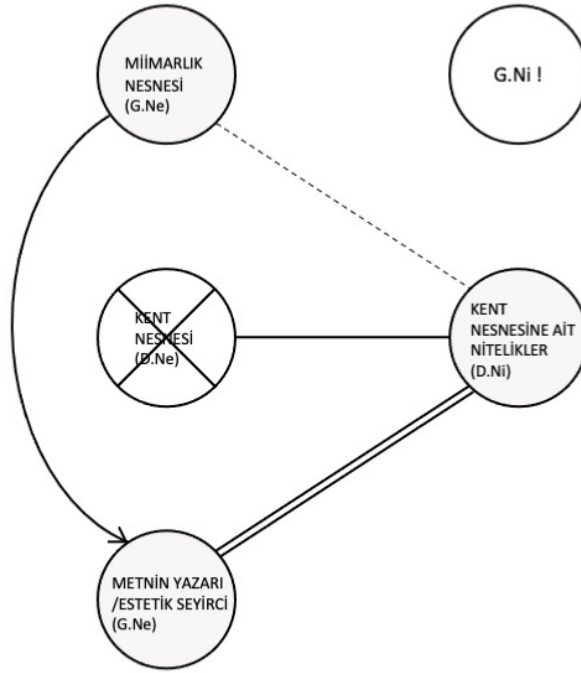
Analizin ikinci aşamasında ise, açığa çıkarılan Duyusal Nitelikleri (D.Ni) tanımlayan kavramlar, estetik karşılaşmanın bir bileşeni olan estetik seyirci (bu çalışmada metnin yazarı olarak konumlandırılmaktadır) tarafından kendi üzerine alınarak yeniden işleme tabi tutulur. Bu bağlamda, yazarın G.Ne (Gerçek Nesne) olarak nasıl bir işlem gerçekleştirdiğini anlamaya yönelik kavramlar da çözümlemeye dahil edilerek kodlanmış ve böylece ikinci kategori oluşturulmuştur. Bu ikinci kategoriye ait kavramlar da tıpkı birinci kategoride olduğu gibi, yalnızca kavramsal düzeyde değil, ilişkisel bağlamlarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Her bir kavram, ilişkili alt kavramları, kavramın etkileşimde bulunduğu cümleler ve metin içerisindeki bağlamsal işlevi göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir.

Bu bağlamda, metinlerin çözümleme süreci başladığında, belirlenen duyusal niteliklerin iki farklı biçimde ele alınabileceği görülmektedir. İlk yaklaşımda, kent bir duyusal nesne (D.Ne) olarak kabul edilmekte; bu doğrultuda metinlerde çözümlenecek duyusal nitelikler, kente ait fiziksel, deneyimsel ve simgesel özellikleri içermektedir. Şekil 4.1’de görüldüğü üzere kentin bu nitelikleri, estetik karşılaşma bağlamında bir gerçek nesne (G.Ne) olan mimarlık nesnesiyle etkileşime girdiğinde, ortaya çıkan karşılaşma sürecin temelini oluşturmaktadır.

Bu süreçte, metnin yazarı konumundaki estetik seyirci, kente ait duyusal nitelikleri tanımlamakta ve bunları mimarlık nesnesi üzerinde yeniden işlemekte; böylece iki özerk varlık alanı arasında dolaylı bir karşılaşma meydana gelmektedir. Kentin duyusal nitelikleri, mimarlık nesnesi aracılığıyla kavramsal ve biçimsel bir dönüşüme tabi tutulur. Bu dönüşüm yalnızca temsili bir ilişki kurmakla kalmaz, aynı zamanda mimarlığın kendi özgül alanını yeniden tanımlamasına ve sınırlarını yeniden kurmasına olanak sağlar.

Bu çözümleme, mimarlık nesnesinin kentle kurduğu ilişkisel yapının hem ontolojik hem de teorik düzeyde nasıl şekillendiğini görünür kılmayı amaçlar. Kentin dinamik, çok katmanlı nitelikleriyle karşılaşan mimarlık nesnesi, bu etkileşim aracılığıyla kendi yapısal sınırlarını yeniden üretir; böylece mimarlık, kentten dışsal olarak ayrılan bir nesne değil, kentle olan karşılaşmalarında sürekli biçimde yeniden tanımlanan bir varlık olarak ele alınır. Bu analiz, mimarlık ve kent arasındaki etkileşimi, sabit ve tek

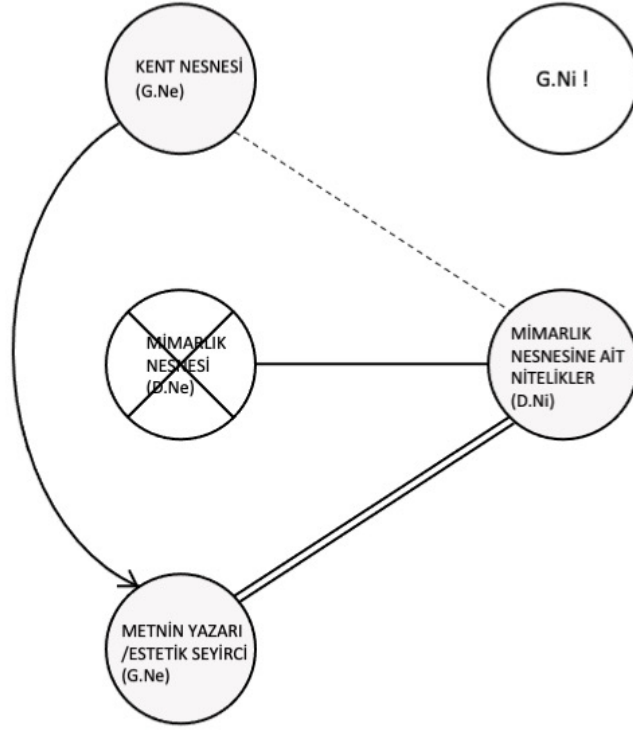
yönlü bir ilişki olmaktan çıkarak, çok yönlü ve dönüşüme açık bir karşılaşma alanı olarak kavramsallaştırır.

Şekil 4.1 : Kente ait duyusal niteliklerin mimarlık gerçek nesnesi ile arasında yaşanan estetik karşılaşma

İkinci çözümleme biçiminde ise Şekil 4.2’de görüldüğü üzere metnin içeriğine bağlı olarak mimarlık nesnesi duyusal bir nesne (D.Ne) olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda analiz edilecek temel bileşenler, mimarlığın biçimsel, mekânsal ve deneyimsel nitelikleriyle tanımlanan duyusal öğeleridir. Bu duyusal niteliklerin karşılaştığı gerçek nesne (G.Ne) ise, bu kurgu içerisinde kent olarak konumlandırılmaktadır. Estetik karşılaşmanın bu yönelimi, mimarlık nesnesinden yola çıkarak kente dair yeni anlamlar ve ilişkiler üretme potansiyelini açığa çıkarmayı hedeflemektedir.

Bu süreçte, metnin yazarı konumundaki estetik seyirci, mimarlık nesnesine ait duyusal nitelikleri detaylandırarak, bunları kentle etkileşim içinde değerlendirmekte ve bu etkileşim aracılığıyla bir karşılaşma ortaya koymaktadır. Duyusal niteliklerin kentle kurduğu bu dolaylı ilişki, mimarlığın kent üzerindeki dönüştürücü etkisini görünür kılar. Böylece mimarlık, yalnızca kente eklenilen bir fiziksel yapı değil, aynı zamanda kentsel deneyimin şekillenmesinde etkin rol oynayan kurucu bir bileşen olarak değerlendirilir.

Şekil 4.2 : Mimarlık nesnesine ait duyuşsal niteliklerin kent gerçek nesnesi ile arasında yaşanan estetik karşılaşma

Bu çözümleme biçimi, mimarlığın kent üzerindeki etkilerini hem teorik hem de pratik düzeyde açıklamayı amaçlamaktadır. Mimarlık nesnesinin duyuşsal nitelikleri aracılığıyla kentle kurduğu ilişki, yalnızca estetik bir karşılaşma değil, aynı zamanda kentin yapısal ve kavramsal bileşenlerini etkileyen bir müdahale alanıdır. Bu bağlamda, mimarlık kentin disiplinler boşluklarında varlık gösteren, bu boşlukları anlamlandıran ve gerektiğinde dönüştüren bir aktör olarak konumlanır. Böylece, mimarlığın kent içindeki etkisi hem fiziksel çevreye hem de kentsel düşünceye yön veren üretken bir unsur olarak yeniden değerlendirilmiş olur.

Bu çalışmada, mimarlık ve kent arasındaki karşılaşmaları inceleyen metinler çözümlenirken kullanılan kategoriler ve kodlar, her ne kadar ilk bakışta mimarlık ile kenti birbirinden ayırıştırıyor gibi görünse de asıl amaç mimarlık ve kentin özelliklerini tanımlayan kavramların açığa çıkarılmasıdır. Bu süreç, birbirleriyle nitelikler aracılığıyla ilişkilenen ve aralarındaki karşılaşmaların hangi kavramlar aracılığıyla gerçekleştiğini keşfetmeye yönelik bir ön hazırlık olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, analiz sürecinde öncelikle ilgili niteliklere dair kavramlar belirlenir ve daha sonra bu kavramlar, aralarında yaşanan karşılaşmaları daha iyi anlayabilmek için tekrar ele alınır ve ilişkilendirilir.

Graham Harman, metafor kavramını ayrıştırma eyleminden ziyade bir birleştirme eylemi olarak değerlendirir. Harman'ın (2020, s.77) görüşüne göre, başarılı bir metafor, nesneleri bir araya getirerek, onları yeni, deneyimlenebilir bir varlık haline getiren bir süreçtir. Bu bağlamda, sonuçta estetik karşılaşma olarak tanımlanan metin, farklı öğelerin birleşiminden oluşan yeni ve bütünleşik bir nesne olarak değerlendirilir. Bu yaklaşım, mimarlık ve kent arasındaki karşılaşmaların nasıl birleştirici bir etki yaratabileceğini ve bu süreçte ortaya çıkan yeni kavramların ve yapıların nasıl anlamlandırılacağını ortaya koyar.

5. MİMARLIK İÇERİSİNDEN YAZILMIŞ KENT METİNLERİ: BİR ESTETİK KARŞILAŞMA ALANI

5.1 Metinlerin Belirlenmesi

Mimarlık disiplini ile mimari metinler arasındaki ilişki, bu iki alan arasındaki entelektüel bağın bir göstergesidir. Mimari metinler, pratik ile teorik düşünce arasında köprü görevi görerek, mimarlık düşüncesinin evriminde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu metinler, teorik kavramların yayılmasından tasarım ilkelerinin gelişimine, mimarlık pratiğinin sürekli değerlendirilmesine kadar çok çeşitli işlevler üstlenir. Mimari metinler, yalnızca yazılı belgeler olmanın ötesinde, entelektüel gelişimi destekleyen, bilgiyi muhafaza eden, gelenekleri sorgulayan dinamik araçlardır.

Mimarlık disiplini, kentle olan ilişkisini tesis ederken mimari metinlere pek çok kez başvurmuştur. Modern mimarlık ve kent anlayışının başlangıcı olarak kabul edilen 19. Yüzyılın son çeyreğinden günümüze uzanan zaman diliminde, mimarlık içerisinden üretilmiş kent metinleri Çizelge 5.1’de kronolojik olarak sıralanmıştır. Bu çizelgede, her bir metnin tarih aralığı, yazım tarihi, yazarı, türü ve adı gibi bilgiler yer almaktadır. Çizelge 5.1 incelendiğinde, mimarlık literatürü içinden kenti sorunsallaştıran sayısız metin üretildiği görülmektedir; bununla birlikte, estetik karşılaşmalar açısından değerlendirme potansiyeli taşıyan metinlerin seçilmesi amacıyla, bu metinlerin kapsam ve sınırları öncelikli olarak tanımlanmalıdır.

Çizelge 5.1 incelendiğinde, ele alınan metinlerin içeriklerinin, oluşturuldukları zaman dilimlerindeki mimarlık-kent dinamiklerinden önemli ölçüde etkilendiği net bir şekilde görülmektedir. Erken yirminci yüzyılda üretilmiş metinlere baktığımızda kentin kendisine ait olmayan nitelikler ile tanımlanmış olduğunu görebiliriz. Bu durum, mimarlık ve kentin nitelikleri aracılığıyla birbirleriyle karşılaşması ve etkileşime girme olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, modern mimarlık anlayışı altında üretilen kent metinleri bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çizelge 5.1 : 19.Yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar uzanan zaman diliminde, mimarlık literatürü içinden üretilmiş kent metinleri

Tarih Aralığı	Yazım Tarihi	Metnin Yazarı / Mimar	Türü	Metnin Adı
1880-1930	1889	Camillo Sitte	Kitap	The Art of Building Cities: City Building According to Its Artistic Fundamentals
	1898	Ebenezer Howard	Kitap	Garden Cities of To-morrow
	1904	Tony Garnier	Kitap	An Industrial City
	1925	Le Corbusier	Kitap	Şehircilik [Urbanisme]
	1920	Ludwing Hilberseimer	Kitap	Metropolis-Architecture
	1932	Frank Lloyd Wright	Kitap	Disappearing City
1950-1970				An Urban Project: Golden Lane Housing. An Application of the Principles of Urban-re-identification
	1953	Alison -Peter Smithson	Makale	
	1957	Alison -Peter Smithson	Makale	Cluster City: A New Shape for the Community
	1960	Kevin Lynch	Kitap	Kentin İmgesi [The Image of the City]
	1965	Christopher Alexander	Kitap	A City is Not a Tree
		Kevin Lynch, Donald Appleyard, John R. Myer		
	1964	Myer	Kitap	The View From the Road
	1966	Aldo Rossi	Kitap	Şehrin Mimarisi [The Architecture of the City]
	1971	Reyner Banham	Kitap	Los Angeles: The Architecture of Four Ecologies
	1971	Alan Colquhoun	Makale	The superblock
		Robert Venturi, Denise Scott Brown, Steven Izenour		
	1972	Izenour	Kitap	Las Vegas'tan Öğrenmek [Learning from Las Vegas]
	1972	Kevin Lynch	Kitap	What Time Is This Place?
	1975	Reyner Banham	Kitap	Megastructure: Urban Futures of the Recent Past
	1976	Kevin Lynch	Kitap	Managing the Sense of a Region
1970-1980	1976	Manfredo Tafuri	Kitap	Radical Architecture and the city
		Oswald Mathias Ungers		
	1976	Oswald Mathias Ungers	Makale	Planning Criteria
	1977	Rem Koolhaas	Makale	Life in the Metropolis or The Culture of Congestion
	1977	Christopher Alexander	Kitap	A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction
		Oswald Mathias Ungers, Rem Koolhaas		
	1978	Ungers, Rem Koolhaas	Kitap	Cities within the City - Berlin: A Green Archipelago
	1978	Rem Koolhaas	Kitap	Delirious New York
		Colin Rowe, Fred Koetter		
	1978	Koetter	Kitap	Collage City
	1978	Fumihiko Maki	Makale	The Japanese City and Inner Space
	1979	Colin Rowe	Makale	The Present Urban Predicament
	1979	Rob Krier	Kitap	Urban Space
	1980	Diana Agrest	Makale	City as Place of Representation
1980-1990	1980	Peter Eisenman	Makale	Three Texts for Venice - Cannaregio
	1981	Kevin Lynch	Kitap	A Theory of Good City Form
	1981	Bernard Tschumi	Kitap	The Manhattan Transcripts
	1983	Peter Eisenman	Makale	The City of Artificial Excavation – Berlin
	1987	Christopher Alexander	Kitap	A New Theory of Urban Design
	1991	Steven Holl	Kitap	Pamphlet Architecture 13: Edge of a City
	1991	Mario Gandelsonas	Kitap	Urban Text
	1994	Bernard Tschumi	Kitap	Event-Cities
1990-2000	1994	Rem Koolhaas	Makale	Generic City
	1995	Rem Koolhaas	Makale	Whatever happened to urbanism?
	1996	Rem Koolhaas	Makale	Bigness or the problem of Large
	1995	Rem Koolhaas	Kitap	SMLXL
	1998	Mario Gandelsonas	Makale	The City as the Object of Architecture
	2000	Lars Lerup	Kitap	After the City
	2000	Bernard Tschumi	Kitap	Event-Cities 2
	2001	Rem Koolhaas	Makale	Junkspace
	2003	Rob Krier	Kitap	Town Spaces
				The reversible city: exhibition(ism), chorality and tenderness in Manhattan and Venice
	2006	Teresa Stoppa	Makale	
	2009	Steven Holl	Kitap	Urbanism: Working with Doubt
	2009	Bernard Tschumi	Kitap	Event-Cities 3: Concept vs. Context vs. Content
	2010	Bernard Tschumi	Kitap	Event-Cities 4: Concept-Form
2000-2025	2014	Pier Vittorio Aureli	Kitap	The City as a Project
	2015	George Baird	Kitap	Writing on Architecture and the City.
				Writing on the Image: Architecture, the City and the Politics of Representation
	2015	Mark Dorrian	Kitap	
	2017	Lars Lerup	Kitap	The Continuous City: Fourteen Essays on Architecture and Urbanisation
	2023	Peter Trummer	Kitap	The City as a Technical Being: On the Mode of Existence of Architecture

Mimarlığın kenti tanımlama ve anlama çabası, özellikle modern sonrası olarak adlandırılan dönemde, kentin kendine özgü nitelikleri üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır. Bu süreçte, kentin duyuşal niteliklerinin açığa çıkarılması hedeflenmiştir. Kevin Lynch'in (2010) Gestalt kuralları bağlamında kent algısına yönelik yaklaşımları, Aldo Rossi'nin kentin hafızası ve tipoloji üzerinden yaptığı okumalar, Reyner Banham'ın kentsel ekolojileri ve Robert Venturi'nin kentsel form üzerine yaptığı çözümlemeler bu perspektifin örnekleridir. Bu yaklaşımlar, her ne kadar kenti anlamak için önemli metodolojiler sunsa da söz konusu metinler genellikle kenti tek taraflı bir perspektifle ele aldığı için, mimarlık ve kent arasındaki karşılıklı ilişkinin nasıl işlediğine dair yeterli veri sağlamadığı gerekçesiyle bu çalışmanın kapsamına dahil edilmemiştir. Kenti bu şekilde ele almak, mimarlık ve kent ilişkisini anlamada önemli bir adım olmasına rağmen, bu perspektiften üretilen metinler genelde kenti tek taraflı olarak anlamaya yönelik olduğu için sınırlıdır.

1980'li yıllardan itibaren mimarlık, kentin karmaşık ve katmanlı yapısı içinde kendi varlığını sorgulayan bir yaklaşım benimser. Bu yaklaşımla üretilen yazınsal materyallerin içeriği kenti tanımlayan niteliklerin okuyarak-çözümlemlenerek ortaya çıkarılması sonucu mimarlığın kendi nesnesinin kentteki pozisyonunu belirlemeye yönelik olmuştur. Dolayısıyla Peter Eisenman'ın The City of Artificial Excavation serisi içindeki 1983 tarihli metni, Rem Koolhaas'ın 1995 tarihli "Bigness or The Problem of Large" metni, Fumihiko Maki'nin 1978 tarihli "The Japanese City and Inner Space" metni, Teresa Stoppani'nin 2006 tarihli "The Reversible City: Exhibition(ism), Choralıty, and Tenderness in Manhattan and Venice" metni estetik karşılaşmalar olarak ele alınmıştır.

5.2 Metinlerin Çözümlemesi

5.2.1 The city of artificial excavation – Peter Eisenman

Eisenman metninde öncelikle kenti duyuşal nitelikleri ile tanımlar ki bu günümüzde mimarlığın kenti okuması/çözümlemesi bağlamında çokça başvurulmuş bir bakıştır. Kent duyuşal nitelikleri ile tanımlandıktan sonra mimarlık nesnesi gerçek nesne olarak geri çekilir. Tam bu noktada metnin yazarı aynı zamanda estetik karşılaşmanın deneyimleyeni olarak Eisenman kente dair duyuşal nitelikleri benimser ve mimarlık nesnesi üzerinde işleme tabi tutar.

Çizelge 5.2 : “The city of artificial excavation” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi.

Kategori	İlişkili alt Kodlar kavramlar	Etkileşimde olduğu cümle	Metnin içindeki Bağlamı
D U Y U S A L N İ T E L İ K	Avrupa Kentinin nitelikleri		
	Hafıza Hatırlamak Unutmak Tarih Bitişler- Başlangıçlar Mevcudiyet Yokluk	Hafıza boşluğu ...tarihin bir "akışı" ...tarih bir tür nostaljiye indirgenmişti	Tarihin bittiği yerde hafıza başlar. Avrupa kenti bugün böyle bir hafıza boşluğunun tezahürüdür Tarih sürekli değildir. Yokluklar itici organizmanın öldüğü zamanlardır, tarihin bir "akışı" ile bir sonraki arasındaki boşluklardır.
D U Y U S A L N İ T E L İ K	Berlin kentinin nitelikleri		
	Tarih Aydınlanma tarihi Süreklilik Son Hafıza Dönüşüm Hatırlamak Unutmak Gelişim Başlangıç ve son Geçmiş	...tarihsel bir boşluğun mekânı ...kendi kesintiye uğramış tarihinin tarihinin o kısmı tamamen hafızaya dönüştürüldü.	Berlin şehri bu süreçlere potansiyel bir alternatif sunuyor. Çünkü kendi içinde Aydınlanma tarihinin sadece sürekliliğinin değil, sonunun da bir kayıdır. Bu anlamda eşsiz bir nesne: tarihsel bir boşluğun mekânı. Kaçınılmaz olarak eski benliğinin mevcudiyetini sergilerken, kendi kesintiye uğramış tarihinin anısından başka bir şey değildir. Bu yüzyılın ortalarında: Bu tarih zinciri kabaca kırıldı. 1945'te Friedrichstadt'ın bombalanması harabeye çevirdi. Alanda üç bina ayakta kaldı, yaralı duvarları başlangıçlarını ve sonlarını hatırlatıyor. Ardından, 1961'de Berlin Duvarı'nın dayatılması, Tarih Meleği'ni sonsuza dek devirdi: şehir, geçmişinden ve kendisinden kararlı bir şekilde koptu. Almanya'nın Aydınlanma başkenti olarak işlev görmekten vazgeçti ve tarihinin o kısmı tamamen hafızaya dönüştürüldü.
Yarışma Alanı	Berlin Duvarı	-Yarışma alanı- Friedrichstrasse'nin ve Berlin Duvarı'nın kesiştiği yer- hafıza kavramının paradigmatik yeridir. Yarışma alanı, bu hafızanın simgesel yeridir. Ama bu ikircikli doğaya sahip bir hafızadır. - Berlin Duvarı'ndaki Checkpoint Charlie,	Yarışma alanı- Friedrichstrasse'nin ve Berlin Duvarı'nın kesiştiği yer- hafıza kavramının paradigmatik yeridir. Kuşkusuz bu yer, şehrin en önemli ve en yoğun dönüşümlerinin yaşandığı yerdir. On sekizinci yüzyılda, Berlin'in gelişiminin çevresinde, Friedrichstradt'ta bulunan bu alan, çevreleyen şehir duvarının tamamlanmadığı tek yerdi. O döneme ait haritalarda, onun anomali durumu, gelecekteki başka bir yerleşim modelinin olasılığını zaten işaret ediyordu ve gerçekten de geç on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda, alan Berlin'in gelişiminin sonraki iki aşamasının gerçekleştiği kesin yer haline geldi. Yarışma alanı, bu hafızanın simgesel yeridir. Ama bu ikircikli bir doğaya sahip bir hafızadır: bir zamanlar var olan ve gelişen bir şeyin anısı, ama aynı zamanda kendine özgü durumunda, şu anda yaşayan bir şeyin mumyalanması. Böylece, Berlin Duvarı'ndaki Checkpoint Charlie, ayrılma ve bağlantı, dışlama ve dahil etme ikili durumunu özetlemektedir. Geçiş ritüeli, mühendislik aygıtı ve barikatlar, aynı anda önceki bütüne göndermede bulunur ve onun devamını reddeder. Hem hatırlamayı hem de unutmayı zorunlu kılar.

Çizelge 5.2 (Devam) : “The city of artificial excavation” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi.

Duyusal Niteliklerin Gerçek Nesne Olan Mimarlık Nesnesinde İşleme Tabi Tutulması	Karşı-Hafıza	Hafıza edimi şimdinin gerçekliğini karartıyor, ...karşı-hafıza, geçmişin gerçekliğini... başka bir yer yaratmak, için belirsizleştirir. ... hafıza ve karşı-hafıza karşıt ama iş birliği içinde ...karşı-hafıza bir alet haline gelir.	Bu bizi karşı hafıza kavramına getiriyor. Karşı-hafıza, duygusal ya da nostaljik hafızadan farklıdır, çünkü bir geçmiş (ya da bu nedenle bir gelecek) talep etmez ya da aramaz. Karşı-hafıza ilerlemeyi aramaz ya da öne sürmez.
	Geçmiş Gelecek Şimdi		
	Yapay Kazı	Zemin Arkeolojik sit Kaydetme Silme	Bunu yapay bir kazı, üst üste bindirme ve ikame etme süreciyle yapar - Kazı için en önemli araç Merkator izgarasıdır;
	Merkator izgarası	Arkeolojik esere erişim aracı... Evrensel geometrik desen	Tarihi, yeri veya özgüllüğü olmayan evrensel bir geometrik desen olan bu izgara, Berlin'i dünyaya bağlar: en tarafsız ve yapay işaretleme sistemidir.

Eisenman’ın metninde duysal nesneye ait duysal nitelikleri ile kent, gerçek nesne olarak mimarlık nesnesi ile karşılaşır. Eisenman’ın metninde öncelikle genel olarak Avrupa kentlerini, özel olarak Berlin kentinin ve en son yarışma alanını belirli kavramlarla tanımlayan bir akış vardır. Çizelge 5.2’de görüldüğü üzere her üç duysal nesnenin (Avrupa Kenti, Berlin ve yarışma alanı) duysal nitelikleri çözümlendiğinde tarih-hafıza-Berlin duvarı kavramlarına ulaşılır. Bu kavramların metnin bütünündeki anlamsal karşılığına baktığımızda, tarihin başlangıç ve sonlardan, mevcudiyet ve yokluktan oluştuğunu görürüz. Eisenman’a (1994) göre tarihin başlangıçları ve bitişleri arasındaki boşluklar hafıza tarafından doldurulur. “Tarihin bittiği yerde hafıza başlar. Avrupa kenti bugün böyle bir hafıza boşluğunun tezahürüdür” (Eisenman, 1994). Bu anlamda Berlin, tarihsel süreklilik ve süreksizlikleriyle birlikte “...eşsiz bir nesne: tarihsel bir boşluğun mekânı” olarak ele alınmıştır. “Yarışma alanı ise bu hafızanın sembolik mekanıdır.”

Eisenman kent üzerine gerçekleştirdiği okuma sonrası alanı geliştirme stratejilerini belirler. İlk strateji alanın geçmişini ortaya çıkarmak olur. İkincisi, bugün Berlin’in en geniş anlamda dünyaya ait olduğunu ve artık her yerin ve hiçbir yerin kavşağı olduğunu kabul etmektir. Bu ikiliği somutlaştırma sürecinde mimarlık aracılığıyla hem bir yerin hem de hiçbir yerin yapısını kurmaya çalışır. Dolayısıyla Eisenman mimarlık aracılığıyla Berlin kentinin ve özelde yarışma alanının tarihi ve hafızası ile hesaplaşır. Çizelge 5.2’de görüldüğü üzere birtakım araçlar-kavramlar belirler. Bu kavramlar;

karşı-hafıza, yapay kazı ve merkatör ızgarası olarak çözümlenmiştir. Karşı-hafıza mimarlığın kentin hafızasıyla baş etmesi ve kendi nesnesi üzerinde işlem görmesi için geliştirilen bir kavramdır.

Eisenman karşı-hafıza kavramını bir alet haline getirir. Hafıza eylemi şimdiki zamanın gerçekliğini gizlerken karşı-hafıza kendi zamanına aittir. Mimarlık karşı-hafıza aracılığıyla geçmişi belirsizleştirir. Kendi yapısına ve düzenine ulaşmak için izini geçmişin karartılmasından alan bir yerin inşasıdır. Hafıza ve karşı hafıza karşıt ama iş birliği içinde bir yer üretmek için çalışır. Ve bu üretilen yeni yer ne geçmişe ne geleceğe “kendi zamanına” aittir. Bunu yapay bir kazı, üst üste bindirme ve ikame etme süreciyle yapar. Zemin arkeolojik bir sit alanı haline gelirken kazı için Merkatör ızgarası en tarafsız ve yapay işaretleme sistemi olarak seçilir. Bu evrensel geometrik düzeni ifade eden ızgara Berlin’i dünyaya bağlar. Bu araç, hafızanın plakasını kazımaya hizmet eder: bulur ve sonra kendini etkiler.

5.2.2 Bigness or the problem of large – Rem Koolhaas

Koolhaas’ın metni ortaya koyduğu “Büyüklik” teorisiyle birlikte mimarlık nesnesine ait niteliklerin nasıl şekillendiği ve bu büyük mimarlık nesnesinin bir parçası olduğu kentle karşılaşması sonucunda, kentin büyüklükle nasıl baş ettiği üzerinden çözümlenmiştir. Bu metinde öncelikle duysal nesne olarak mimarlığın nitelikleri açığa çıkarılmıştır. Çizelge 6.3’te görüldüğü üzere “büyüklik” kavramıyla doğrudan bağlantılı olan alt kavramlar; kütle, kompozisyon, ölçek, orantı, çekirdek ve kabuk, iç ve dış, program olarak çözümlenmiştir.

Koolhaas’a (1995) göre “büyüklik nihai mimarlık”tır. Mimarlığın kompozisyon, ölçek, orantı, detay gibi klasik repertuarında önemli bir yer eden kavramları büyüklükle geçersiz kılınmıştır. Büyük kütle artık tek bir mimari jestle kontrol edilemez. Dolayısıyla büyüklüğü kuran parçaların özerkliğini tetikler. Ancak Koolhaas burada parçalanmadan bahsetmemektedir. Parçaların bütüne bağlı kalmaya devam ederek özerkliklerini ilan ettikleri bir durumu içerir.

Büyüklik karşısında mimarlık özgüllüğü tehlikeye atmak yerine şiddetlendiren bir ortak yaşam içinde hem bağımsızlıklarını hem de karşılıklı bağımlılıklarını organize etmek için stratejiler geliştirir. Büyüklükle iç ve dış ayrı projeler haline gelir, biri programatik ve ikonografik ihtiyaçların istikrarsızlığı ile uğraşırken, diğeri şehre bir nesnenin görünürdeki istikrarını sunar.

Çizelge 5.3 : “Bigness, or the problem of large” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi

Kategori	İlişkili alt		Metnin içindeki Bağlamı
	Kodlar kavramlar	Etkileşimde olduğu cümle	
D U Y U S A L N İ T E L İ K Mimarlık Nesnesinin Nitelikleri	Büyüklik	Karmaşıklık rejimi	Büyüklik nihai mimarlıktır. ...mimarlık ve ilgili alanların tüm zekasını harekete geçiren karmaşıklık rejimini yalnızca Büyüklik teşvik eder.
		Kütle	Bu olanaksızlık parçaların özerkliğini tetikler, ancak bu parçalanma ile aynı şey değildir
		Özerk Parçalar	
		Büyüklik	Belirli bir kritik kütlenin ötesinde, bir bina Büyük Bina haline gelir. Böyle bir kütle artık tek bir mimari jestle, hatta mimari jestlerin herhangi bir kombinasyonu ile kontrol edilemez. Bu olanaksızlık parçaların özerkliğini tetikler, ancak bu parçalanma ile aynı şey değildir: parçalar bütüne bağlı kalmaya devam eder.
		Büyüklik	Belirli bir kritik kütlenin ötesinde, bir bina Büyük Bina haline gelir. Böyle bir kütle artık tek bir mimari jestle, hatta mimari jestlerin herhangi bir kombinasyonu ile kontrol edilemez. Bu olanaksızlık parçaların özerkliğini tetikler, ancak bu parçalanma ile aynı şey değildir: parçalar bütüne bağlı kalmaya devam eder.
		Büyüklik	Büyüklik yok eder ama aynı zamanda yeni bir başlangıçtır. Kırdığını yeniden bir araya getirebilir. Büyüklik'in bir paradoksu, planlamadaki hesaplamalara rağmen -aslında tam da katılıkları nedeniyle- öngörülemez olanı tasarlayan tek mimari olmasıdır. Büyüklik, bir arada var olmayı dayatmak yerine, özgürlük rejimlerine, maksimum farkın bir araya gelmesine bağlıdır.
		Büyüklik	Yalnızca Büyüklik, olayların gelişigüzel çoğalmasını tek bir kaptaki sürdürülebilir. Özgüllüğü tehlikeye atmak yerine şiddetlendiren bir simbiyozda daha büyük bir varlık içinde hem bağımsızlıklarını hem de karşılıklı bağımlılıklarını organize etmek için stratejiler geliştirir.
		(Mimarlığın) özgüllüğü	Büyüklikte, çekirdek ve kabuk arasındaki mesafe, cephenin artık içeride ne olduğunu gösteremeyeceği noktaya kadar artar. Hümanist "dürüstlük" beklentisi mahkumdur: iç ve dış mimariler ayrı projeler haline gelir, biri programatik ve ikonografik ihtiyaçların istikrarsızlığı ile uğraşırken, diğerklinik bilgilendirme aracı- şehre bir nesnenin görünürdeki istikrarını sunar.
		Çekirdek ve kabuk	
		İç ve dış	
		Program	Büyüklik bir programatik simya modeli Programatik melezleştirme / yakınlıklar/ sürtünmeler/ örtüşmeler/süperpozisyonlar

Çizelge 5.3 (Devam) : “Bigness, or the problem of large” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi

Duyusal Nitelikler	Duyusal Nitelik		Duyusal Niteliklerin Gerçek Nesne Olan Kent Üzerinde İşleme Tabi Tutulması
	Büyüklik	Büyüklik	
	Takım / ekip	Büyüklik'in yapımcıları bir ekiptir.	Büyüklik, mimarlığın hem en çok hem de en az mimari olduğu yerdir: en çok nesnenin büyüklüğü nedeniyle; en az ise özerkliğini kaybetmesi nedeniyle -diğer güçlerin aracı haline gelir, onlara bağlıdır. Büyüklik kişisel değildir: mimar artık yıldızlığa mahkûm değildir.
	Diğer güçler	Büyüklik kişisel değildir: mimar artık yıldızlığa mahkûm değildir.	Büyüklik teknolojiye; mühendislere, müteahhitlere, imalatçılara; siyasete, başkalarına teslimiyet anlamına geliyor.
	Kent	Büyüklik artık herhangi bir kentsel dokunun parçası değildir	Büyüklik kenti bir çeşitlilikler toplamından bir gizemler birikimine dönüştürür. Gördüğünüz şey artık elde ettiğiniz şey değildir.
	Kentsel doku Bağlam	Büyüklik, tam da bağlam bağımsızlığı sayesinde, tabula rasa'nın artık küresel olan durumundan sağ çıkabilen, hatta bundan yararlanabilen tek mimarlıktır:	Ölçekle, mimari kompozisyonla, gelenekle, şeffaflıkla, etikle ilgili tüm bu kırımlar hep birlikte nihai, en radikal kırılmayı ifade eder: Büyüklik artık herhangi bir kentsel dokunun parçası değildir. O vardır; en fazla bir arada var olur. Büyüklik, tam da bağlam bağımsızlığı sayesinde, tabula rasa'nın artık küresel olan durumundan sağ çıkabilen, hatta bundan yararlanabilen tek mimarlıktır: İlhamını, son damlasına sıkıştırılmış verililerden almaz. Anlam; fırsatçı bir şekilde maksimum altyapı vaadi olan yerlere yönelir; nihayet kendi varlık nedenidir. Eğer Büyüklik mimariyi dönüştürüyorsa, onun birikimi de yeni bir tür kent yaratır. Kentin dışı artık "o" nun gerçekleştiği kolektif bir tiyatro değildir; kolektif bir "o" kalmamıştır. Sokak bir kalıntı, organizasyon aracı, geçmişin kalıntılarının yeninin ekipmanlarıyla huzursuz bir açmazda karşı karşıya geldiği sürekli metropoliten düzlemin sadece bir parçası haline gelmiştir. Büyüklik bu düzlemde herhangi bir yerde var olabilir. Büyüklik artık kente ihtiyaç duymaz: kentle rekabet eder; kenti temsil eder, kentin önüne geçer; ya da daha iyisi, kentin ta kendisidir. Eğer şehircilik potansiyel üretiyorsa ve mimarlık bunu sömürüyorsa, Büyüklik mimarlığın cimriliğine karşı şehirciliğin cömertliğini kullanır. Büyüklik = şehircilik veya mimarlık

Büyüklik programatik bir arada varoluşun yoğunluklarını düzenler. Büyüklik'ü üreten yalnızca mimar değil bir ekiptir. Dolayısıyla mimarlığın teknolojiye; mühendislere, müteahhitlere, imalatçılara; siyasete, başkalarına teslimiyeti anlamına gelir (Koolhaas, 1995).

Koolhaas büyüklik üzerinden tanımladığı mimarlık nesnesine ait niteliklerin kentle karşılaşmasını gerçekleştirir. Çizelge 5.3'te görüldüğü üzere çözümlenen duysal niteliklerin gerçek nesne olan kent üzerinde işleme tabi tutulması ile bağlam ve kentsel doku kavramlarına ulaşılmıştır. Koolhaas'a (1995) göre Büyüklik mimariyi dönüştürüyorsa, onun birikimi de yeni bir tür şehir yaratır. Büyüklik artık herhangi bir kentsel dokunun parçası değildir. Tam da bağlam bağımsızlığı sebebiyle varlık nedeni kendidir. Büyüklik artık kente ihtiyaç duymaz: kentle rekabet eder; kenti temsil eder; kentin önüne geçer, hatta kentin ta kendisidir.

5.2.3 The reversible city: Exhibition(ism), chorality, and tenderness in Manhattan and Venice – Teresa Stoppani

Teresa Stoppani'nin "The Reversible City: Exhibition(ism), Chorality, and Tenderness in Manhattan and Venice" (2006) başlıklı metninde Manhattan ve Venedik kentleri duyuşal niteliklere sahip duyuşal nesneler olarak okunmuştur. Metin çözümlenirken her iki kente ait duyuşal nitelikler ilk kategori olarak belirlenir. Bu kategoriye ait kavramlar açığa çıkarılarak kodlanır. Stoppani metninde mimarlık nesnesinin bu niteliklere sahip kentte nasıl varolduğunu anlamaya yönelik bir yaklaşım ortaya koyar. Çözümleme süreci, açığa çıkarılan bu niteliklerin mimarlık nesnesiyle karşılaşması sonucunda, mimarlık nesnesi üzerinde nasıl bir işlem yapma gücüne dönüştüğünün açığa çıkarılmasıyla ilerler. Bu da duyuşal niteliklerin gerçek nesne olan mimarlık nesnesinde işleme tabi tutulması adı altında Çizelge 5.4'te görüleceği üzere ikinci kategori olarak belirlenmiştir.

Stoppani metnine her iki kentin de modernist mimarlık söyleminin sınıflandırmalarına ve ayrımlarına direnç gösteren ortak özelliklerini vurgulayarak başlar. Manhattan, "anti-modern" özellikler taşıyan, Venedik ise "pre-modern" özelliklerle betimlenen iki ada olarak tanımlanmaktadır. Bu iki kent, modernist mimarlık söyleminin dayattığı kategorilere meydan okuyan yapıları ile dikkat çeker. Stoppani'ye (2006) göre Modernist proje, bu iki metropolün özsel bütünlüğünü bölmeye ve kendi kategorik çerçevelerini uygulamaya çalışsa da her iki şehrin karmaşık yapıları tam olarak kavranamamakta ve yalnızca kısmi bir şekilde ele alınabilmektedir. Modernist planlamanın bölünme, bölgeleme ve işlevsel ayrıştırmaya dayalı yaklaşımları, Manhattan'ın ızgarası ve Venedik'in kanal sistemi gibi örgütsel yapılarla çelişmektedir. Stoppani'ye (2006) göre bu yapılar, planlanmış figürlerden ziyade, performans için operasyonel mekansal talimatlar olarak işlev gören performatif diyagramlar olarak değerlendirilmelidir. Modernizm, bu şehirlerin hem formel tanımlarını hem de içerdiği gerilim ve çelişkilerin karşılıklı etkileşimini yeterince anlamada başarısız olmaktadır (Stoppani,2006).

Metin içerisinde, Stoppani ilk olarak Manhattan kentini ardından ise Venedik kentini ele almıştır. Çözümleme sırasında Manhattan'ın "ızgara" tabanlı yapısı, kentin temel özellikleri olarak değerlendirilmiş ve bu özellikler ilişkili alt kavramları ile birlikte Çizelge 6.4'te yer aldığı şekliyle kodlanmıştır. Stoppani'nin (2006) belirttiği üzere bu

ızgaralı yapı, normatif kurallarla çizilmiş figürler arasında, performans ile temsil arasındaki ilişkiyi işler.

Çizelge 5.4 : “The reversible city: Exhibition(ism), chorality, and tenderness in Manhattan and Venice” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi- Manhattan

İlişkili alt		Kategori	Kodlar kavramlar	Etkileşimde olduğu cümle	Metnin içindeki Bağlamı
D U Y U S A L N İ T E L İ K Manhattan Kentinin Nitelikleri	Anti-modern			...mimarlıkta modernist söylemin dilinin kentsel mekâna dayattığı ayrımlara ve sınıflandırmalara direnmektedir.	Manhattan ve Venedik, mimarlıktaki modernist söylem için her zaman çözülmemiş karmaşıklıkları temsil etmiştir. Anti-modern (Manhattan) ve pre-modern (Venedik) olan bu iki ada, mimarlıkta modernist söylemin dilinin kentsel mekâna dayattığı ayrımlara ve sınıflandırmalara direnmektedir. Manhattan ve Venedik modernist proje için anlaşılabilir kalmaktadır çünkü her ikisi de farklı şekillerde içsel ve özsel olarak bölünmezdir. Modern proje, bunları bölmeye, bölümlere ayırmaya ve kendi kategorilerini üst üste getirmeye çalışırken, bunların karmaşıklıklarını kavrayamamakta ve kendisi için farklı kalan yapılarını tam olarak anlamadan, yalnızca kısmen veya kısmi olarak ele alabilmektedir. Bölünme, bölgeleme ve işlevlerin ayrılması yoluyla işleyen modernist planlama, bu metropollerin örgütsel yapısıyla çelişkiye düşmekte, bir arada tuttıkları gerilim ve çelişkilerin karşılıklı etkileşimini kavrayamamaktadır-çözülmemiş olarak.
		Modernist proje		Modern proje, bunları bölmeye, bölümlere ayırmaya ve kendi kategorilerini üst üste getirmeye çalışırken...	
		Modernist söylem		Bölünme, bölgeleme ve işlevlerin ayrılması yoluyla işleyen modernist planlama.	
	Perimetrik ortogonal ızgara	Modernist planlama			
		Düzen			Modernizm, Manhattan'ın perimetrik ortogonal ızgarasının ve Venedik'in parataktik kanal ve ada sisteminin planlanmış figürler değil, performatif diyagramlar olduğunu kabul etmekte başarısız olur: Bir formun tanımları ve çizimlerinden ziyade bir performans için operasyonel mekânsal talimatlar. Manhattan ızgarası, on iki kuzey-güney caddesi ve 155 doğu-batı sokağından oluşan bir sistemin izini sürerek adanın 2.028 blok halinde 'kesin' bir alt bölümünün ana hatlarını çizer (bkz. Koolhaas 1994; Stokes 1915-28; Augustyn ve Cohen 1997).
		Dış düzen			Normatif kural ile ana hatlarıyla çizilmiş figür arasında, performans ile temsil arasında işleyen ızgara, Manhattan'ın iç mekanlarında hem kopyalanan hem de ihlal edilen bir dış düzen dayatır.
		Planlı tekdüzelik		Manhattan'ın perimetrik ortogonal ızgarasının ... planlanmış figürler değil, performatif diyagramlar olduğunu kabul etmekte başarısız olur.	
		Performatif diyagramlar			
	Yapay Mekansal Birliklilik			Izgara'nın asla başarısız olmayan eşitleme girişimi, kendisini yalnızca, yapaylık ve temsil gelenekleri sayesinde yapay bir mekânsal birlikteliğin üretilebildiği, doğal mekânın biricik iç mekânında gerçekleştiriyor gibi görünmektedir.	Kompleksin büyük ölçeği, Rem Koolhaas'ın 'lobotomi' (Koolhaas 1994: 100) olarak adlandırdığı, genel dış zarfın içeriğinden ayrılmasına ve Izgara'ya meydan okuyan iç eklemlenmelerin ve ara bağlantıların geliştirilmesine olanak tanır. Izgara tarafından işletilen yüzeysel çizgi, sınırlandırdığı alan üzerinde tam bir kontrol uygulayamaz. Düzeni, bir kez onun tarafından kuşatıldıktan sonra, iç kısımlarında kendilerini daha açık veya daha verimli bir şekilde gösterebilen bireysel meseleler tarafından aşılır. Manhattan Izgarası'nın dıştan çizgili düzeni içinde ve özel bir ihlal dünyası görünümünün ardında, farklı iç düzenler kurulabilir. Izgara'nın asla başarısız olmayan eşitleme girişimi, kendisini yalnızca, yapaylık ve temsil gelenekleri sayesinde yapay bir mekânsal birlikteliğin üretilebildiği, doğal mekânın biricik iç mekânında gerçekleştiriyor gibi görünmektedir.
	Kentsel iç mekân			Yapay bir metropolün mekânsal birlikteliği sahne	Bu iki kentsel mekânı, fiziksel oluşumlarında olduğu kadar anlatılarında ve kendini temsil mitlerinde de -şekillenmekten ziyade- biçimlendirici olarak okumak için bazı alternatif kategoriler belirlemeye çalışmaktadır. Özellikle Manhattan ve Venedik'i, kentsel mekânın bir 'iç mekân' olarak okunması için ideal 'paradigma adaları' olarak görmektedir. Sahne aygıtı ister kentsel bir iç mekânda ister filmde sahnelensin, yapay bir metropolün mekânsal birlikteliğinin üretirek gerçekliği aşar.

**Çizelge 5.4 (Devam) : “The reversible city: Exhibition(ism), chorality, and tenderness in Manhattan and Venice” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi-
Manhattan**

Duyusal Niteliklerin Gerçek Nesne Olan Mimarlık Nesnesi Üzerinde İşleme Tabi Tutulması	Rockefeller Center	Planlı tekdüzelik Mimari Solo	Bu ihlallerin simgesel bir örneği, Manhattan'ın kalbinde, Beşinci ve Altıncı Caddeler ile 48. ve 52. Sokaklar arasında yer alan bir grup blok üzerine inşa edilen ve aynı zamanda buna meydan okuyan anıtsal kompleks Rockefeller Center'dır (bkz. Koolhaas 1994: 178-207). Bir dizi ardışık projeye zaman içinde tortulaşan Rockefeller Center, Izgara'nın düzeni ve önerdiği dikey tekrarlar içinde örgütlenir, ancak iç mekanlarında Izgara'ya yabancı olan mekânsal hiyerarşiler, aksiyal sistemler ve fiziksel bağlantılar tanımlar. Rockefeller Center, sadece ölçeği nedeniyle- Koolhaas'ın (1997) deyimiyle 'büyüklüğü' nedeniyle değil, aynı zamanda Izgara'nın planlı tekdüzelğine, sistemin teorik izotropisini kıran ve yönlendiren bazı istisna unsurları eklediği için de Izgara içinde mimari bir 'solo'dur.	Bu ihlallerin simgesel bir örneği, Manhattan'ın kalbinde, Beşinci ve Altıncı Caddeler ile 48. ve 52. Sokaklar arasında yer alan bir grup blok üzerine inşa edilen ve aynı zamanda buna meydan okuyan anıtsal kompleks Rockefeller Center'dır.
	Manhattan Gökdelenleri	İhlal /Izgarayı aşma Kurallar ve istisnalar adası boş zarf (mimari nesne)	Merkez, Izgara'nın gerilimlerinin, olumsuzlamalarının ve doğrulamalarının katmanlı dikey bir kataloğu, Izgara'nın içinde bir kurallar ve istisnalar adası olarak duran bileşik bir bina haline geliyor. Zemin seviyesinin üstünde ve altında, Merkez'in geniş iç mekanları, Izgara'nın çizgileriyle çevrelenmiş ancak Izgara'nın çizgilerinden kurtulmuş, Izgara'nın içeriden bir eleştirisini üreten mekanlar içerir. Aynı katların katmanlaşmasına sadece kısmen saygı gösteren bir kompozisyon özgürlüğü ortaya çıkar.	Rockefeller Center'ın Izgara'yı aşması farklı şekillerde tezahür eder.
			Koolhaas'ın dediği gibi 'Lobotomize edilmiş', gökdelenleri artık hiçbir şeyi temsil etmeyen, tümü aynı boş zarfları sergiliyor ve başlıklarını karton kişilikler olarak gösteriyor. Bu bölüm hakkında Koolhaas şu sonuca varıyor: 'Kostüm balosu, bireysellik ve aşırı orijinallik arzusunun kolektif performansı tehlikeye atmadığı, aslında bunun için bir koşul olduğu tek resmi gelenektir' (Koolhaas 1994: 130)."	
			Gökdelen, yapı anlamını yitiriyor ve sahne için bir oyuncak haline geliyor. Tafuri şöyle yazıyor: "Ne tam bir 'sentez' sunma yeteneğine ne de isteğine sahip olan 'yeni' Manhattan'ın gökdelenleri, devasa bir kolektif baleye seyirci gibi davranıyor" (Tafuri 1990: 186) – katlamıyorlar.	'Lobotomize edilmiş', gökdelenleri artık hiçbir şeyi temsil etmeyen, tümü aynı boş zarfları sergiliyor.

Stoppani, ızgaranın sadece yüzeysel ve bütünü kapsayan, imar yönetmelikleri tarafından tanımlanan “yapay bir mekânsal birlikteliği (artificial chorality)” zorunlu kıldığı görüşündedir. Izgara tarafından belirlenen yüzeysel çizgi, sınırladığı alan üzerinde tam kontrol sağlayamaz. Izgara, Manhattan'ın iç mekanlarına hem tekrarlanan hem de ihlal edilen bir dış düzeni dayatır. Bu dış düzenin, Manhattan Izgarası'nın çizgilerinin ötesinde ve özel bir ihlal dünyasının görünümü ardında, farklı iç düzenlerin kurulması mümkündür.

Kent ile ilişkili niteliklerin mimari nesnelerde işlenmesi sonucunda ortaya çıkan kavram “ihlal/ızgarayı aşma” olarak çözümlenir. Duyusal niteliklerin gerçek nesne olan mimarlık nesnesinde işleme tabi tutulması kategorisine dahil olarak kodlanır. Bu

ihlal, ızgara'nın homojenleştirici standartlarının ötesinde, iç mekanlarda gerçekleşmektedir.

Stoppani'ye (2006) göre, bu ihlallerin belirgin bir örneği Rockefeller Center'dır. Rockefeller Center, Manhattan'ın merkezinde, Beşinci ve Altıncı Caddeler ile 48. ve 52. Sokaklar arasındaki bir grup blok üzerinde yer almaktadır. Ortogonal ızgaranın eşitleyici düzenini takip ederken aynı zamanda bu düzene meydan okumaktadır. Rockefeller Center'ın ızgarayı aşma biçimleri çeşitli şekillerde ortaya çıkar. Stoppani'ye (2006) göre Merkez, ızgaranın önerdiği düzen ve dikey tekrarlar içinde yapılandırılmış olmasına rağmen, iç mekanlarında ızgaranın yabancı olan mekansal hiyerarşiler, aksiyal sistemler ve fiziksel bağlantılar tanımlar. Rockefeller Center, Koolhaas'ın (1997) ifadesiyle 'büyüklüğü' nedeniyle ve aynı zamanda ızgaranın planlı monotonluğuna, sistemin teorik izotropisini bozan ve yönlendiren bazı istisnai öğeler ekleyerek mimari bir 'solo' olarak öne çıkar (Stoppani, 2006). Merkez'in geniş iç mekanları, ızgaranın çizgileriyle çevrelenmiş ancak bu çizgilerden özgürleşen, ızgaranın içsel bir eleştirisini yansıtan mekanlar içerir.

Metnin Venedik'i anlatan ikinci kısmı, kenti tanımlayan nitelikler şöyledir: şehrin yapısında ve yapımında etkili olan normatif mekânsal birliktelik, şehrin fiziksel kökenine eklenen mitolojik köken ve son olarak şehrin fiziksel bedenini ve şehrin kültürel ve simgesel anlamdaki toplam görünümünü ve karakterini oluşturan “*Daula Yasası*” olarak Çizelge 5.5'te duyusal nitelik kategorisi altında sıralanır. Şimdi bu kavramlar çözümlendikten sonra kentin nasıl nitelendirdiklerine bakarak ilerlenmiştir.

Stoppani, Venedik'teki mekânsal birliktelik kavramının, önceden var olan veya eklenmiş bir kentsel yapıdan türemeyen, ancak bileşenlerin ortak etkileşimi ile şekillenen bir yapı olarak işlev gördüğünü düşünür. Bu düzen, katı bir forma bağlı kalmayıp, bir gerilime dayalı esnek bir bağlayıcı düzen olarak tanımlanır. Venedik'in normatif mekânsal birlikteliği, şehrin yapısal ve inşaa süreçlerinde kendini gösterirken, üzerine kurulduğu formdan daha etkin bir şekilde çeşitli yapılandırmaları ve konfigürasyonları üretebilir (Stoppani, 2006). Venedik'in özgünlüğü, binalarının fiziksel özelliklerinde ve özellikle arazi düzenlemesi gerekliliğinde adım adım ortaya çıkar: Uyum, zeminin tanımında ve düzenlenmesinde temel bir ilke olarak işler.

Venedik'in karakteristik niteliklerini anlamak için, kentin tanımlayıcı özelliklerini detaylandırmak önemlidir. Bunlardan ilki, kentin mitolojik kökenleridir; ikincisi ise *Daula Yasası*'dır.

Çizelge 5.5 : “The reversible city: Exhibition(ism), chorality, and tenderness in Manhattan and Venice” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi – Venedik

Katego- ri	İlişkili alt Kodlar kavramlar	Etkileşimde olduğu cümle	Metnin içindeki Bağlamı
D U Y U S A L N İ T E L İ K Venedik Kentinin Nitelikleri	Pre-modern	...mimarlıkta modernist söylemin dilinin kentsel mekâna dayattığı ayrımlara ve sınıflandırmalara direnmektedir.	Manhattan ve Venedik, mimarlıktaki modernist söylem için her zaman çözülmemiş karmaşıklıkları temsil etmiştir. Anti-modern (Manhattan) ve pre-modern (Venedik) olan bu iki ada, mimarlıkta modernist söylemin dilinin kentsel mekâna dayattığı ayrımlara ve sınıflandırmalara direnmektedir. Manhattan ve Venedik modernist proje için anlaşılabilir kalmaktadır çünkü her ikisi de farklı şekillerde içsel ve özsel olarak bölünmezdir. Modern proje, bunları bölmeye, bölümlere ayırmaya ve kendi kategorilerini üst üste getirmeye çalışırken... bunların karmaşıklıklarını kavrayamamakta ve kendisi için farklı kalan yapılarını tam olarak anlamadan, yalnızca kısmen veya kısmi olarak ele alabilmektedir. Bölünme, bölgeleme ve işlevlerin ayrılması yoluyla işleyen modernist planlama, bu metropollerin örgütsel yapısıyla çelişkiye düşmekte, bir arada tuttukları gerilim ve çelişkilerin karşılıklı etkileşimini kavrayamamaktadır-çözülmemiş olarak.
		Modernist proje	
		Modernist söylem	
		Modernist planlama	
	Normatif Mekânsal Birliklilik	Kurucu ilke	Venedik'te mekânsal birliklilik kurucudur. Önceden belirlenmiş ve üzerine eklenmiş bir kentsel yapıdan türemez, ancak bileşenlerinin ortak katılımında yatar. Şehrin yapısında ve yapımında kendini gösterir. Venedik, unsurlarını bir arada tutan (tutuşturan) gerilimlerden oluşur. Bir forma değil, bir gerilime dayanan bağlayıcı düzeni esnetir ve kendisi üzerindeki formdan daha baskın olan uyum ve biçimlendirici sürecin farklı konfigürasyonlarını üretebilir. Venedik'in doğası, binalarının fiziksel verilerinde, öncelikle arazi yapmak zorunluluğuyla, adım ortaya çıkar: uyum, zeminin tanımı için kurucu ilkedir, bu zemin kelimenin tam anlamıyla, hiçbir şey üzerine hiçbir şeyi tutana kadar sertleşene kadar çamur ve balçığı çok yoğun kereste kazıklarla sıkıştırarak inşa edilir.
		Kolektif	
		Uyum	
		Biçimlendirici süreç	
	Şehrin mitolojik kökeni = fiziksel kökeni	Uyum	Venedik fikrinin materyalizasyonu, fiziksel olarak arazi yapma şekline karşılık gelir: temsil ettiği ve kutladığı fiziksel şehir gibi, Venedik'in kökeni miti de dikkatlice inşa edilmiştir- farklı unsurlarla bir araya getirilmiştir. Mitinde, şehir, demokrasinin sahnesi haline gelen gerekli mekânsal birlikliliğin temsiliyetini kendisine emreder. Şehrin fiziksel inşasının kuralları ve miti, politik yapı ve sosyal uyumun bir metaforu olarak kullanılır ve kökenlere olan sadakat, kendini koruma yöntemi olarak ifade edilir. Mitolojik kökenin tanımı, şehrin fiziksel kökenine eklenmiştir, ancak birbirleriyle rekabet etmek yerine, Venedik'in fiziksel, politik ve kültürel yapılarının operasyonlarını temsil etmede iş birliği yaparlar. Kökenlerin mitolojik tanımı, kronolojik kesinliği ve tekrarlanamaz özgüllüğü, doğuştan gelen zaman ve yolların çoğulluğu ile, tümü parataktik olarak bir arada tutulan bir çokluk anlamını içinde yoğunlaştırır.
		Demokrasi sahnesi	
		Şehrin fiziksel inşasının kuralları ve miti	
		Şehrin fiziksel, politik ve kültürel yapısı	

Çizelge 5.5 (Devam) : “The reversible city: Exhibition(ism), chorality, and tenderness in Manhattan and Venice” Metninin içerik çözümlemesinin gösterimi – Venedik

D U Y U S A L N İ T E L İ K	Venedik Kentinin Nitelikleri		
	Eşitlik ve benzerlik	<i>Daula Yasası</i> 'daha büyük eşitlik ve benzerlik için... birinin diğerini geçmemesi için sarayları ve muhteşem ikametgahları sıraya koymayı; yasayla, tüm ikametgahların eşit, benzer, benzer boyutta ve süslemeye sahip olmasını' öngörüyor.	<i>Daula Yasası</i> 'daha büyük eşitlik ve benzerlik için... birinin diğerini geçmemesi için sarayları ve muhteşem ikametgahları sıraya koymayı; yasayla, tüm ikametgahların eşit, benzer, benzer boyutta ve süslemeye sahip olmasını' öngörüyor (Tafuri 1995: 3'te alıntıldığı gibi). Venedik kolektifinde, şehrin bütünü inşa etmek için evlerden ve saraylardan bireysel ayrıcalıklarından vazgeçmeleri istenir. Binalar, kamusal alanın kentsel iç mekânında sürekli kolektif temsil olarak kendini gösteren bir mekânsal birlikteliği sergilemeleri gerekiyor. Venedik özel binaları, toplumsal değerleri kutlayan ve cumhuriyet devletinin sosyal uyumunu ifade eden kolektif etik prensiplerine tabidir. Aile saraylarının bireyselliklerinden vazgeçmeleri ve kentsel dokunun mekânsal birlikteliğine uymaları istenir; bu, sadece şehrin fiziksel bedenini değil- en önemlisi- onun imago urbis'ini oluşturur. <i>Daula Yasası</i> , şehrin yapılarını normatif bir şekilde tanımlar ve asil saraylar için de bir temel yapı öngörerek, merkezi bir geçiş salonu ve her iki tarafta özel odaları içerir. Ancak bu yapı, belirlenmiş bir figürden ziyade normatif bir reçetedir ve farklı şekiller ve diller alabilir."
	Bireysel ayrıcalıklardan vazgeçiş		
	Venedik kolektifi	<i>Daula Yasası</i> , şehrin yapılarını normatif bir şekilde tanımlar ve asil saraylar için de bir temel yapı öngörerek, merkezi bir geçiş salonu ve her iki tarafta özel odaları içerir.	Venedik'in normatif mekânsal birlikteliği, yüzyıllar boyunca özel ve kamusal alanlar arasındaki sınırları çeşitli şekillerde ve formlarda işaretleyen ve şekillendiren tüm unsurları düzenleyen çeşitli yasalarla da yansıtılır: sadece binalarda değil, aynı zamanda Venedik teknelerinin tasarımında ve süslemesinde, insan bedeninin giyiminde ve sergilenmesinde de. Şehrin bedeninde, kolektif davranışın normatif reçetesi, binaların nihai görüntüsünden daha çok yapılarını düzenler. Venedik saraylarının cepheleri, Grand Kanal'ın iç su alanı boyunca, aynı normatif prensibin koro varyasyonları olarak sıralanır, hepsi farklı ama hepsi benzer, güç, politik bağlılık, zenginlik, lüks temalarında sonsuz varyasyonlarla ifade edilir, ancak hepsi büyük mullionlu pencerelerin merkez parçası etrafında organize edilir. Georg Simmel için bu cephe dizisi 'bireysel karakterleri maskeleyen bir eşitlik oyunu, kendi güzelliğinin yasalarını takip eden bir perde, hayatı sakladığı için gösterir' (Simmel 1973: 195). Venedik cephesi, saklar ve açığa çıkarır; üzerine bindirildiği şeyden farklıdır, ancak gizlediği şeyle bir uyum gösterir. Cephe, maske/yüz olarak, 'özel'i 'Venedikçe' bir şekilde yeniden tanımlar. Mullionlu pencere üzerinden açığa çıkan ve kamu su alanına açılan sarayın iç salonu- evin merkezi alanı- sosyal ilişkilerin geçiş bir alanı haline gelir ve hem görsel hem de ideolojik olarak şehrin kamusal alanına aittir. Özel ve kamusal olan bu alan, Grand Kanal'ın iç suyu boyunca cephelerin dizisi tarafından inşa edilen kolektif kentsel söyleme katılır. Salondaki kamusal su alanı, sanki konut alanı tarafından emiliyormuşçasına görsel olarak evin merkezi alanına doğru akıyor. Bu hareket, konutun özel çekirdeğini kamusal bakışa açarak merkezini geçiş bir mekâna dönüştürüyor ve bu alan su alanı boyunca doğrusal bir dizilimle tekrarlanarak ona paralel ve görsel bir uzantı oluşturuyor. Aynı temanın biçimsel çeşitlemeleriyle tekrarlanan saray cepheleri, Büyük Kanal'ın iç kısmını, tarihi kent ölçeğinde bir dizi duvar kaplaması gibi kaplıyor.
	Kolektif etik prensipler		

Venedik, karmaşıklıkları yoğun bir şekilde bir araya getirir ve çeşitlendirir, ancak bu özellikleri tek bir unsura indirgemez. Kentin mitolojik kökeni, fiziksel kökenlerine eşlik eder; ancak, birbirleriyle rekabet etmek yerine, Venedik'in fiziksel, politik ve kültürel yapıları üzerinde işlev göstermede bir iş birliği içinde hareket ederler (Stoppani, 2006). Mitolojik kökenlerin tanımı, kronolojik kesinlik ve tekrarlanamaz bir özgüllük sağlar; doğuştan gelen zamanların ve yolların çeşitliliği ile, tüm bu unsurlar parataktik bir biçimde bir arada tutulan bir çokluğun yoğunlaşmasını sağlar.

Stoppani'nin görüşü *Daula Yasası*'nın Venedik'teki sarayları ve tüm ikametgahları bir düzende sıralama amacı güttüğünü, böylece hiçbirini diğerinden üstün olmamak üzere eşitlik ve benzerlik sağladığı yönündedir. Venedik kolektifinde, şehrin bütünsel yapısını oluşturmak adına bireylerden evlerden ve saraylardan bireysel ayrıcalıklarından vazgeçmeleri ve kentsel dokunun mekânsal birlikteliğine uyum sağlamaları beklenir. Bu yaklaşım, şehrin sadece fiziksel yapısını değil, aynı zamanda onun şehir imajını şehrin kültürel ve simgesel anlamdaki toplam görünümünü ve karakterini şekillendirir. Bu şekilde, Venedik kentsel ve mimari dokusunu hem fiziksel hem de kültürel açıdan bir bütün olarak inşa eder. Venedik'teki bu düzen, şehrin demokrasisinin sahnesi olma özelliğiyle, gerekli mekânsal birlikteliğinin bir temsiliyetini kendi üzerine alır (Stoppani, 2006).

Stoppani için *Daula Yasası*, şehrin yapıları için normatif bir reçete olsa da farklı şekiller ve diller alabilir. Bunun nasıl biçim aldığı kenti oluşturan yapıların cepheleri üzerinden ele alır. Böylece kente ait duysal niteliklerin “Gerçek Nesne Olan Mimarlık Nesnesinde İşleme Tabi Tutulması” olarak oluşturan kategorinin altında yer alarak çözümlenir. Stoppani Venedik'teki binaların cephelerini ele alarak, bu cephelerin şehrin kolektif ve bireysel, kamusal ve özel, iç ve dış gibi kavramlarını sorgular. Saraylarının cepheleri, Grand Kanal boyunca normatif bir düzen içerisinde sıralanırken, her biri farklılıklar taşımakla birlikte birbirine benzer şekilde, güç, politika, zenginlik ve lüks gibi temaları çeşitli biçimlerde yansıtır. Stoppani Georg Simmel'den hareketle cephelerin, bireysel karakterleri bir eşitlik oyunu içinde maskeleyen bir perde gibi işlev gördüğünü söyler. Bu cepheler, üzerine bindirildiği yapıdan farklı olmasına rağmen gizlediği ile uyum içinde bir görünüm sunar.

Venedik'in saray cepheleri, özel ve kamusal alanlar arasındaki geçiş sınırları ortaya koyar ve bu cephe dizilimi, kamusal su alanına doğru bir akış sağlayarak, iç mekanların sosyal ve ideolojik olarak şehrin kamusal alanına ait olmasını sağlar. Bu

şekilde, özel alanlar, Grand Kanal boyunca bir kolektif kentsel söyleme katılırken, aynı zamanda kamusal bakış açısına açılarak, iç ve dış mekân kavramlarını geçirgen hale getirir. Bu mimari düzenleme, Venedik'in bireysel ve kolektif, özel ve kamusal arasındaki sürekli müzakereyi ve sınırların yeniden tanımlanmasını vurgular (Stoppani, 2006).

5.2.4 The Japanese city and inner space – Fumihiko Maki

Fumihiko Maki'nin "The Japanese City and Inner Space" makalesi, Japon şehirlerindeki kentsel mekanlar ile "iç mekân" kavramı arasındaki dinamik etkileşimi ele alır. Maki'nin metni ele aldığı "iç mekân (*oku*)" kavramı ile mimarlık nesnesinin mekân oluşumun temeli olarak nitelendirir. Mimarlık nesnesine ait niteliklerin kentlerin mekânsal oluşumunda nasıl bir rol oynadığını ele alır. Metinde tanımlanan "iç mekân (*oku*)" kavramı, Çizelge 5.6'da görüldüğü üzere duyuşal nesne olarak mimarlık nesnesine ait nitelik olarak açığa çıkarılmış ve kodlanmıştır. *Oku* kavramı kendisiyle ilişkili alt kavramlar olan; mesafe ve derinlik, gizli olan ve soyut çağrışımlar, merkeze karşı iç mekân olarak sıralanmış ve kavramın mimarlık nesnesinin üretiminde etkinliklerini anlamak için çözümlenmiştir.

Maki, Japonya'ya özgü "*oku*" kavramını, iç mekânın temel karakterini açıklamak için kullanmaktadır. Maki'ye göre (1978), Japonlar, bir şöanın katmanları gibi düzenlenmiş, "*oku*" olarak adlandırılan en içteki alanın varlığını vurgular. Bu merkezci içe dönüklük, Japonya'daki köylerden metropollere kadar, mekân oluşumunun temel bir unsuru olarak kabul edilir (Maki, 1978). *Oku*'nun aynı zamanda derinlik ve anlaşılmazlık gibi bir takım soyut çağrışımları da vardır, dolayısıyla kelime sadece fiziksel değil psikolojik derinliği de tanımlamak için kullanılır. Japonların bu sözcüğü sıfat biçiminde kullanımlar arasında *oku-dokoro* (iç yer), *oku-guchi* (iç giriş), *oku-sha* (iç tapınak), *oku-yama* (dağ girintileri) ve *oku-zashiki* (iç oda) yer alır (Maki, 1978). Hepsi fiziksel mekân kavramıyla alakalı; *oku-gi* (gizli veya gizli ilkeler) ve *oku-den* (bir sanatın gizli gizemleri), görünmez fakat gizli biçimde mevcut olan şeylere atıfta bulunur ve *o-oku* (bir şöunun karısı) ve *oku-no-in* veya *oku-gata* (bir aristokratın veya asilzadenin karısı) (Maki, 1978). Maki'ye göre bütün bu kelimelerin kullanımında gizli olanı, görünmeyeni ya da gizli olanı tanıma ve ona değer verme eğilimi olduğu açıktır.

Çizelge 5.6 : “The Japanese city and inner space” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi

Kategori	İlişkili alt kodlar kavramlar	Etkileşimde olduğu cümle	Metnin içindeki Bağlamı
D U Y U S A L N İ T E L İ K Mimarlık Nesnesinin Nitelikleri	omote-dori (ana cadde)		Omote (ön) ve ura (arka) terimleri geleneksel olarak bu tipik Japon fenomenini açıklamak için kullanılmıştır. Japonya'da uzun zamandır, omote-dori (ana cadde) ve ura-dori (arka sokak), omote-mon (ön kapı) ve ura-mon (arka kapı) gibi terimlerle açıkça görülen hiyerarşik ilişkiler kurma eğilimi vardır.
	ura-dori (arka sokak)		Ancak bu ayrım bana Japon mekânının temel karakterini açıklamakta, yani çoğu yerel topluluğun kolektif bilinç dışında derinden kök salmış olguları açıklamakta yetersiz görünüyor. <i>Omote</i> ve <i>Ura</i> kavramı, Japon mekânının çeşitli katmanlarını tam olarak açıklayamaz.
	Omote (ön) omote-mon (ön kapı)	<i>Omote</i> (ön) ve <i>ura</i> (arka) terimleri geleneksel olarak bu tipik Japon fenomenini açıklamak için kullanılmıştır.	Bir şehrin veya daha küçük bir topluluğun kurulması her zaman kolektif veya bireysel bir irade meselesidir. Bireysel konutlardan farklı olarak bir şehir veya topluluk, uzun bir süre boyunca geliştirilen normlar tarafından şekillendirilir.
	ura-mon (arka kapı)		Japonlar her zaman, bir soğan gibi birden fazla katman halinde düzenlenen bu yüksek yoğunluklu alanın merkezinde oku (en içteki alan) adı verilen şeyin varlığını öne sürmüşlerdir. <i>Oku</i> kavramı, sınırlı bir alanı bile detaylandırmalarına ve derinlik vermelerine olanak sağladı. Kentsel mekânın oluşumunda toplumun kolektif bilinç dışı tarafından elenip hafızaya kazınan bazı sabit kavramlar otomatik olarak işler. Japonya'ya özgü bir mekânsal kavram olan <i>Oku</i> iyi bir örnek ve ben mekânın bu şekilde algılanmasının anlaşılmasının, gelecekteki şehirlerin nasıl olması gerektiğine dair fikirlerin formüle edilmesinde önemli olduğuna inanıyorum. Merkezci <i>okusei</i> veya içe dönüklük, Japonya'da köyden metropole kadar mekân oluşumunun her zaman temelini oluşturmuştur.
	Derinlik	<i>Oku</i> kavramı, sınırlı bir alanı bile detaylandırmalarına ve derinlik vermelerine olanak sağladı.	
	Detay	Merkezci okusei veya içe dönüklük, Japonya'da köyden metropole kadar mekân oluşumunun her zaman temelini oluşturmuştur.	
	Mekân oluşumunun temeli		Terimin mekanla ilgili kullanımının her zaman, belirli bir mekân içindeki süredir alışkın olan Japonlar, mekânı sınırlı ve yoğun bir şey olarak algılamış olmaları ve bunun sonucunda tarihlerinin erken dönemlerinden itibaren, sınırlı bir alan içindeki görelî mesafeye çok iyi uyum sağlayan bir duyarlılık geliştirmiş olmaları.
	Oku (en içteki mekan)	Terimin mekanla ilgili kullanımının her zaman, belirli bir mekân içindeki süredir alışkın olan Japonlar, mekânı sınırlı ve yoğun bir şey olarak algılamış olmaları ve bunun sonucunda tarihlerinin erken dönemlerinden itibaren, sınırlı bir alan içindeki görelî mesafeye çok iyi uyum sağlayan bir duyarlılık geliştirmiş olmaları.	
	Mesafe	Oku kavramı, sınırlı bir alanı bile detaylandırmalarına ve derinlik vermelerine olanak sağladı.	
	Derinlik	Oku kavramı, sınırlı bir alanı bile detaylandırmalarına ve derinlik vermelerine olanak sağladı.	
	Anlaşılmazlık	<i>Oku</i> 'nun aynı zamanda derinlik ve anlaşılmazlık gibi bir takım soyut çağrışımları da vardır, dolayısıyla kelime sadece fiziksel değil psikolojik derinliği de tanımlamak için kullanılır.	<i>Oku</i> 'nun aynı zamanda derinlik ve anlaşılmazlık gibi bir takım soyut çağrışımları da vardır, dolayısıyla kelime sadece fiziksel değil psikolojik derinliği de tanımlamak için kullanılır.
	Psikolojik derinlik		
	Soyut çağrışımlar		

Çizelge 5.6 (Devam) : “The Japanese city and inner space” metninin içerik çözümlemesinin gösterimi

D U Y U S A L N İ T E L İ K Mimarlık Nesnesinin Nitelikleri	Geleneksel Japon Konutu	İç mekân yataylığı ön plana çıkarıyor ve gizlenerek sembolik güç kazanıyor	İç mekândan farklı olarak bir merkez, tepedeki kilisenin göğe doğru yükselen kulesi gibi açık ve görünür olmalıdır.	Avrupa şehirlerinde iç mekanlar mevcuttur. Ne var ki, mekânın tek biçimliliği fikri ortaya atıldığı anda, Japonca anlamdaki iç mekân kavramı artık savunulamaz hale gelir ve yerini daha evrensel ve daha kolay anlaşılabilir bir merkez kavramına bırakır. İç mekândan farklı olarak bir merkez, tepedeki kilisenin göğe doğru yükselen kulesi gibi açık ve görünür olmalıdır. Japonlar çıkış noktasını bir dağın zirvesi olarak değil, dağların derinlikleri olarak tanımladılar. Batı'da bir merkez (yani bir dağın zirvesi) fikri şehirler, kiliseler ve kuleler şeklinde ifade edilirken, Japonya'da dağlar tümülüsler ve bahçelerle ifade ediliyordu.
		Merkeze karşı iç mekân	İç mekândan farklı olarak bir merkez, tepedeki kilisenin göğe doğru yükselen kulesi gibi açık ve görünür olmalıdır.	Dağların ve ormanların girintilerinde, doğanın yapay ve tüce dönüşümü olan Japon tarzı bahçelerde ve şehirlerin dar arka sokaklarında varlığını fark ederek geleneksel Japon konutlarındaki iç mekanları incelemek, bu tür evlerde oku'ya daha da net tanımlanmış bir konum ve statü verilmiştir. Usami'nin tanımladığı gibi, bizi sürekli içe doğru yönlendiren (merkezden dışarı doğru uzanıyor gibi görünen Batılı bir otelin aksine) Japon tarzı bir hana özgü mekân yöneliminin, bugün mütevazı aile konutlarında nasıl varlığını sürdürdüğünü görmek beni çok şaşırttı. Dahası, yalnızca mekânsal bir kavram olarak var olmakla kalmıyor, aynı zamanda kolektif bilinçdışı yoluyla daha soyut toplumsal yapılara nüfuz ederek iç mekân kavramını evrenselleştiriyor. Japon kültürel geleneğinde neden eski zamanlardan beri “iç mekân felsefesi” denebilecek bir şey geliştirildi?
Duyusal Niteliklerin Gerçek Nesne Üzerinde İşleme Tabii Tutulması	Kuşatma / bölgeleme	Karmaşık yönelim	Dahası, yalnızca mekânsal bir kavram olarak var olmakla kalmıyor, aynı zamanda kolektif bilinçdışı yoluyla daha soyut toplumsal yapılara nüfuz ederek iç mekân kavramını evrenselleştiriyor.	Japonya'daki şehir planlaması tamamen farklı bir yaklaşıma dayanıyordu. Daha önce de söylediğim gibi, Japonlar bir şehrin inşasını üstlenirken her zaman toprağın sınırlı olduğunu kabul ediyorlardı. Böylece coğrafi dezavantajlarına rağmen savunma amaçlı birçok şehir dağlarla çevrili havzalarda kuruldu; aynı nedenden ötürü, bir Japon şehrinin, dünyanın diğer yerlerindeki pek çok şehrin sahip olduğu gibi insan yapımı sınırlara sahip olması son derece nadirdi. Japonya'da, bölgesel bütünlük sabit bir merkez yerine belirsiz bir şeye dayanıyordu ve bu temel "bir şeyi" (oku) kuşatmak veya kucaklamak, toprak oluşumunun operasyonel ilkesiydi.
		Alan yoğunluğu	İç dönüklük	Bana öyle geliyor ki, bölgenin kapasitesini ima eder. oluşumundaki "iç mekân-kuşatma" Bana öyle geliyor ki, bölgenin oluşumundaki "iç mekân-ilkesi, diğer kültürlerdeki "merkez-kuşatma" ilkesi, diğer kültürlerdeki "merkez-sınır sınır belirleme" ilkesine karşılık belirleme" ilkesine karşılık gelen önemli bir Japon kavramıdır.
		Derinlik hissi	“İç mekân felsefesi”	Edo'da Fuji Dağı'nın muhteşem manzarasıyla anılan bir bölge olan Fujimi-cho buna bir örnektir. İlçenin bir ızgara oluşturan yolları özellikle Fuji Dağı'na göre yönlendirildiğinden, komşu ilçelerin yollarıyla aynı hizada değildir. Başka bir deyişle, ızgaranın teorik olarak sonsuz genişliğinin bir kısmının kapsüllenmesi yerine, ortak özelliklere sahip belirli bir alan, birkaç bloktan oluşan ayrı bir ızgara olarak "sarılarak" bölge olarak tanımlanır. —bu durumda Fuji Dağı'nın bir görünümü— Şehir merkezindeki düz semtlerde bile sokak düzeninin yerden yere değiştiği Edo'da, bölgeyi sararak veya kuşatarak bölge oluşumunun yüksek şehirdeki Yamanote semtlerinde daha da belirgin olduğunu söylemeye gerek yok.
		İzgara	Toğografya	

Maki, Tokyo'nun aşağı şehirdeki Tsukiji bölgesindeki yaşlı bir kadının evini ziyareti sonrası i mekân kavramının geleneksel Japon konutlarında nasıl karakterize olduğunu anlatır:

Genişliği bir metreden biraz fazla olan kafesli bir kapıdan eve adım attığımda, önümde değil, bir tarafta shoji panellerinin arkasındaki 4,5 hasırlık (yaklaşık yedi metrekare) küçük bir odaya açılan yükseltilmiş bir kapı eşiği buldum. Odanın ortasında, batık bir çukurun üzerine inşa edilmiş, yorgan kaplı bir masa olan kotatsu vardı. Işık girdiğim koridora paralel uzanan sokaktan giriyordu. Evin bu bölümü misafir kabul için kullanılıyordu. Bu odanın arkasında mutfak ve yatak odası fonksiyonlarını birleştiren 4,5 metrekarelik ikinci bir oda vardı. Yalnızca 26 metrekarelik toplam taban alanında ortaya çıkan yönelimin karmaşıklığı ve alan yoğunluğu beni hayrete düşürdü. Evdeki bir şinto tapınağının, bir aile Budist sunağının ve bir tokonoma oyuğunun varlığı karmaşıklığı arttırdı ve ie dönüklük ve derinlik hissini güçlendirdi (Maki, 1978).

Bu deneyim sonucunda Maki mekânın, merkezden dışarı doğru uzanıyor gibi görünen Batılı bir konutun aksine, kendisini sürekli içe doğru yönlendirmesini, *oku* kavramın konutlarda nasıl varlığını sürdüğünü ortaya koyduğunu düşünmektedir. Dahası Maki, *oku*'nun yalnızca mekânsal bir kavram olarak var olmakla kalmadığını aynı zamanda kolektif bilinçdışı yoluyla daha soyut toplumsal yapılara nüfuz ederek i mekân kavramını evrenselleştirdiğini düşünür.

İ mekânın kentsel yapı ile mimari olarak nasıl etkileşime geçtiğini derinlemesine anlamak için metin üzerindeki çözümleme süreci devam etmektedir. Maki'ye göre, "i mekân-kuşatma" ilkesi, Japonya'da mekân düzenlemesinin temel bir prensibidir ve bu ilke, Batı'daki "merkez-sınır" belirleme ilkesine karşılık gelir. "Merkez-sınır" ve "i mekân-kuşatma" ilkesi, iki farklı kültürde mekânın organizasyon biçimlerinin temelde nasıl farklılaştığını ortaya koyar. Batı uygarlıklarında, kentin merkeze dayalı oluşumu, çevresel sınırların belirlenmesini ve dolayısıyla surların inşasını gerektirir. Japonya'da ise, bölgesel bütünlük, sabit bir merkeze değil, genellikle "oku" olarak adlandırılan, toprağın oluşumunun operasyonel ilkesi olan kuşatmak veya kucaklamaya bağlıdır. Bu ilke, aktif bir sınırlamanın aksine, esneklik ve uyumluluk anlamına gelir; bu da kuşatmanın sarılacak nesneye göre şekillendirilebilme kapasitesini ifade eder.

Şehir, iç içe geçmiş bir dizi kamusal, yarı-kamusal ve özel alanların toplamı olarak kavramsallaştırılabilir. Japon şehir yapısı, bir merkez etrafında organize olmuş homojen bir kümelenme yerine, her biri kendi iç mekanını koruyan çeşitlendirilmiş bölgeler olarak evrimleşmiştir. Maki'ye göre bu yapısal özellik, Japon şehirlerinde en azından yirminci yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Japon şehirlerinin tarihsel gelişimi, mekânsal niteliklerin yalnızca genişleyerek değil, aynı zamanda derinlik kazanarak da geliştirilebileceğini göstermektedir. Bu durum, mekânın sadece genişlemesiyle değil, içsel derinleşmelerle de zenginleşebileceği anlayışını pekiştirir.

5.3 Bulgular

Mimarlık ve kent ilişkisinde mimarlığın sınır aşımı durumlarına dair bir tartışma yürütmek amacıyla seçilen estetik karşılaşma örnekleri; Peter Eisenman'ın *The City of Artificial Excavation* serisi içinde yer alan 1983 tarihli metni, Rem Koolhaas'ın 1995 tarihli *Bigness or The Problem of Large* başlıklı yazısı, Fumihiko Maki'nin 1978 tarihli *The Japanese City and Inner Space* metni ile Teresa Stoppini'nin 2006 yılında kaleme aldığı *The Reversible City: Exhibition(ism), Choralıty, and Tenderness in Manhattan and Venice* başlıklı çalışmasından oluşmaktadır. Bu metinler, yalnızca mimarlığın kentsel bağlamla kurduğu çok katmanlı ilişkileri yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda mimarlığın kendi sınırlarını nasıl sorguladığını görünür kılmak açısından estetik karşılaşmalar olarak değerlendirilmiştir.

Seçilen metinlerin çözümlenmesiyle birlikte, mimarlık ve kent arasında kurulan karşılıklı etkileşim biçimleri ile bu etkileşimlerin her iki disiplinin bilgi üretim alanlarında ne tür dönüşümlere yol açtığı ortaya konulmuştur. Çalışmada, mimarlığın kent üzerinde oluşturduğu kavramsal ve fiziksel etkiler ile kent dinamiklerinin mimarlık kuramı ve pratiği üzerindeki dönüştürücü etkisi ele alınmıştır. Bu çözümlerler, yalnızca tek yönlü bir etkiyi değil, mimarlık ve kentin birbirini karşılıklı olarak dönüştüren iki özerk varlık olarak nasıl bir ilişkisel yapı içerisinde yer aldığını göstermektedir. Estetik karşılaşmalar aracılığıyla mimarlık ve kent arasında ortaya çıkan dolaylı ilişkiler, disiplinler arası sınırların nasıl yeniden yapılandığını ve mimarlığın kentsel düşünce üzerindeki kurucu potansiyelini nasıl ortaya koyduğunu görünür kılmaktadır.

Yapılan çözümlerler, mimarlık nesnesi ile kentin estetik karşılaşmalar bağlamında iki farklı biçimde etkileşime girdiğini ortaya koymuştur. Bu çeşitlilik, her bir

Çözümlemede duyusal nesne olarak tanımlanan ögenin farklılaşmasıyla belirginleşmiştir. Duyusal nesnenin değışimi, yalnızca temsil edilen ögenin değil, aynı zamanda onun karşılaştığı gerçek nesnenin yapısal ve kavramsal dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Bu durum, estetik karşılaşmanın çift yönlü, etkileşimsel ve dönüştürücü doğasına işaret etmektedir.

Duyusal nesne olarak ele alınan ve nitelikleri üzerinden çözümlenen mimarlık nesnesi, Rem Koolhaas ve Fumihiko Maki'nin metinlerinde öne çıkmaktadır. Her iki yazar da mimarlık nesnesinin fiziksel, kavramsal ve deneyimsel özelliklerini tanımlamış ve bu özellikler üzerinden mimarlığın kentle kurduğu ilişkiyi sorgulamıştır. Çözümlemeler, mimarlık nesnesinin yalnızca kentsel yapıya eklenen bir unsur değil, aynı zamanda kent içindeki disipliner boşluğuyla mücadele edebilen, bu boşluklara müdahale ederek onları yeniden biçimlendirme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Rem Koolhaas'ın *Bigness or The Problem of Large* başlıklı metninde ortaya koyduğu “büyüklük” (bigness) kuramı, mimarlığın belli bir ölçü eşğini aştığında yalnızca biçimsel olarak değil, programatik ve işlevsel olarak da dönüşüme uğradığını öne sürer. Koolhaas'a göre, bu dönüşüm mimarlığın özerkliğini artırmakla kalmaz, aynı zamanda geleneksel şehircilik anlayışlarını geçersiz kılarak yeni bir kent paradigmasının önünü açar. Bu bağlamda büyüklük, mimarlığın sadece mevcut kentsel yapıları değil, şehirlerin temel dinamiklerini dönüştürme kapasitesine sahip olduğunu gösteren yapısal bir kırılma noktasıdır. Diğer taraftan, Fumihiko Maki'nin *The Japanese City and Inner Space* başlıklı metninde ortaya koyduğu iç mekân (inner space) kavrayışı, Japon şehir yapısının Batı'daki homojen, merkezîyetçi kent kurgularından farklı olarak, çeşitlendirilmiş, parçalı ve çoğulcu bir biçimde örgütlendiğini ileri sürer. Maki, Japon şehirlerinin her bir bölgesinin kendi iç mekânsal bütünlüğünü nasıl koruduğunu, bu mekânların ise kolektif düzeyde bir bütünlük yarattığını göstermektedir. Bu bakış açısı, mimarlığın yalnızca yapı ölçeğinde değil, aynı zamanda kent içindeki mekânsal çeşitliliğin düzenleyicisi olarak işlev gördüğünü ortaya koyar.

Her iki metin de, mimarlığın sadece bir disiplin olarak değil, kent üretiminin etkin ve dönüştürücü bir aktörü olarak yeniden düşünülmesi gerektiğini vurgular. Mimarlık, kent mekânının biçimlenmesinde ve dönüşümünde hem fiziksel hem de sosyo-kültürel boyutlarda etkili bir rol üstlenir. Bu bağlamda estetik karşılaşmalar üzerinden gerçekleştirilen analizler, mimarlık ve kent arasındaki ilişkinin çift yönlü doğasını,

karşılıklı etkileşimle ortaya çıkan dönüşüm potansiyelini ve bu etkileşimin mimari düşünce ve kentsel tasarım süreçlerine kazandırdığı yeni perspektifleri görünür kılmaktadır.

Duyusal nesne olarak kent, estetik karşılaşmaların alternatif bir biçimini temsil eder. Bu bağlamda, kent nesnesi, duyusal nitelikleri aracılığıyla incelenen ve estetik karşılaşmaların merkezine yerleştirilen bir varlık olarak ele alınır. Duyusal nesne konumundaki kent, Peter Eisenman ve Teresa Stoppani'nin metinlerinde ayrıntılı biçimde ele alınmakta; her iki yazar da kente ait biçimsel, tarihsel ve temsilî özellikleri tanımlayarak, bu özelliklerin mimarlık nesnesiyle olan etkileşimlerine odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, mimarlığın kentsel bağlamla kurduğu ilişkinin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda kavramsal ve eleştirel düzeyde de sorgulanmasına olanak tanımaktadır.

Peter Eisenman'ın *The City of Artificial Excavation* serisinde yer alan metni, Berlin kentinin tarihsel yükünü, özellikle yarışma alanının taşıdığı kolektif hafızayı odağa alarak, mimarlık nesnesinin bu tarihsel bağlamla nasıl ilişkilendirilebileceğini sorgular. Eisenman, Berlin örneği üzerinden geliştirdiği çözümlemesinde, mimarlığın kentsel hafızayla yüzleşmesini yalnızca bir temsil meselesi olarak değil, aynı zamanda bir tasarım stratejisi olarak da ele alır. Bu doğrultuda geliştirdiği “karşı-hafıza” kavramı, mimarlığın tarihsel yüklerden doğrudan etkilenmeksizin, ancak onları dışlamadan kendi eleştirel pozisyonunu kurabilmesi adına önemli bir araç olarak devreye girer.

Karşı-hafıza, mimarlığın kente ait geçmişle yüzleşirken, bu geçmişin dogmatik ve sabit temsillerine kapılmadan, kendi yapısal ve biçimsel kurgusunu oluşturabilmesini sağlayan teorik bir çerçeve sunar. Eisenman'ın bu bağlamda önerdiği tasarım yaklaşımı, mimarlık nesnesinin geçmişin gölgesinde edilgen bir biçimde konumlanmasındansa, kent hafızasıyla kurduğu eleştirel ilişki üzerinden özneleşmesini ve kendi mimari düzenini oluşturmasını hedefler. Böylece mimarlık, yalnızca geçmişin izdüşümünü yansıtan bir yüzey değil; tarih, bellek ve temsil üzerinden yapılandırılan kentsel anlatıya müdahil olan aktif bir aktör olarak yeniden tanımlanır.

Teresa Stoppani, *The Reversible City: Exhibition(ism), Choralıty, and Tenderness in Manhattan and Venice* (2006) başlıklı metninde, Manhattan ve Venedik kentlerini

duyusal niteliklere sahip duyusal nesneler olarak ele alır. Stoppani, çalışmasına Manhattan ve Venedik'in modernist mimarlık söyleminin sınıflayıcı ve hiyerarşik çerçevelerine direnç gösteren iki kent örneği olduğunu vurgulayarak başlar. Manhattan "anti-modern", Venedik ise "pre-modern" karakterlerle tanımlanır. Stoppani'ye göre modernist şehircilik bu metropollerin özsel bütünlüğünü kavramakta yetersiz kalmakta; bu şehirlerin yapısal örgütlenmeleri, planlanmış figürlerden çok, operasyonel mekânsal talimatlar gibi davranan performatif diyagramlar olarak okunmalıdır.

Manhattan örneğinde, kentin temel duyusal niteliği ızgara sistemidir. Bu yapı, kente yapay bir mekânsal birliktelik kazandırmaya çalışan, dışsal ve tekrara dayalı normatif bir düzen sunar. Ancak Stoppani'ye göre, bu ızgara yapısı, temsil ile performans arasında sürekli bir gerilim üretir. Manhattan'ın mimari örneklerinden biri olan Rockefeller Center, bu ızgaraya hem uyum sağlamakta hem de onu ihlal eden mekânsal stratejiler üretmektedir. İç mekânlarda ızgaranın dışında kalan aksiyal sistemler, hiyerarşiler ve bağlamlar oluşturularak, bu merkez adeta ızgaranın teorik bütünlüğünü delerek mimari bir "solo"ya dönüşür. Böylece "ızgarayı aşma" kavramı, mimarlık nesnesinin kent nesnesiyle kurduğu eleştirel karşılaşmanın bir çıktısı olarak tanımlanır.

Venedik örneğinde ise üç temel duyusal nitelik ön plana çıkar: normatif mekânsal birliktelik, mitolojik köken ve Daula Yasası. Bu yapılar, Venedik'in hem fiziksel hem de kültürel varoluşunu biçimlendirir. Stoppani, mekânsal birlikteliği, katı formlardan türemeyen ama yapı bileşenlerinin etkileşimiyle şekillenen esnek bir düzen olarak tanımlar. Metinde kent yapılarına uygulanan normatif bir planlama ilkesi olan Daula Yasası'nın, mimarlık nesnesi üzerinde biçimsel ve söylemsel düzeyde nasıl farklılaşarak yeniden üretildiği üzerinden ele alınır. Stoppani'nin çözümlemesi, bu yasanın sabit ve katı bir kent kurgusu önerdiği varsayımına rağmen, mimarlık nesnesinin bu normatif çerçeveye kurduğu etkileşim sonucunda nasıl farklı biçim, anlam ve anlatılara evrilebildiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Daula Yasası, yalnızca bir kent düzenlemesi aracı olarak değil, mimarlığın sınır aşımını mümkün kılan bir karşılaşma zemini olarak değerlendirilir.

Sonuç olarak, Eisenman ve Stoppani'nin metinleri, kent nesnesinin mimarlık pratiğiyle kurduğu dinamik ilişkiler aracılığıyla hem mimarlık nesnesinin hem de kentsel mekânın dönüşümünü mümkün kıldığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar,

mimarlığın estetik karşılaşmalar yoluyla kente müdahil olma biçimini ele almakla kalmaz; aynı zamanda mimarlığın kendi sınırlarını aşarak, kentle karşılaşmalar üzerinden nasıl yeniden tanımlandığını ve disiplinler arası bir potansiyele nasıl evrildiğini göstermektedir. Böylece, kent ve mimarlık arasındaki bu estetik ve yapısal karşılaşmalar, her iki alanın da teorik evriminde belirleyici rol oynamaktadır.

6. SONUÇ

Bu tez çalışması, mimarlık ve kent ilişkisini ele alırken, mimarlığın kent içindeki disiplinler boşluğunu bir sorunsal olarak incelemiş ve bu bağlamda mimarlığın sınırlarına yönelik bir sorgulama yapmayı amaçlamıştır. Mimarlık literatüründe, disiplinin sınırlarına ilişkin tartışmalar zaman zaman mimarlık içinden geliştirilmiş olsa da bu çalışmada, mimarlığın sınırlarının kent bağlamında değerlendirilmesine odaklanılmıştır. Bu yönüyle çalışma mimarlığın sınırlarının giderek belirsizleştiği bir zeminde, bu sınırların yeniden tanımlanması gerekliliğini temel bir sorunsal olarak öne çıkarmaktadır. Tez, mimarlığın sınırlarını, kentle kurduğu etkileşimler bağlamında ele alarak, mimarlık ile kent arasındaki karşılıklı ilişkinin bu sınırların yeniden inşasındaki belirleyici rolüne dikkat çekmektedir. Mimarlık ve kent arasındaki etkileşim yalnızca mekânsal ya da işlevsel bir karşılaşma değil, aynı zamanda her iki alanın da düşünsel ve pratik boyutlarda birbirini dönüştürdüğü dinamik bir süreç olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda tez, söz konusu karşılıklı etkileşimin, mimarlığın teorik çerçevesinin kent aracılığıyla yeniden düşünülmesine olanak tanıyan bir araştırma alanı sunduğunu ileri sürmektedir. Çalışma, bu araştırma alanının merkezine mimarlık-kent ilişkisini yerleştirerek, bu ilişkinin doğasını sorgulamakta ve mimarlığın bu etkileşim içindeki konumunu, belirsizliklerini ve dönüşüm potansiyelini eleştirel bir bakışla ele almaktadır. Böylece mimarlığın sınırları, kentsel bağlamla kurduğu ilişkiler aracılığıyla yeniden tartışmaya açılmaktadır.

Kent çalışmalarının mimarlık literatüründe kapsamlı ve derinlikli bir araştırma alanı olarak öne çıktığı; tarihsel süreçlerden günümüze kadar uzanan sosyal, ekonomik, siyasal ve teknolojik dönüşümlerin etkilerini yoğun biçimde yansıtan bir dinamik yapı sergilediği görülmüştür. Kentlerin, statik tanımlara direnç gösteren ve sürekli evrim geçiren bir yapıda olması, bu alandaki çalışmaları hem zorlayıcı hem de zenginleştirici bir araştırma alanına dönüştürmüştür. Bu durum, mimarlık disiplini için de yeni bir düşünce ve tasarım alanı yaratmış, kentin çok katmanlı yapısı ve karmaşık dinamikleri, mimarlığın sınırlarını yeniden düşünmesini zorunlu kılmıştır.

Mimarlık, kentle kurduğu ilişkide; sosyoloji, coğrafya ve antropoloji gibi disiplinlerin, kentlerin toplumsal, mekânsal ve kültürel yapısını anlamaya yönelik geliştirdiği kuram ve yöntemlerden yararlanmıştır. Ancak mimarlığın kenti anlama çabalarının, çoğunlukla kentsel yapıyı belirleyen dışsal parametreler üzerinden yürütüldüğü; bu durumun ise mimarlığın özgül alanını zayıflatarak sınırlarını belirsizleştirdiği gözlemlenmiştir. Bu çalışma, tam da bu noktada, mimarlığın kente dair bilgi üretimindeki konumunu sorunsallaştırmakta ve mimarlığın kendi özgül varlığıyla kent içinde nasıl yer aldığına ilişkin eleştirel bir sorgulama geliştirmektedir. Mimarlığın, kendisini kenti tanımlayan sayısız unsurdan yalnızca biri olarak konumlandırması ve bu bağlamda kentle kurduğu ilişkiyi çoğunlukla dolaylı bir etkileşim biçimiyle tanımlaması, mimarlık-kent ilişkisi bağlamında yeterince tartışılmamış ve görünür olmayan etkileşim biçimlerini gündeme getirmektedir. Oysa mimarlığın, kentte etkin biçimde varlık gösterebilmesi ve kendi disipliner boşluğunu aşabilmesi, ancak kendi sınırları üzerine düşünmesiyle mümkündür. Bu bağlamda, mimarlığın sınırlarını aşması, onun ilişkisel yapısı içinde özgül alanını nasıl kurduğuna dair bir sorunsallaştırma olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla kent, mimarlığın bu sınır aşımını gerçekleştirdiği özgül mekânlardan biri olarak değerlendirilmiştir.

İncelenen çalışmalar sonucunda, mimarlığın özerk alanı içerisinde kentle kurduğu ilişkilerde sınır aşımını tartışabilmek için yeni bir teorik çerçeveye ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmuştur. Tez kapsamında geliştirilen teorik çerçeve, Graham Harman'ın Nesne Yönelimli Ontolojisi (NYO) temelinde inşa edilmiş ve bu teorik yapı içinde "estetik karşılaşma" kavramı, mimarlık ve kent nesneleri arasındaki ilişkileri çözümlemek için model olarak kullanılmıştır. Bu yaklaşımla mimarlık ve kent, birbirlerinden türeyen değil, kendi başına özerk varlık alanları olarak ele alınmış; bu özerk yapıların karşılaşma biçimleri ise duyuşsal ve gerçek nitelikler üzerinden incelenmiştir.

NYO'nun nesnelerin özerk yapıları aracılığıyla nasıl etkileşimde bulunduklarını ele alan perspektifi, mimarlık ve kent arasındaki ilişkilerin bugüne kadar nasıl kurgulandığını çözümlemek için önemli bir araç sunmuştur. Bu bağlamda hem mimarlık hem de kent nesneleştirilerek aralarındaki ilişkiye karşı yeni bir bakış geliştirilmiştir. Öncelikle mimarlık nesnesinin, bir nesne olarak kent ile karşılaşmasıyla birlikte kurulan nesnelerarası ilişkinin nasıl gerçekleştiği çözümlenmiştir. Mimarlık ve kentin nesne olma durumu kentin mimarlık söylem ve

pratiğine dahil olmaya başladığı erken yirminci yüzyıldan itibaren başlatılmıştır. Modern mimarlığın değişime ve dönüşüme açık olmayan kusursuz, tamamlanmış nesnesinden içinde bulunduğumuz çağda her türlü dışsal kuvvet tarafından dönüşmeye-biçimlenmeye meyilli bir nesne tanımına geçiş yaşanmıştır. Mimarlık disiplinin kenti ele alış biçimi ve kendini konumlandığı pozisyonları Harman'dan hareketle nesnenin altını/üstünü kazma girişimleri olarak okunmuştur.

Modern mimarlık anlayışının kenti büyük bir nesne olarak ele alırken, kentin bilgisini üretmek adına onu oluşturan unsurlara bölmesi altını kazma yaklaşımı olarak okunmuştur. Bu bağlamda, kent, bileşenlerine ayrılarak incelenmiş ve bu yöntemin kentin bilgisine erişim sağlama sürecinin bir göstergesi olduğu kabul edilmiştir. Modern mimarlık, kente dair bu yaklaşımıyla mimarlara ve mimarlık disiplinine, profesyonel çerçevesinin ötesinde geniş bir sorumluluk yüklemiş, şehirlerin biçimlendirilmesinde merkezi bir rol üstlenmelerini gerektirmiştir. Bu bağlamda, mimarların kent üzerinde dönüştürücü bir güç ve etkin bir sorumluluk üstlendiği bir anlayış ortaya çıkmıştır. Graham Harman'ın düşüncesinden hareketle, bu süreçte mimarlığın kendi varoluş koşullarını sorguladığı, kendi "üzerini kazdığı" bir yaklaşım benimsediği gözlemlenmiştir. Modern mimarlık anlayışının, kenti yalnızca fiziksel bileşenleri üzerinden tanımlama çabası ve mimarlığın işlevine yönelik yüce amaç anlayışı, kentin ve mimarlığın aralarındaki ilişkiyi açıklayan kapsamlı bir çerçeve sunmakta yetersiz kalmıştır.

Günümüzde mimarlık ile kent arasındaki ilişkinin, geçmiş dönemlere kıyasla tamamen farklı bir boyuta taşındığı gözlemlenmektedir. Mimarlık disiplini, kendi varlığını ve anlamını, kentle kurduğu etkileşimler çerçevesinde değerlendirme ve yorumlama eğilimindedir. Bu durum, Graham Harman'ın düşüncesinden hareketle, nesnenin kendini ilişkileri üzerinden tanımlama biçimi olarak görülmüş ve bu süreç, mimarlığın kendi yapısal varlığını sorguladığı "üzerini kazma" yaklaşımının farklı bir tezahürü olarak değerlendirilmiştir.

Bu tez çalışması, mimarlık ve kent arasındaki ilişkiyi nesnelerarası bir etkileşim düzleminde ele alarak, bu ilişkinin estetik karşılaşmalar üzerinden nasıl yeniden okunabileceğini araştırmıştır. Harman'ın özerk nesne anlayışını benimseyerek, mimarlık ve kentin bağımsız varlık alanları içinde, nitelikleri aracılığıyla gerçekleşen karşılaşmalara odaklanılmıştır. Mimarlık literatüründe yer alan ve kenti ele alan metinler bilişsel bir sürecin ürünü olup estetik karşılaşmanın kendisi olarak

tanımlanmıştır. Peter Eisenman'ın *The City of Artificial Excavation* serisi içinde yer alan 1983 tarihli metni, Rem Koolhaas'ın 1995 tarihli *Bigness or The Problem of Large* başlıklı yazısı, Fumihiko Maki'nin 1978 tarihli *The Japanese City and Inner Space* metni ile Teresa Stoppani'nin 2006 yılında kaleme aldığı *The Reversible City: Exhibition(ism), Chorality, and Tenderness in Manhattan and Venice* başlıklı çalışması estetik karşılaşma örnekleri olarak ele almıştır.

Seçilen metinler üzerinden gerçekleştirilen çözümlemeler sonucunda, mimarlık ve kent nesneleri arasında kurulan estetik karşılaşmaların iki temel karşılaşma biçimi üzerinden gerçekleştiği tespit edilmiştir. İlk olarak mimarlık nesnesi duyusal bir nesne olarak ele alınmakta ve kent, bu duyusal niteliklerin karşılaştığı gerçek nesne olarak konumlanmaktadır. Koolhaas ve Maki'nin metinlerinde temsil edilen bu yaklaşımda, mimarlık nesnesinin biçimsel, mekânsal ve kavramsal özellikleri kentle kurduğu ilişkiler doğrultusunda yeniden tanımlanmakta; mimarlığın kentsel bağlam içerisinde nasıl bir dönüşüm potansiyeli barındırdığı tartışılmaktadır. İkinci biçimde ise kent duyusal bir nesne olarak ele alınmakta; Eisenman ve Stoppani'nin metinlerinde olduğu gibi, kente ait duyusal nitelikler mimarlık nesnesi üzerinde işlem görmektedir. Bu karşılaşma biçimi, mimarlığın kentin tarihsel, kültürel ve mekânsal katmanlarıyla kurduğu ilişkiler üzerinden şekillenmekte ve mimarlık nesnesinin bu bağlamda nasıl bir eleştirel pozisyon geliştirdiğini açığa çıkarmaktadır.

Bu bulgular, mimarlık ve kent arasındaki ilişkinin yalnızca fiziksel düzlemde değil, teorik ve ontolojik düzeyde de yeniden düşünülmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Estetik karşılaşma modeli aracılığıyla yürütülen çözümlemeler, mimarlık nesnesi ile kent nesnesinin çift yönlü ve dönüşüme açık bir ilişki ağı içerisinde konumlandığını göstermektedir. Duyusal nesne ve gerçek nesne rollerinin çözümleme boyunca dönüşümlü biçimde üstlenilmesi, mimarlık ve kentin birbirini tanımlayan değil, birbirini sürekli olarak dönüştüren özerk varlıklar olarak ele alınmasını mümkün kılmıştır.

Özellikle Koolhaas ve Maki'nin metinlerinde mimarlık nesnesinin kentsel bağlam karşısındaki konumu sorgulanmış; mimarlığın yalnızca biçimsel bir üretim değil, aynı zamanda kentsel yapının düşünsel ve mekânsal yeniden yapılanmasında aktif bir aktör olduğu ortaya konulmuştur. Mimarlık bu metinlerde, kentsel sistemlere karşı yeni örgütlenme biçimleri öneren dolayısıyla kenti karakterize eden parametrelerden biri olarak tanımlanmıştır. Eisenman ve Stoppani'nin metinlerinde ise, kente ait tarihsel,

politik ve normatif yapılarla mimarlık arasında kurulan karşılaşmaları görünür kılmış; mimarlığın bu katmanlarla kurduğu ilişki aracılığıyla nasıl bir üretici potansiyel taşıdığı tartışılmıştır.

Stoppani'nin Venedik çözümlemesi özelinde öne çıkan “Daula Yasası”nın normatif yapısını dönüştürme kapasitesi, mimarlığın yalnızca kente uyum sağlayan değil, aynı zamanda onu yeniden kuran bir güç olduğunu göstermektedir. Eisenman'ın “karşı-hafıza” yaklaşımı ise, mimarlığın kentsel hafıza ile girdiği ilişki aracılığıyla kendi öznel biçimlenişini ortaya koyabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, mimarlık kentin edilgen bir uzantısı değil; onunla düşünen, onu eleştiren ve yeniden kuran bir fail olarak belirginleşmektedir.

Bu çözümlemeler ışığında estetik karşılaşma, temsil düzeyinde bir etkileşim olarak kalmaktan öte, yeni mimari anlamların üretildiği yaratıcı ve kurucu bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Estetik karşılaşma, mimarlığın kentle olan ilişkisini yeniden düşünmeye olanak tanıyan kavramsal bir araç olarak işlev görmüş; mimarlığın sınırlarının kentsel bağlamla kurduğu ilişkiler üzerinden yeniden şekillendirme potansiyelini ortaya koymuştur. Bu çerçevede mimarlık hem fiziksel bir nesne hem de kavramsal bir özne olarak kent bağlamında etkin bir konuma yerleşmiştir.

Sonuç olarak, bu tez, mimarlık ve kent arasındaki ilişkileri nesnelerarası bir estetik karşılaşma bağlamında yeniden düşünmeye olanak sağlamış; mimarlığın kent tarafından belirlenen değil, kenti kuran ve dönüştüren bir varlık alanı olarak nasıl konumlanabileceğini ortaya koymuştur. Araştırma bulguları, bu ilişkinin dinamik, çok katmanlı ve çift yönlü yapısını açığa çıkarmış; mimarlığın kentsel mekânın dönüşümünde etkin bir rol üstlenirken, aynı zamanda kendi disipliner sınırlarını da yeniden tanımlama kapasitesine sahip olduğunu göstermiştir. Tezde geliştirilen teorik model, mimarlık ve kent çalışmalarına yeni açılımlar sunabilecek esnek ve çoğulcu bir teorik zemin sağlamaktadır. Elde edilen sonuçlar, disiplinlerarası diyalogların ve teorik gelişmelerin önemini vurgularken; mimarlık ve kent ilişkisini anlamaya yönelik daha kapsamlı ve yenilikçi yöntemlerin geliştirilmesine zemin hazırladığı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Alexander, Z. Ç.** (2014). Neo-naturalism. *Log*, (31), 23–30.
- Allen, S.** (2017). Alan koşulları. İçinde K. A. Sykes (Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek: Mimarlık kuramı 1993–2009* (ss. 109–123). (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Andreu, P.** (2000). Sınırlar ve sınırlayanlar (N. Erkal, Çev.). *Mimarlık*, (292), 40.
- Arendt, H.** (2000). *İnsanlık durumu* (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aureli, P. V.** (2011). *The possibility of an absolute architecture*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Balamir, A., & Erkal, N.** (1999). Mimarlık bilgisine içerden ve dışardan bakışlar. *Mimarlık*, (289), 5–6.
- Balanuye, Ç.** (2017). Yeni gerçekçiliğin Kant gerilimi. *Mavi Atlas*, 5(2), 289–301.
- Barthes, R.** (1988). Semiology and urbanism. İçinde *The semiotic challenge* (ss. 191–201). Basil Blackwell.
- Baudrillard, J.** (2020). Simulacra and simulations. İçinde J. C. Alexander & S. Seidman (Eds.), *The new social theory reader* (ss. 230–234). Taylor & Francis.
- Bauman, Z.** (1996). *Yasa koyucular ile yorumcular* (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bernstein, B.** (1971). *Class, codes and control*. London: Routledge.
- Bilgin, İ., & Karaören, M.** (1994). Tasarım özgürlüğü. *Mimarlık*, (257), 17–19.
- Bourdieu, P.** (2018). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Braidotti, R.** (2000). Teratologies. İçinde I. Buchanan & C. Colebrook (Eds.), *Deleuze and feminist theory* (ss. 156–172). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Bryant, L.** (2011). *The democracy of objects*. Open Humanities Press.
- Castells, M.** (1977). *The urban question: A Marxist approach* (A. Sheridan, Trans.). London: Edward Arnold.
- Castells, M.** (2008). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür – Ağ toplumunun yükselişi* (Cilt 1). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cevizci, A.** (2003). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Choay, F.** (1997). *The rule and the model: On the theory of architecture and urbanism*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Coleman, N.** (2014). *Lefebvre for architects*. Routledge.

- Colquhoun, A.** (2005). *Mimari eleştiri yazıları*. Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.
- Colquhoun, A.** (1985). The superbloc. İçinde *Essays in architectural criticism: Modern architecture and historical change* (ss. 83–102). Cambridge, MA: MIT Press.
- Corbusier, L.** (2009). *Atina anlaşması* (A. Yörükan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D.** (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Sage Publications.
- De Landa, M.** (1996). The geology of morals: A neo-materialist interpretation. *Future Nonstop*.<http://futurenonstop.org/c/818d3d85eca43d66ff0ebd1dfedda6e3>
- De Landa, M.** (2006). *A new philosophy of society: Assemblage theory and social complexity*. Continuum.
- Deleuze, G.** (1994). *Difference and repetition* (P. Patton, Trans.). Columbia University Press.
- Dolphijn, R., & van der Tuin, I.** (2019). *Yeni materyalizm: Görüşmeler ve kartegoriler* (E. Erdoğan, Çev.). İstanbul: Yort Kitap.
- Dunleavy, P.** (1982). *Urban political analysis: The politics of collective consumption*. London: Macmillan.
- Eisenman, P.** (1979). Post-functionalism. İçinde K. M. Hays (Ed.), *Oppositions reader: Selected readings from a journal for ideas and criticism in architecture* (ss. 111–128).
- Eisenman, P.** (1984). The end of the classical: The end of the beginning, the end of the end. *Perspecta*, 21, 155–173. <https://doi.org/10.2307/1567076>
- Eisenman, P.** (1994). The city of artificial excavation. İçinde J. F. Bédard (Ed.), *Cities of artificial excavation: The work of Peter Eisenman, 1978–1988* (ss. 72–80). Rizzoli
- Featherstone, M.** (2007). *Consumer culture and postmodernism*. Sage Publications.
- Fishman, R.** (2016). *Yirminci yüzyılda kent ütopyaları: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright ve Le Corbusier* (D. Toprak & V. Atmaca, Çev.). Daimon Yayınları.
- Foucault, M.** (1977). A preface to transgression. İçinde D. F. Bouchard (Ed. & Trans.), *Language, counter-memory, practice: Selected essays and interviews* (ss. 29–52). Cornell University Press.
- Foucault, M.** (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977* (C. Gordon, Ed.). Pantheon Books.
- Friedmann, J.** (1986). The world city hypothesis. *Development and Change*, 17(1), 69–83. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.1986.tb00231.x>
- Gage, M. F.** (2015). Killing simplicity: Object-oriented philosophy in architecture. *Log*, (33), 95–106.
- Gage, M. F.** (2016). A hospice for parametricism. *Architectural Design*, 86(2), 128–133. <https://doi.org/10.1002/ad.2003>

- Gage, M. F.** (2019). Introduction. İçinde M. F. Gage (Ed.), *Aesthetics equals politics: New discourses across art, architecture, and philosophy* (ss. 3–8). MIT Press.
- Gandelsonas, M.** (1991). *The urban text*. MIT Press.
- Habermas, J.** (1999). *Kamusallığın yapısal dönüşümü* (T. Bora & M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hançerlioğlu, O.** (2008). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Harman, G.** (2002). *Tool-being: Heidegger and the metaphysics of objects*. Open Court.
- Harman, G.** (2011a). *Guerrilla metaphysics: Phenomenology and the carpentry of things*. Open Court.
- Harman, G.** (2011b). On the undermining of objects: Grant, Bruno, and radical philosophy. İçinde L. Bryant, N. Srnicek, & G. Harman (Eds.), *The speculative turn: Continental materialism and realism* (ss. 21–40). Melbourne: re:press.
- Harman, G.** (2011c). *The quadruple object*. Zero Books.
- Harman, G.** (2013). Undermining, overmining, and duoming: A critique. İçinde J. Sutela (Ed.), *ADD metaphysics* (ss. 40–51). Aalto University Design Research Laboratory.
- Harman, G.** (2019). A new sense of mimesis. İçinde M. F. Gage (Ed.), *Aesthetics equals politics: New discourses across art, architecture, and philosophy* (ss. 49–64). The MIT Press.
- Harman, G.** (2020). *Nesne yönelimli ontoloji* (O. Karayemiş, Çev.). İstanbul: Tellekt.
- Harman, G., & Weir, S.** (2021). Architecture and object-oriented ontology: Simon Weir in conversation with Graham Harman. *Architecture Philosophy*, 5(2), 53–74.
- Harman, G.** (2022a). *Sanat ve nesneler* (O. Karayemiş, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harman, G.** (2022b). *Architecture and objects*. University of Minnesota Press.
- Harvey, D.** (1997). *Postmodernliğin durumu: Kültürel değişimin kökenleri* (S. Savran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D.** (2016). *Kent deneyimi* (E. Soğancılar, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D.** (2015). The right to the city. İçinde R. T. LeGates & F. Stout (Eds.), *The city reader* (ss. 314–322). Routledge.
- Hays, K. M.** (2011). Önsöz. İçinde *Tekil nesneler: Mimarlık ve felsefe içinde* (s. 11) (A. U. Kılıç, Çev.). İstanbul: YEM Yayın.
- Hays, K. M.** (2015). *Mimarlığın arzusu: Geç avangardı okumak* (V. Atmaca & B. Demirhan, Çev.). İstanbul: YEM Yayın.
- Hays, K. M.** (2017a). Sonsöz. İçinde K. A. Sykes (Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek: Mimarlık kuramı 1993–2009 içinde* (ss. 439–442) (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.

- Hays, K. M.** (2017b). Sayılarla mimarlık. İçinde K. A. Sykes (Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek: Mimarlık kuramı 1993–2009 içinde* (ss. 307–319) (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Hays, K. M.** (1984). Critical architecture: Between culture and form. *Perspecta*, 21, 14–29. <https://doi.org/10.2307/1567071>
- Heidegger, M.** (2008). *Varlık ve zaman* (K. H. Ökten, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Heynen, H.** (2011). *Mimarlık ve modernite: Bir eleştiri* (N. Bahçekapılı & R. Ögdül, Çev.). İstanbul: Versus Yayınları.
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E.** (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Holl, S.** (2000). *Parallax*. New York: Princeton Architectural Press.
- Jameson, F.** (1991). *Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism*. Durham: Duke University Press.
- Jenks, C.** (2013). Transgression: The concept. *Architectural Design*, 83(6), 20–23. <https://doi.org/10.1002/ad.1662>
- Koolhaas, R.** (1995). Bigness or the problem of large. İçinde R. Koolhaas & B. Mau, *S, M, L, XL* (ss. 495–516). The Monacelli Press.
- Krippendorff, K.** (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.). Sage Publications.
- Labov, W.** (1966). *The social stratification of English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Latour, B.** (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press.
- Leach, N.** (Ed.). (2005). *The hieroglyphics of space: Reading and experiencing the modern metropolis*. Routledge.
- Lefebvre, H.** (1987). The everyday and everydayness. *Yale French Studies*, (73), 7–11.
- Lefebvre, H.** (2014). *Mekânın üretimi* (İ. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lynn, G.** (2017). Mimari eğrisellik: Kıvrılmış, esnek, bükülgen. İçinde K. A. Sykes (Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek: Mimarlık kuramı 1993–2009 içinde* (ss. 29–56) (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Lynch, K.** (2010). *Kent imgesi* (İ. Başaran, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Maki, F.** (1978). The Japanese city and inner space. *Japan Architect*, 53, 9–23.
- Meillassoux, Q.** (2015). *Sonluluğun sonrası* (K. Kahveci, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mennan, Z.** (1999). Geri dönüşümlü bir tema: Mimarlığın ‘asal’ sorunu. *Mimarlık*, (289), 36–37.
- Merleau-Ponty, M.** (2016). *Algının fenomenolojisi* (E. Sarıkartal & E. Hacımuratoğlu, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

- Morton, T.** (2020). *Hipernesneler: Dünyanın sonundan sonra felsefe ve ekoloji* (B. Demirtaş, Çev.). İstanbul: Tellekt.
- Mosley, J., & Sara, R.** (2013). The architecture of transgression. *Architectural Design*, 83(6), 14–19. <https://doi.org/10.1002/ad.1662>
- Norberg-Schulz, C.** (1980). *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*. New York: Rizzoli.
- Ortega y Gasset, J.** (1975). An essay in esthetics by way of a preface. In *Phenomenology and art*. Norton.
- Pevsner, N.** (1970). *Avrupa mimarisinin anahatları* (S. Batur, Çev.). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Rapoport, A.** (1990). *The meaning of the built environment: A nonverbal communication approach*. University of Arizona Press.
- Ruy, D.** (2012). Returning to (strange) objects. *TARP Architecture Manual: Not Nature*, (Spring), 3, 38–42.
- Sassen, S.** (1991). *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press.
- Seamon, D.** (2003). Fenomenoloji, yer, çevre ve mimarlık: Literatürün değerlendirilmesi (S. Serim, Çev.). *TOL Mimarlık Kültürü Dergisi*, (3), 36–53.
- Sennett, R.** (2013). *Kamusal insanın çöküşü* (S. Durak & A. Yılmaz, Çev., 4. baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, G.** (2004). *The philosophy of money* (T. Bottomore & D. Frisby, Eds.; T. Bottomore & L. Kaern, Trans., 3rd ed.). Routledge.
- Simmel, G.** (2009). Metropol ve zihinsel hayat (T. Birkan, Çev.). İçinde *Bireysellik ve kültür* (ss. 317–329). İstanbul: Metis Yayınları.
- Soja, E. W.** (1989). *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory*. London: Verso.
- Somol, R., & Whiting, S.** (2017). Doppler etkisi ve modernizmin öteki ruh halleri üzerine düşünceler. İçinde K. A. Sykes (Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek: Mimarlık kuramı 1993–2009 içinde* (ss. 175–178) (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Stanek, L., & Kaminer, T.** (2007). Trans-disciplinarity: The singularities and multiplicities of architecture. *Footprint*, 1, 1–6.
- Stoppani, T.** (2006). The reversible city: Exhibition(ism), chorality, and tenderness in Manhattan and Venice. *The Journal of Architecture*, 11(4), 405–422. <https://doi.org/10.1080/13602360600911560>
- Tafuri, M.** (1999). Toward a critique of architectural ideology (S. Sartarelli, Çev.). İçinde M. Hays (Ed.), *Architecture theory since 1968*. New York: Columbia University Press.
- Tafuri, M.** (1976). *Architecture and utopia: Design and capitalist development* (B. L. La Penta, Çev.). Londra: The MIT Press.

- Toorn, R.** (2017). Hayallerin sonu mu? Güncel Hollanda mimarlığında gerçeklik tutkusu ve bunun sınırları. İçinde K. A. Sykes (Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek: Mimarlık kuramı 1993–2009* (ss. 269–292) içinde (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Tönnies, F.** (2020). *Cemaat ve cemiyet: Saf sosyolojinin temel kavramları* (S. Zeybekoğlu, Çev.). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tschumi, B.** (1996). *Mimarlık ve kopma* (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: Janus Yayınları.
- Uluoğlu, B.** (2012). Mimarlığın ontolojisi ve sözde yıkımı üzerine. İçinde N. A. Artun & R. Ojalvo (Der.), *Arzu mimarlığı: Mimarlığı düşünmek ve düşlemek* (ss. 297–307). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vidler, A.** (2000). The third typology (1976). İçinde M. Hays (Ed.), *Architecture theory since 1968* (ss. 284–295). Cambridge, MA: MIT Press.
- Vidler, A.** (2017). Mimarlığın genişletilmiş sahası. İçinde K. A. Sykes (Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek: Mimarlık kuramı 1993–2009* (ss. 293–305) içinde (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Weber, M.** (2000). *Şehir: Modern kentin oluşumu* (M. Ceylan, Çev.). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Zukin, S.** (1993). *Landscapes of power: From Detroit to Disney World*. University of California Press.
- Url-1** <<https://thearchitectsdiary.com/garden-city-movement-the-meaning-issues-and-solutions/>>, erişim tarihi 05.01.2025.
- Url-2** <<https://architectureforthefuture.wordpress.com/2016/01/15/kent-tasariminda-broadacre-city-garden-city-radiant-city/>>, erişim tarihi 05.01.2025.
- Url-3** <<https://alchetron.com/Ville-Contemporaine>>, erişim tarihi 10.12.2024.
- Url-4** <<https://www.parisology.net/le-corbusier-voisin-project>>, erişim tarihi 10.12.2024.
- Url-5** <<https://www.archdaily.com/411878/ad-classics-ville-radieuse-le-corbusier>>, erişim tarihi 10.12.2024.
- Url-6** <<https://www.metalocus.es/en/news/urbanism-bauhaus-ludwig-hilberseimer>>, erişim tarihi 13.10.2024.
- Url-7** <<https://ernst-may-gesellschaft.de/wohnsiedlungen/siedlung-westhausen>>, erişim tarihi 13.10.2024.
- Url-8** <<https://ernst-may-gesellschaft.de/wohnsiedlungen/roemerstadt>>, erişim tarihi 13.10.2024.
- Url-9** <<https://ernst-may-gesellschaft.de/wohnsiedlungen/heimatsiedlung>>, erişim tarihi 13.10.2024.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Halide İrem ERKAN KAYA

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** :2012, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
- **Yüksek Lisans** : 2015, Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2012-2014 yılları arasında VEN Mimarlıkta çalıştı
- 2014 yılından itibaren Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

DOKTORA TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Erkan Kaya, H.İ., Uluoğlu, B.** 2024. Re-thinking the Boundaries of Architecture Through “Aesthetic Encounter”. *3rd International Graduate Research Symposium (IGRS'24)*, May 8-10, 2024 İstanbul, Turkey.
- **Erkan Kaya, H.İ., Uluoğlu, B.** 2024. Mimarlık ve Kent: Nesnelerarası Bir Estetik Karşılaşma, *Erciyes Akademi*, 38(2), 371-391